

מראות הצובאות

פירוש אלשיך

לספר

יהושע

מאת

רבי משה אלשיך

מהדורה מעוצבת

עיצוב: זהבה גרליץ

דעת

ירושלים תשע"ח

3.....	פרק א
13.....	פרק ב
25.....	פרק ג
31.....	פרק ד
40.....	פרק ה
49.....	פרק ו
56.....	פרק ז
62.....	פרק ח
66.....	פרק ט
76.....	פרק י
79.....	פרק יא
80.....	פרק יב
86.....	פרק יג
88.....	פרק יד
88.....	פרק טו
96.....	פרק טז

אלשיך ספר יהושע

פרק א

בסייעתא דשמיא נתחיל פירוש ספר יהושע.

א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד ה' וַיֹּאמֶר ה' אֶל-יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נֹון מִשְׁרַת מֹשֶׁה לֵאמֹר :
 ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מָתָּה וְעַתָּה-קוּם עֲבֹר אֶת-הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אִתָּה וְכָל-הָעָם הַזֶּה אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל :
 ג כָּל-מְקוֹם אֲשֶׁר תֵּדְרֹךְ כָּף-רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נִתְּנִיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל-מֹשֶׁה :
 ד מִהַמְּדָבָר-וְהַלְבֵּנוֹן הַזֶּה וְעַד-הַנֶּהָר הַגָּדוֹל נְהַר-פָּרָת כָּל אֶרֶץ הַחֲתִים וְעַד-הַיָּם הַגָּדוֹל
 מִבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ יְהִיָּה גְבוּלְכֶם :
 ה לֹא-יִתְּיָצַב אִישׁ לִפְנֵיךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הֵייתִי עִם-מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אֶרְפָּךְ וְלֹא
 אֶעֱזָבְךָ :

ראוי לשים לב:

- א. למה מתאר את משה בתואר **עבד ה'** במקום הזה, ושונה בדבר בפסוק השני.
- ב. ועוד אומרו **משרת משה**, מי לא ידע כי משרת משה היה, כמאמר התורה (במדבר יא כח) ויען יהושע משרת משה מבחוריו.
- ג. ועוד אומרו **לאמר**, כי אינו לאמר לזולת, כי כל העניין הזה הוא הודעתו יתברך את יהושע את אשר יתעתד לעשות, ואין דברי שליחות בעצם, ואם כן לשתוק ממלת לאמר.
- ד. ועוד אומרו (פסוק ב) **משה עבדי מת**, מה בא להודיענו, והיה לו לומר עתה קום וגו'.
- ה. ועוד אומרו (שם) **אתה וכל העם**, כי מלת **אתה** מיותרת.
- ו. וגם הראוי יאמר (שם) **אשר אני נותן לכם**, ולא **להם**.
- ז. וגם אומרו (שם) **לבני ישראל**, הוא מיותר.
- ח. ועוד, כי אחר היותו עתיד לומר (פסוק ד) המיצרים **מהמדבר וגו'** ועד כו', למה אמר (פסוק ג) **כל מקום אשר תדרוך וגו'** שהוא דבר בלתי מסוים.
- ט. ועוד אומרו (שם) **כאשר דברתי אל משה**, כי הלא אל משה לא אמר דריסת רגליהם לסימן.
- י. ועוד, שקודם למשה דבר לאבות.
- יא. ועוד אומרו (פסוק ה) **לא יתיצב איש לפניך**, כי הלא גם כל מלכי הארץ וחילים לא יתיצבו לפניו, ומה גם איש אחד.

יב. ועוד, כי בכלל אומרו (שם) **כאשר הייתי עם משה אהיה עמך**, הוא הקודם ולמה נאמר. יג. ועוד אומרו (שם) **לא ארפך ולא אעזבך**, כי אם לא ירפנו ודאי שלא יעזבנו, כי בכלל מאתים מנה.

אמנם בא יתברך להודיע כמה גדולה השגחתו בעשות רצונו בשליחות הלזה. והוא ענין האמור אצלנו במקומות רבים, כי כל איש ישראל קונה איכות וקדושה יתירה על ידי עשות מצות ה' אשר יצונו, כענין נוסח ברכות המצות, **אשר קדשנו במצותיו**. וזה יאמר הוא יתברך **ויהי אחרי מות משה הנקרא עבד ה'** שהוא תואר עצום מאד, כי אין בן חורין גדול מהיות **עבד ה'**, אז **ויאמר ה' אל יהושע**, הנה כעת שעדיין לא עשית העבודה אשר אני בא לצוותך, לא הגעת לתואר הקראך עבד ה' כי אם **משרת** את מי שהוא **עבד ה'**. וזהו **משרת משה לאמר** כלומר **משרת משה** הוא הראוי **לאמר לך** ולא עבד ומשרת ה'. אלא שלהעדר **משה** הנקרא **עבד ה'** אני מצווק השליחות הזה.

ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֵר אֶת-הִירְדֵּן הַזֶּה אִתָּה וְכָל-הָעָם הַזֶּה אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל :

וזהו **משה עבדי**, שהיה לו התואר הלז שהיה נקרא **עבדי**, מת. ולכן עתה שאיננו **קום כו'**, מה שאין כן עודנו חי, כי שרגא בטיהרא היית לפניו. ואל יעלה על רוחך, כי לנגוע בכבודך באתי לומר שלא עבד לי הוא תוארך אלא **משרת עבדי**, כי לא יקל בעיניך גדרך בהקראך **משרת משה**, כי הלא גם בגדר הזה אתה שקול ככל ישראל. וזהו **אתה וכל העם הזה**, כלומר **קום עבור את הירדן** כלומר **עבור** ברגליך כי אכרית מימיו, ולא בזכות הכללות שאתה מכללם, כי אם **אתה וכל העם הזה**, כלומר **אתה** לצד אחד ו**ישראל** לצד אחר, כי שקול **אתה** ככולם.

ואל יעלה על דעתך כי אולי זכותם קל מאד, ועל כן גם כי תהיה שקול כנגדם לא יגדל ערכך, כי דע איפוא כי שלמים הם, כי הנה הן הם הראויים לתת להם את הארץ מצד עצמם. וזהו **אשר אנכי נותן להם**. והטעם, על כי שלמים הם ראויים ליקרא **בני ישראל**, שהוא תואר המתואר עליהם בהיותם כשרים, ועם כל זה **אתה** שקול כנגד כולם. ועל פי דרכו הורה, כי לא יתואר בישראל איש לאיש תואר עבדות כי אם שרות, כי לא תואר ביהושע למשה תואר עבדות כי אם **משרת משה**, כי לה' לבדו כל בני ישראל עבדים.

ג כָּל-מְקוֹם אֲשֶׁר תֵּדְרֹךְ כָּף-רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נִתְּתִיו כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל-מֹשֶׁה :

וסיים מאמרו ואמר **כל מקום כו'**, לומר דע לך כמה שלמות קונה עושה מצוות. כי עם היות הדבר קשה בטבע, כבוש ארץ שלושים ואחד מלכים, עד גדר כי אין האיש עושה רק משים עצמו לעשות ואז אני הוא העושה בעצם ולא הוא, עם כל זאת משתלם וקונה איכות וקדושה

גדולה כאילו עשאה. וזהו הלא אמרתי לך, שכעת אינך מתואר רק למשרת משה ולא לעבד ה', הנה דע לך כי במה שציוויתך **קום עבור וכו'**, אני הוא העושה שאין אתם עושים רק דורכים במקום ואני נותנו לכם, כי **כל מקום אשר תדרוך כו' לכם נתתיו**. ואיני אומר אתן, כי אם **נתתיו** כבר.

ומתי היה זה? הלא הוא מאז **כאשר דברתי אל משה**, והוא כאשר דבר ואמר (במדבר יד לא) **וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והבאתי אותם כו'**, מאז ניתנה לכם. וזהו **נתתיו כאשר דברתי אל משה**. ועל כן לא אמר כאשר דברתי אל אברהם כו', יען כי לאבות לא סיים איזה דור יהיה, אך למשה סיים על הקטנים והם אשר הכניס יהושע.

ושיעור הכתוב אשר תדרוך כף רגליכם שלכם, לכם ממש **נתתיו** מאז **כאשר דברתי אל משה**. כי משמעות **כאשר** הוא על הזמן, כמה דאת אמרת (שמואל - א יב ח) כאשר בא יעקב מצרימה. ועם כל זה שהכל אני העושה והנותן ואין אתה והם עושים רק דורכים בלבד. אעלה יתרונוך על עשותך הציווי, כי תעלה מגדר הקראק **משרת משה** אל גדר אמור לך (פסוק ה) **כאשר הייתי עם משה אהיה עמך**, כאשר ממשיך הדבור.

ולהתכת הכתובים יאמר עניין אשר ידענו, כי כבוש יהושע לא הגיע עד הגבול, עד דוד שכבש עד נהר פרת. וזה יאמר הנה אתם **כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם נתתיו** אם תלכו ותדרכו הכל או מקצתו.

ד מהמדבר והלבנון הזה ועד הנָהָר הגָדוֹל נְהַר-פָּרַת כָּל אֶרֶץ הַחֲתִים וְעַד-הַיָּם הַגָּדוֹל מִבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ יְהִיָּה גְבוּלְכֶם :

אך דעו לכם כי **מהמדבר כו' עד הנָהָר הגָדוֹל כו' יהיה גְבוּלְכֶם** לעתיד. אך עתה ידעתי כי תותירו מהם. אמנם אין העיכוב ממני, כי אילו הייתם מהלכים לכבוש מעתה את הכל גם עד הגבול תכבשו.

ושיעור הכתוב כל מקום אשר תדרכו בלבד הסכמתי לתת, כלומר שידעתי שלא תדרכו הכל, אך דעו כי אם עתה תותירו מהם לפחות אתן אותו אחרי כן, כי **מהמדבר כו' יהיה** אחרי כן **גְבוּלְכֶם** שהיה זה בימי דוד.

ה לא-יתיצב איש לפניך כל ימי חייך כאשר הייתי עם-מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אֶרְפָּךְ וְלֹא אֶעְזָבְךָ :

הנה יקרה יצר למולך או מושל בעם, יהיה לו ניגוד וצרה באחד מארבע פנים. או מקרב עמו שיקום איש ויערער על שררתו, מתנשא לאמר אני אמלךך ולא אתה, כי כמוני כמוך, וכיוצא מעין עניין קרח, או כעניין דתן שאמרו ז"ל (**שומר טוב** תהלים קו ד"ה ויקנאו)

שאמרו ישראל נתנה ראש (במדבר יד ד) שהיו אומרים למנות את דתן במקום משה ואת אבירם במקום אהרן, וכן בדוד עם בנו, ושלמה עם אדוניהו.

ויש בחינה שנית, והוא ניגוד עם אויבים מיתר עמים הלוחמים בו.

עוד שלישית, והוא ניגוד מכוחות חיצונים המחסימים אשר מהם מציל הוא יתברך את גדולי הצדיקים כמו שאמרו ז"ל (פסחים ק"ב ב) דמכרזי ברקיעא הזהירו בפלוני ובתורתו, ובכלל זה מכל מיני נזקי חיצונים.

רביעית אחר מות, שהנשמה מסתלקת למעלה אל האלוהים אשר נתנה, שאפשר יעשה הוא יתברך עיקר מהרוח, ויעזוב הגוף לעפר רמה ותולעה.

אמר על הבחינה הראשונה, אל תירא **כי לא יתיצב איש**, כלומר חשוב שהוא תואר איש או אנשים שבמקרא, לפניך להשתרר כל ימי חיך. **ועל אויבים מהאומות** מיתר העמים, **אל תירא**, כי **כאשר הייתי עם משה**, שאמרתי לו באומרו (שמות ג יא) מי אנכי כי אלך אל פרעה, אמרתי לו כי אהיה עמך (שם שם יב) נגד פרעה.

ועל השלישית, **אמר לא ארפך**.

ועל הרביעית, **אמר ולא אעזבך**, גם את הגוף, והוא כעניין רבי אחאי בר יאשיה (שנשאר שלם בקברו). (שבת קנב).

ו חזק ואמץ כי אתה תנחיל את-העם הזה את-הארץ אשר-נשבעתי לאבותם לתת להם :
ז רק-חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל-התורה אשר צוך משה עבדי אל-תסור ממנו ימין ושמאל למען תשכיל בכל אשר תלך :
ח לא-ימוש ספר-התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל-הכתוב בו כי-אז תצליח את-דרךך ואז תשכיל :
ט הלוא צויתוך חזק ואמץ אל-תערץ ואל-תחת כי עמך ה' אלהיך בכל אשר תלך :

הנה בחוזק הלז יש ייתורים וחילופים רבים:

א. כי חזק היה מספיק, מאי **ואמץ?**

ב. ועוד, למה חזר וצוה **רק חזק וכו'** (פסוק ז), **הלא צויתוך חזק כו' אל תערץ כו'** (פסוק ט).

ג. ועוד אומרו (פסוק ז) **רק חזק**, מה מיעט **הרק** הזה כי אינו למעט בחוזק, שאדרבה מוסיף ואומר **מאד**.

ד. ועוד אומרו (שם) **אל תסור כו' למען תשכיל כו'**, שיורה שאין ציווי שמירת התורה כי אם על הצלחת המלחמות, ולא מצד עצמה להיותה מאתו יתברך, ולא כן הדבר בלי ספק.

ה. ועוד, כי היה לו להקדים קריאת התורה המביאה לידי מעשה אל המעשה, וא"כ היה לו לומר פסוק **לא ימוש ואח"כ פסוק רק חזק כו'.**

ו. **ועוד למה** בפסוק ראשון תלה הדבר בצווי משה (פסוק ז), ובשני במה שכתוב בתורה (פסוק ח).

ז. **ועוד אומרו** (שם) **תצליח [וגו'] תשכיל**, שנראה כי הכל אחד.

ח. **ועוד** כי מלת **ואז** (שם) מיותרת, שהיה לו לומר אז תצליח את דרכיך ותשכיל.

ט. **וגם** מלת **דרכיך** (שם) היה לו לומר על שתיהן ולא בין שתיהן.

אמנם יאמר, כי הנה לכל איש ישראל, ומה גם כללותם, או שר צבאם היוצא למלחמה על אויביו, לא יבצר מלהיות שני סוגי מלחמות לפניו, זו גדולה מזו.

אחת, מלחמת גוי אל גוי.

שניה, מלחמת היצר הרע שבקרב איש ולב עמוק.

והנה רבים יבערו מהשכיל מי גדול, סוג מלחמת היצר הרע או סוג מלחמת האויבים. והאמת הוא ככתוב אצלנו פרשת כי תצא (דברים כא י'), כי גדלה מאד מלחמת היצר הרע, כי מלבד היותה בקרבו, שהאויב יושב לו בחדרי בטנו וקשה לנצחו מאשר הוא מן הוא והלאה.

עוד טעם אחר, והוא כי מלחמת איש באיש, ממלכה בממלכה, לא לאדם היא כי אם לה', כי ה' איש מלחמה (שמות טו ג) וסוס מוכן כו' ולה' התשועה (משלי כא לא), אך מלחמת היצר הרע מוטלת על האדם, כי הבחירה חופשית ביד כל אדם, וידוע כי דרך המלך הקדוש יתברך לעד הוא, אומר לאדם עשה אתה את שלי וכבוש את יצרך, ואני אעשה את שלך ואכבוש את אויבך.

ו חזק ואמץ כי אתה תנחיל את-העם הזה את-הארץ אשר-נשבעתי לאבותם לתת להם :
ובזה נבוא אל העניין. והוא, שאומר הוא יתברך אל יהושע הנה לפניך שני סוגי מלחמות, דע כי הקלה היא **מלחמת האויבים**, כי הנה **חזק ואמץ**, איני שואל ממך כי אם שלא תהיה ירא ורך הלבב כי אם חזק, וממציאות החוזק תבוא לך מאתי אומץ. וזהו **חזק ואמץ**. והוא, כי **אתה תנחיל**, ואם המנחיל ירך לבבו, ימס את לבב אחיו כלבבו. ומה שאמרתי שאין צריך רק זה, הוא יען כי אני הוא העושה את המלחמה, כי אינך רק מנחיל, אך המלחמה אני העושה, כי הלא **נשבעתי לאבותם לתת להם**, כלומר שאני הנותן בידם כי אני העושה.

ז רק-חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל-התורה אשר צוך משה עבדי אל-תסור ממנו ימין ושמאל למען תשכיל בכל אשר תלך :

אך **רק** מיעוט, כלומר לא כזה הוא סוג המלחמה האחרת, היא **מלחמת היצר הרע**, כי הלא, לא בלבד חוזק מספיק כי אם **חוזק ואומץ מאד**. והטעם הוא, שאינה כראשונה שאני העושה, כי אם לשמור לעשות אתה, כמו שכתבנו שאומר הוא יתברך עשה אתה את שלי וכבוש את

אויבי הוא היצר הרע, ואני אעשה את שלך. וזהו אומרו למעלה **לתת להם**, ופה לשמור לעשות כו'.

ומה שאני צריך להזהירך, הוא **אל תסור ממנו ימין ושמאל**. והוא, פן יקרנו כשלמה שהלך אחר סברתו והניח פשטו של מקרא באומרו מה טעם ציוה יתברך (דברים יז יז) לא ירבה לו נשים כדי שלא יסור לבבו, אנכי כי רבה חכמתי ארבה ולא אסור, והיה לו זה למכשול כנודע (מלכים א יא ג - ד). וזה יאמר **אל תסור ממנו ימין ושמאל**, כלומר אם יראה לך ימין שהוא שמאל לפי סברתך, אל תשנה בחשבך כי מתקן אתה, כי הלא אם כה תעשה לא תשכיל כי תכשל כמדובר.

ח לא-ימוש ספר-התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל-הכתוב בו כי-אז תצליח את-דרךך ואז תשכיל :

ושמא תאמר למה אסמוך על קבלה יותר מעל הסברא, לזה אני אומר לך **לא ימוש ספר התורה וכו'**. והוא, כי דע שלא יבצר לשים לבו אל הכתובים שבתורה ממצוא בכתוב הכרח אל הקבלה, כי היא האמתית מפי משה נאמן ביתו יתברך. והוא על דרך שכתבנו בשלמה, שאם היה שם לבו, כי לא נאמר פן יסור לבבו, כי אם ולא יסור, שאם היה אומר פן יסור היה בדבר ספק, אך באומרו ולא יסור, יורה שהוא ודאי, שאומר במה שלא ירבה הוא כי ולא יסור, הא שאם ירבה יסור ודאי.

וכענין עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית (יבמות עו ב, עז א) שהיה דואג מנגד אל הקבלה, באומרו אם כן ממזר ולא ממזרת, ועל תשובתם שאין דרך נשים להקדים בלחם ובמים, השיב שיקדמו אנשים לאנשים ונשים לנשים, ולא מצאו מענה עד שהלכו לשמואל הנביא, ומצא להם סמך מהכתוב באומרו (דברים כג ה) ואשר שכר עליך כו', ואין דרך נשים לשכור כמפורש **במדרש חזית (רות רבה ד ט)**. וההיקש בזה בכל הקבלה, השם לבו ומעין על מקראי קדש שבענין ימצא סעד והכרח אל הקבלה.

וזה מאמרו יתברך אל יהושע, הלא אמרתי לך לא תסור מקבלת משה עבדי ימין ושמאל. ואם יתחמץ לבבך לומר למה תניח הסברא, הנה לזה **לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם כו' למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו**, כי בהתמידך בו **תשמור לעשות ככל הכתוב בו**, כי אז על ידי ספר התורה תצליח את דרכיך בתורה בל תימוט מהאמת, ואז על ידי קיום המצות על פי התורה כמדובר **תשכיל**. הוא אשר אמרתי לך **למען תשכיל בכל אשר תלך**.

[ו-ח] או יאמר מעין הקודם. מה שאמרתי **כי אתה תנחיל כו'** שאעשה מלחמתך שאתנם בידכם כאומרו **לתת להם**, אך בזאת שאתה תעשה מלחמתי ביצר הרע שלך. וזהו **רק חזק**

ואמץ, כי לזה צריך **אומץ מאד**. וכדי לקיים המצות צריך למוד המביא לידי מעשה, **כי לא ימוש ספר התורה**, למען יביאך לידי מעשה, **לשמור לעשות ככל הכתוב בו**, כי אז על ידי הלמוד **תצליח את דרכיך** שלך, שתתן הצלחה אתה את הדרכים שלך עצמם, כי דרכי התורה אשר קבלת תצליח אותם, שיפוצו לך דבר מתוך דבר, ואז על ידי המעשה הטוב שימשך לך מהלמוד **תשכיל בכל אשר תלך** שאמרתי לך למעלה.

עוד יתכן אמר **רק חזק**, ואמר **לשמור במחשבה**, כדי **לעשות**, ואחר כך **בדבור** כך **לא ימוש כו' והגית כו'**, כי אז על ידי דבור על המחשבה **תצליח את דרכיך במעשה**, ועל ידי כן **ואז תשכיל** בכבוש הארץ, שאמרתי לך, **למען תשכיל בכל אשר תלך**.

ט הלא צויתוך חזק ואמץ אל-תערץ ואל-תחת כי עמך ה' אלהיך בכל אשר תלך :
שמעתי בשם מהרי"ב (מורינו הרב יעקב בירב) זלה"ה, שהוא הלא מאשר תראה הזהרתך **חזק ואמץ**, תיפול עליך אימתה ופחד, באמור אם לא היה פחד גדול לא היה צריך להזהירני כל כך שאתחזק, ועל ידי כן תיכנע בעצמך, על כן אני אומר **הלא תראה צויתוך חזק ואמץ אל תערץ ואל תחת מפני כך, כי עמך ה' אלוהיך וכו'.**

או יאמר, כי הנה **חזק ואמץ** הוא להתגבר על אויביו. ואומרו **אל תערץ** הוא שלא יירא מהם. ואם כן היה לו להקדים **אל תערץ כו'** ואחר כך **חזק ואמץ?**
אך יאמר **הלא צויתוך חזק ואמץ**, ולא אמרתי **שאל תערץ** מפניהם תחילה ואחר כך שתחזק עליהם, הלא הוא כי הנה ידעתי **שאל תערץ ואל תחת מעצמך**, כי הנה **עמך ה' אלוהיך כו'**, ואשר עמו ה' לא יירא כמה דאת אמרת (תהלים קיח ו) ה' לי לא אירא וכו'.

י וַיֵּצֵא יְהוֹשֻׁעַ אֶת-שְׁטָרֵי הָעָם לֵאמֹר :

ראוי לשים לב:

א. אל אומרו לאמר, כי מה שאומר (פסוק יא) **עברו בקרב המחנה**, אין זה מה שיאמרו אל העם כי אם מה שיעשו השוטרים, ואם כן איך תצדק מלת לאמר על זה, ואם הוא על מה שאחר זה, הרי הוא אומר (שם) **וצוו את העם** והוא במקום לאמר, וגם הלאמר השני הוא מיותר שהיה לו לומר וצוו את העם הכינו כו'.

ב. ועוד, למה יזכיר להעם העברת הירדן, יאמר אתם באים לרשת כו', ובכלל הדבר הוא עבור את הירדן שהוא התחלת הדרך.

ג. ועוד, באומרו (פסוק יב) **ולראובני כו' אמר יהושע כו'**, למה מזכיר העניין כלאחר יד, ולא אמר ויאמר יהושע לראובני כו'.

ד. ועוד אומרו (שם) **לאמר**, כי אחר שהוא דובר במ לא יצדק לאמר, והיה לו לומר אמר יהושע זכור כו'.

ה. **ועוד, הלאמר** שאחריו (פסוק יג) אינו צודק כלל, כי לא ציוה משה אותם שיאמרו ה' אלוהיכם מניח לכם כו'.

ו. **ועוד**, שאומרו (שם) **ה' אלוהיכם מניח כו'**, אינו מכלל הציווי.

אמנם יהושע עשה בחכמה לבלתי קבץ את העם או את ראשיהם זקניהם ושופטיהם, לאמר להם ה' ציווני לעבור הירדן הזה לכבוש את הארץ, בל יראה שצריך להזהירם בדבר בל יקשה להם כאשר בזמן המרגלים פן יתעורר יצרם לחמץ את לבם, כי אם התחכם לדבר כלאחר יד באופן שיראה שהדבר פשוט שלבם נכון, ואין צריך רק הודעת הזמן להכין צידה בלבד.

ובכלל הדבר היה כי אפילו לא שלח אחר השוטרים לצוותם, כי אם ציוה אחד מהעומדים לפניו לאמר אל השוטרים שיעברו דרך העברה במחנה בלי קבוץ עם או ראשים, וגם לא יהיו הם המדברים לכל שבט או בית אב בפני עצמו, כי אם שיעברו באמצע המחנה ושם יצוו אל המון העם הנמצאים, שיודיעו את הכל, יכינו צידה **כי בעוד שלשת ימים כו'**, כי חברך חברה אית ליה וחבריה דחברך חברה אית ליה באופן שמתפשט הדבר. וזהו **ויצו יהושע את שטרי העם לאמר**, שציוה את מי שאת שוטרי העם יאמר להם.

יא עברו בקרב המחנה וצוו את-העם לאמר הכינו לכם צדה כי בעוד שלשת ימים אתם עברים את-הירדן הזה לבוא לרשת את-הארץ אשר ה' אלהיכם נתן לכם לרשתה :
עברו בקרב המחנה ושם צוו את העם הנמצאים, שכל אחד יאמר את רעהו **הכינו כו'**. וזהו **וצוו את העם לאמר הכינו כו'**. וזה עשה כלאחר יד בעצם מן הטעם האמור, כי לא הוא בעצמו דבר רק הוא לשליח והשליח **לשוטרים** והם **אל העם** והעם יאמרו **איש את רעהו**.

יב ולראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה אמר יהושע לאמר :

אך **ולראובני ולגדי** היה צריך זירוז בצד מה, ובבחינה אחרת היה צריך כלאחר יד, כאילו הוא דבר פשוט, שכן הם מוכנים לעשות. על כן עשה (מניע) [מיצוע], שלא הייתה השתלשלות משולש כי אם יהושע לשלוחו שיאמר להם בקבוץ משמו. וזהו **ולראובני כו' אמר יהושע לאמר**, כלומר אמר יהושע למי שילך לאמר להם.

[י-יא] או יאמר כי רצה יהושע להורות בטחון, בל יתחמץ לב העם מאימת מלכי הארץ וחילוליהם. על כן אמר, הנה דרך המלך או שר הצבא בהגיעם למלחמה להעביר קול ולומר הכינו כלי קרב ומלחמה והתחזקו והיו לאנשים, ואם ככה אני עושה הלא ירך לבבם, על כן העביר קול ואמר **הכינו לכם צידה**, כלומר הטפלו במה שצריך לכם, כי מה שצריך לפעול באויביכם שהוא כלי קרב אל תחושו, כי לא תדמו להולכים לכבוש, כי אם למי שהולך לנחול נחלת אבותיו אשר הורישוהו. וזהו **לבוא לרשת את הארץ**.

ושמא תאמרו הלא נגד עינינו רבים לוחמים, ומה גם כי לא נחיה כל נשמה וכל אחד יעמוד על נפשו, לזה אמר **אשר ה' אלוהיכם נותן לכם**, ואם הוא יתברך אדון הכל הנותן לכם, הוא יפילם ועם הרוג תהרגו. ויתכן כי להחזיק לבם בביטחון אמר להם כי וגו' **אתם עוברים את הירדן**, עוברים ברגל, כי יוביש הוא יתברך אותו לפניכם. ובזה תדעו כי **לבא לרשת** אתם באים, כי **ה' אלוהיכם הוא הנותן לכם** לרשתה, כי יהיה לכם העברת הירדן לסימן כי שלא בטבע הוא ענייניכם, שתהיו כיורשים ולא כלוחמים.

[יב] והנה עדיין היה אפשר לומר, כי הלא בטח לבו בחלוץ העובר לפניו בכלי מלחמה, שהם **הראובני והגדי וחצי שבט המנשה** שהיו חמושים לפני כל ישראל. **ועוד**, כי הלא גם יהושע לא יבצר שציוה להם יעברו חמושים, כי כן ציוה להם משה, וא"כ מה הביטחון הזה אשר הורה שהם כבאים לרשת ולא כלוחמים וכובשים. לזה אמר ראה נא את אשר התחכם יהושע בדברו אליהם, כי הנה **ולראובני ולגדי כו' אמר יהושע** כדי לאמר להם **שיעברו חמושים**, הקדים דבר שהורה בו שלא בחרבם ובקשתם יבטחו בני ישראל, כי לולא שרצו לנחול ארץ סיחון ועוג לא היה מצווה להם משה לעבור חלוצים לפני בני ישראל, כי אם על כי החלו להטיל מורך לבב בישראל באומרם שלא היו רוצים לעבור את הירדן כי באה נחלתם אליהם, על כן ציוה למו משה שאדרבה הם יעברו חלוצים, לחזק את לב בני ישראל תחת אשר הטילו מורך. והראיה, כי אם לא יעברו חלוצים אין ענשם רק שינחלו בארץ כנען, ואם כן אם יאמרו שלא יחפצו רק לנחול בארץ כנען לא יחייבם לצאת חלוצים לפני ישראל ויהיו כשאר העם. נמצא, כי לא על גבורתם בטח משה כי אם אדרבה למען הפיס דעתם למלאת שאלתם נאמר להם שיעברו כל חלוץ לפני אחיהם למלחמה.

יג זְכוֹר אֶת-הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד-ה' לֵאמֹר ה' אֱלֹהֵיכֶם מְנִיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת :

וזה מאמר יהושע אליהם **זכור את הדבר אשר צוה אתכם משה כו'**, לומר זכרו כי **אשר צוה משה**, שהוא, שתעברו כל חלוץ למלחמה לפני אחיכם, לא היה ראוי להיות מבטח ישראל בכם, כי אם כדי לאמר שעל ידי כן ה' אלוהיכם מניח אתכם שעושה לכם נחת רוח, ונתן לכם את הארץ הזאת אשר בחרתם, לומר שאם לא כן אלא שהייתם חפצים בארץ כנען לא היה מצווה לכם דבר ולא תעברו חלוצים, כי לא בכם הביטחון חלילה.

יד נְשִׁיכֶם טַפְכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם-תַּעֲבְרוּ חֲמִשִּׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כָּל גְּבוּרֵי הַחֵיל וְעֶזְרְתֶּם אוֹתָם :

והענין הוא כי **נשיכם וכו' ואתם תעברו חמושים**. כלומר כי לעוברים חמושים תחשבו ולא ללוחמים, על כי כל אשר תפילום חללים הוא יתברך העושה כי עם הרוג תהרגו. ואדרבה דעו

כי נהפוך הוא כי אחיכם כל בית ישראל הבלתי עוברים חמושים זכותם תעמוד כי הם הרבים, זכותם הוא העיקר, ואתם תחשבו כעוזרים בעלמא להם. וזהו **ועזרתם אותם**, כלומר עזר בלבד.

טו עד אשר יניח ה' לאחיכם ככם וירשו גם-המה את-הארץ אשר-ה' אלהיכם נתן להם ושבבתם לארץ ירשתכם וירשתם אותה אשר נתן לכם משה עבד ה' בעבר הירדן מזרח השמש :

זהו **עד אשר יניח ה' וכו'** שהוא עד אחר כיבוש וחילוק, ואז **וירשתם אותה כו'**. והוא, כי ירושה אין לה הפסק, ומתנה יש לה הפסק כנודע משורת הדין (ביובל, בכורות נב ב). ובזה יאמר, הנה משה נתן לכם מאז ובניתם ערים, אך עדיין אפשר יהיה הפסק אם לא תקיימו התנאי, אך אם תקיימו תהיה כירושה שאין לה הפסק. וזהו **ואתם תעברו וכו'**, ועל ידי כן **וירשתם אותה**, כי תהיה ירושה מה שעד כה הוא אשר נתן לכם משה שהיא מתנה שיש לה הפסק. נמצאתם עושים על ידי קיום התנאי מהמתנה ירושה.

טז ויענו את-יהושע לאמר כל אשר-צויתנו נעשה ואל-כל-אשר תשלחנו נלך :
יז ככל אשר-שמענו אל-משה כן נשמע אליך
רק יהיה ה' אלהיך עמך כאשר היה עם-משה :
יח כל-איש אשר-ימרה את-פיך ולא-ישמע את-דבריך לכל אשר-תצוונו יומת
רק חזק ואמץ :

א. הנה אומרו **לאמר** כמו זר נחשב כי אינו לאמר לזולת.
 ב. **ועוד אומרו אשר צויתנו**, כי הלא לא הוא המצווה, רק מזכיר מה שציוה משה עבד ה'.
 ג. וכן אומרו (פסוק יז) **ככל אשר שמענו כו'**, יראה בלתי צריך אל העניין.
 ד. **ועוד אומרו** (פסוק יח) **רק חזק ואמץ**, כי אחר שיהיה ה' אלוהיו עמו כאשר היה עם משה ודאי שיחזק ויאמץ.
 ה. **ועוד**, כי תחילה לא אמרו כי אם **רק יהיה ה' אלוהיך עמך כו'**, ועתה משתנים ושואלים תנאי אחר ואומרים **רק חזק**, ואם הוא ששאלו שני תנאים, ידברו כמוסיפים על הראשון ויאמרו **ורק חזק ואמץ**.

טז ויענו את-יהושע לאמר כל אשר-צויתנו נעשה ואל-כל-אשר תשלחנו נלך :
אמנם הנה ראוי כי יהושע היה יכול לומר זכור את אשר נתחייבתם לצאת חמושים לפני ישראל, ולא יאמר אשר ציוה משה. אך באומרו כך, היה נראה כאומר אני איני מצווה לכם כי אם משה עבד ה' גדול ממני ועשו מצוותו. על כן השיבו ואמרו, אל יעלה בדעתך שעל היות

מצוות משה נעשה, ולא אם הייתה מצוותך, כי דע איפוא כי הראוי לאמר הוא **כל אשר צויתנו נעשה** אפילו לא היה ציווי משה, ויוכיח סופנו כי מעתה **ואל כל אשר תשלחנו נלך**.
ואפשר בזה כי הזכיר שם **יהושע** בלתי מיותר, כי שיעור הכתוב הוא **ויענו את יהושע לאמר**, כי את **יהושע** גם שאינו מגדר משה יאות **לאמר בכל אשר צויתנו**, והוא על דרך הקודם.

יז כָּל־אֲשֶׁר־שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל

רַק יְהִי־הָיָה ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־מֹשֶׁה :

כי **ככל אשר שמענו אל משה וכו'**, אך בזאת שנראה שה' עמך כאשר היה עם משה, ולא דרך בחירה.

כי אם -

יח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יָמְרָה אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכָל־אֲשֶׁר־תִּצְוֶנּוּ יוֹמֵת

רַק חֲזַק וְאַמֵּץ :

ובזה כל העם ישמעו וייראו. ועל הדבר אשר סיימנו **לאמר יומת**, אנו אומרים **רק חזק ואמץ**. והוא, כי פחדו פן יקרנו כשאלו שעל אשר אמרו מהעם מה יושענו זה (שמואל - א י כז) והיו חפצים להמיתם, ואמר שאלו לא יומת היום איש בישראל (שם יא יג), והאשימוהו רז"ל (יומא כב ב) כי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול (כתובות יז א) ואדרבה עשה שלא כראוי, כי כך צריך לשתהיה אימתו על העם. ולהישמר מזה אמרו **אשר ימרה כו' יומת**, **רק בזה חזק ואמץ** אל ירך לבבך לבלתי המיתו, כי אם **חזק ואמץ** למען ייראוך.

פרק ב

א וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן מִן־הַשְּׁטִיטִים שְׁנַיִם־אֲנָשִׁים מִרְגָּלִים חָרַשׁ לֵאמֹר לָכוּ רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וְיַלְכוּ וַיָּבֹאוּ בֵּית־אִשָּׁה זֹנָה וְשָׁמָּה רָחַב וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה :

ב וַיֹּאמֶר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר הִנֵּה אֲנִישִׁים בָּאוּ הֵנָּה לַלַּיְלָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחַפֵּר אֶת־הָאָרֶץ :

ג וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל־רָחַב לֵאמֹר

הוֹצִיאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלֶיךָ אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבִיתְךָ כִּי לְחַפֵּר אֶת־כָּל־הָאָרֶץ בָּאוּ :

ד וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנֵנּוּ

וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאִין הֵמָּה :

הנה על **יהושע יפלא מה** היה עם לבבו לשלוח **אנשים מרגלים**, אחרי ראותו אשר קרה לכל ישראל עמו יתברך על זאת, כי הוא הראות קוטן אמונה חלילה, וטוב טוב היה לבטוח בה' ולצאת חלוצים למלחמה לפני ה' מבלי פנות אל שלוח מרגלים.

והנה על הקושי הלז על דבר יהושע, אחשבה כי ה' דבר בקדשו התנצלות אלו במקראי קדש סיפור המאורע, באומרו **וישלח יהושע בן נון מן השטים שנים אנשים כו'**. והוא בשום לב אל מאמרי הכתובים.

א. למה זה הודיענו ששלחם מן השטים.

ב. אומרו **חרש לאמר**, כי הם שני הפכים בשני תיבות, ומה זו שתיקה ומה זו אמירה.

ג. כי כל לאמר הוא לאמר לאחרים, מה שלא יצדק שם כלל.

ד. אומרו **ראו את הארץ ואת יריחו**, כי הלא בכלל הארץ היא יריחו,

ולא עוד אלא שהיה לו להפך השיטה את יריחו ואת הארץ.

ה. כי המה לא עשו כן כי לא תרו את הארץ רק את יריחו לבדה.

ו. אומרו (פסוק ב) **ויאמר למלך יריחו לאמר**, כי לא יצדק בזה לאמר לאחרים.

ז. באומרו (פסוק ג) **וישלח מלך יריחו אל רחב וכו'**, כי מי הגיד למלך כי הלכו בית רחב, כי לא נאמר לו רק **באו הנה הלילה** (פסוק ב), ואפשר היה בבית אחר, ולמה לא שלח כמסתפק, רק כאילו היה ברי לו כי שם היו.

ח. הכפל, שאחר אומרו (פסוק ג) **הבאים אליך**, אמר (שם) **אשר באו לביתך**;

ולמה הודיעם **כי לחפור את כל הארץ באו**, אחרי כי גם אם לא היה רק לחפור את יריחו לבדה היה קשה.

ט. אומרו (פסוק ד) **ותצפנו**, כי מהראוי יאמר **ותצפנו**, כי זה הכריח לרז"ל (תנחומא שלח א) לומר כי האחד היה פנחס, והנה כמו זר נחשב בצד מה לפי דעתם אומרו אחר כך (פסוק ו) **ותטמנו** לשון רבים.

י. אומרו (פסוק ד) **כן באו אלי האנשים וכו'**, כי מלת **כן** מיותרת.

א וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נֹון מִן-הַשְּׂטִיטִים שְׁנַיִם-אֲנָשִׁים מְרַגְלִים חָרָשׁ לֵאמֹר לָכוּ רְאוּ אֶת-הָאָרֶץ וְאֶת-יְרִיחוֹ וְיַלְכוּ וַיַּבְאוּ בֵּית-אִשָּׁה זֹנָה וְשָׂמָה רָחֵב וַיִּשְׁכְּבוּ-שָׁמָּה :

אמנם הנה יהושע פחד ורגז מעון פעור שעדיין לא הטהרו ממנו, כשליחות יהושע עצמו אל בני גד ובני ראובן באמור להם (להלן כב יז) המעט לנו את עוון פעור אשר לא הטהרנו ממנו וכו'. והנה העוון ההוא היה בשטים, מקום אשר שם יהושע כי משם נסעו לכבוש את הארץ. ועל כן מדאגה מדבר, ולהסיר מורך מלב ראשי עם הארץ ולחזק את לבם ממורא עוון השטים פן יהיה להם למוקש, על כן רצה לנסות את אשר ישים ה' בפי האויבים, כאשר עשה גדעון סימן מאשר יתן ה' בפי אויביו, עד שמע פתרון חלום האומר אין זה כי אם חרב גדעון בן יואש (שופטים ז יד), וכאשר עשה יהונתן בן שאול אשר אמר לנערו אם כה יאמרו עלו עלינו וכו' (שמואל א יד ט - י'), כן רצה יהושע לשמוע מה בפיהם גם המה. וזהו **חרש לאמר**, כלומר כי הם ילכו לא לתור, רק אין אומר ואין דברים רק **חרש ושתיקה**, כדי לאמר שכנגדם לתומם, כי יתנו לב לתומם לשמוע את אשר ישים ה' בפיהם. והוא מעין ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר

(דברים ג כג) שארז"ל (ספרי ואתחנן שם) שהוא לשיאמר ה' תשובה, שאמר איני זז מכאן עד שתשיב לי תשובה.

כן יאמר כאן **לאמר** שכנגדם, אם הוראת מורך לבב המורה כי ה' הסגירם ויאמר השמד, אם אין. וכן היה, כי פתח אמרי יושבי הארץ אשר השמיעם ה', הלא היה מאמר רחב באמור להם (פסוק ט, יא) **ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ, וגם נמוגו כל יושבי הארץ מפניכם, ונשמע וימס לבבינו כו'.** ובדבר הזה התאזרו כח המרגלים וכל ישראל השומעים את בשורתם. ובזה יתכן מה שלא הלכו למקומות אחרים כי אם ליריחו, וגם שלא סבבו בעיר כדרך האתרים, רק בית רחב בלבד. אמנם, למה שכל כוונתם לא הייתה כי אם לשמוע מה בפיהם, אם הם רכי לבב ויראים, או הם עזי נפש לעומת בני ישראל, ועל כן כשומעם, נעשתה שליחותם וישבו מתור הארץ ולא הלכו אנה ואנה אל אחת מערי הארץ זולת יריחו.

ולמה שאמרו ז"ל (**תנחומא** שלח א) כי כלב ופנחס היו, אפשר נרמזו שניהם בשתי תיבות אלו. **חרש** על כלב שהחריש את ישראל כמה דאת אמרת (במדבר יג ל) **ויהס כלב, ולאמר לפנחס** שהוא **כהן משוח** מלחמה שהוא **המכריז ואומר שמע ישראל אתם קרבים היום כו'** (דברים כ ג), וזהו **לאמר** שאומנותו אמירה.

ובחר **ביריחו** כי משם תרים את הארץ כולה, כי משם ישמעו אם הרך לבב כל יושבי הארץ, אם אין. והוא, כי אמרו רז"ל (זבחים קטז ב) שרחב הייתה מיוחדת לשלשים ואחד מלכי הארץ, ואליה היו מגלים את לבם. ועל כן אמרה (פסוק טו) **וכי נמוגו כל יושבי הארץ.** שאם לא כן, מי הגיד לה את לב כל יושבי הארץ. ועל כן מאז שלחם אמר להם **ראו את הארץ ואת יריחו**, שטרם ראותם את יריחו והתהלך בה, יראו את הארץ במה שהיא תגיד להם את לבם, ועל כן לא הלכו רק בית רחב.

ב ויאמר למלך יריחו לאמר הנה אנשים באו הנה הלילה מבני ישראל לחפר את-הארץ : **ומן הטעם** הזה **ויאמר למלך יריחו לאמר כו'.** והוא, כי המגיד למלך לא ערב אל לבו להלשין אותה בשמה אל המלך, כי אהובת המלכים כולם היא וגדולת המעלה ונפלה חיתתה עליו. ומה גם אם יבוקש הדבר ולא ימצא, כי גם **מלך יריחו** יהיה לו לאויב. על כן בחר לשון ערומים ואמר דברים שיובן משמען שהם בית רחב ולא יזכירנה. וזהו **ויאמר למלך יריחו לאמר,** שנאמר לו דבר שהוא **לאמר** המלך מה שיבין ממנו. והוא, כי אמר **הנה אנשים באו הנה הלילה וגו' לחפור את הארץ,** כי ממוצא דבר יובן איך יבואו הנה אל מקום פרטי לחפור את כל כללות הארץ, אם לא שבאו בית רחב היודעת מאד את לב מלכי הארץ כולם.

ג וישלח מלך יריחו אל-רחב לאמר

הוֹצִיאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיךְ אֲשֶׁר-בָּאוּ לְבִיתְךָ כִּי לַחֲפֹר אֶת-כָּל-הָאָרֶץ בָּאוּ :

והמלך הבין בדברים. **וישלח מלך יריחו אל רחב**, עם שלא הזכירה לפניו. ואחרי כן אמר **הבאים אליך**. חש המלך פן יובן מזה כי באו אליה כדרך כל הארץ באומרו **הבאים אליך**, כמה דאת אמרת (בראשית לח טז) הבה נא אבא אליך, על כן חזר ופירש ואמר **אשר באו לביתך**, כלומר מה שאמרתי **הבאים אליך** פירושו **אשר באו לביתך**.

ושמא תאמר מאין לי בשורה זו כי **באו לביתך**, הלא הוא כי ידעתי **כי לחפור את כל הארץ באו**, ואין מקום מיוחד לחפור את כל הארץ פעם אחת אם לא אצלך.

ד ותקח האשה את-שני האנשים ותצפנו

ותאמר כן באו אלי האנשים ולא ידעתי מאין המה :

אז השיבה ואמרה **כן באו אלי האנשים כו'**, לומר כן בדרך הזה שפירשת הוא מה שבאו אלי **האנשים** שאמרת **אשר באו לביתך**, ולא כאשר היה מובן מלשונך באומרך **הבאים אליך**.

או יאמר בשום לב אל אומרו **ותצפנו** לשון יחיד, כי עשתה בערמה להצפין ולכסות העניין לבל ישיתו לב אל המרגלים אשר היו אז לפניו, על כן תפסה אותם בידיה לפני שלוחי המלך. וזהו **ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו** את העניין בזה, ותאמר **כן באו אלי כו'**, לומר האם שני אנשים בלבד באים לביתי שאדרוש מאין המה, הלא כן כאשר באו אותם האנשים **באו אלי האנשים** האלה אשר לפניכם **ולא ידעתי מאין המה**, וכאשר לא ידעתי מאין באלה, כן לא ידעתי גם במרגלים. ובמרמה דברה, למען החזיק בלבבם כי לא אלה המרגלים, כי אדרבה מהם לוקחת ראייה אל המרגלים.

ה ויהי השער לסגור בחשך והאנשים יצאו

לא ידעתי אנה הלכו האנשים רדפו מהר אחריהם כי תשיגום :

ראוי לשים לב:

א. איך האמינה מיד.

ב. ועוד אומרו האנשים פעם שנית בכתוב יראה מיותר.

ג. ועוד אומרו לא ידעתי אנה הלכו, מה צורך לאומרו.

אך הנה היא גנבה דעתם בזה, ועשתה כנכווית בצער אימת מרגלים פן יכבשו הארץ ותלקה גם היא. ואמרה כמתלהמת ודאי כדבריכם כן הוא, וזהו **כן באו אלי האנשים** כי מרגלים הם ואוי לנו, כי הלא **ויהי השער לסגור בחשך** אשר היא עת להיאסף הביתה, ואדרבה אז **והאנשים יצאו**, כלומר ואילו לא היו מרגלים היו יוצאים בכי טוב או לפחות קודם שיחשיך.

ושמא תאמרו אם כן איפוא היה לך להביט איזה דרך הלכו להגיד דבר כיון שהבנת העניין, לזה אמרה **לא ידעתי אנה הלכו האנשים**, כלומר מה שלא ידעתי אנה הלכו שלא יצאתי לראות אנה הולכים, הוא למה שהם אנשים ואין ראוי לאשה לצאת אחריהם בחשך פן תחשד. וזהו **לא ידעתי כו'.** אך מה שאוכל לגלות לכם הוא, כי לא היה פנאי להתרחק, לכן **רדפו מהר אחריהם כי תשיגום.**

ו והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ הערכות לה על-הגג :

היה די **יאמר** גגה כלומר לגג, כי ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בראשה. ויתכן שהוא גג ידוע של מקום נסתר יותר משאר גגין של שאר בתים ועליות, ועל כן נאמר בה"א הידיעה.

ותטמנם בפשתי העץ הערכות לה שלא עשתה שינוי פן יורגש, כי אם שוויין מערכות סדרי הפשתי העץ שיוכלו להיות שם מעומד או מיושב, והיה מקום שאין זולתה מבני הבית הולכים שמה, וזה אומרו **לה.**

ז והאנשים רדפו אחריהם דרך הירדן על המעברות

והשער סגרו אחרי כאשר יצאו הרדפים אחריהם :

ח והמה טרם ישכבון והיא עלתה עליהם על-הגג :

ראוי לשים לב:

א. הראוי יאמר והשער סגרה, ולא **סגרו.**

ב. וגם אומרו אחרי כאשר יצאו, הוא לשון בלתי מובן, כי הראוי יאמר סגרו אחרי צאת הרודפים.

ג. וכן אומרו (פסוק ח) והיא עלתה עליהם, הראוי יאמר אליהם.

ז והאנשים רדפו אחריהם דרך הירדן על המעברות

והשער סגרו אחרי כאשר יצאו הרדפים אחריהם :

אך יהיה, כי הנה אחר אומרו **שרדפו אחריהם**, ראה והנה יראה כי עשו פתיות גדולה, כי למה לא חששו אולי המרגלים תוך הבית, והיא עשתה בערמה למהר לשלחם מעליה טרם יחפשו בבית, על כן אמרה **רדפו מהר** כדי שבין כך ובין כך תבריחם מהבית ולא יורגש שהיו אתה, פן יענישוה על הטמינה מרגלים כמשפט המלכים. על כן בא הכתוב ואמר כי גם אלה חששו על הדבר, ואמרו בלבם אם נתעכב לחפש אולי יצאו ובין כך ובין כך יתרחקו ולא נשיגם אחרי כן, ואם אמרנו נרדוף אחריהם מיד אולי הם בבית ובין כך ובין כך תבריחם. על כן **והאנשים רדפו כו'.**

ועל החשש אולי נשאר בבית, על כן אמר כי **האנשים הרודפים** הנזכרים הדלת **סגרו אחרי**, כלומר לא כדרך הדלתות שנסגרו בלילה מבפנים, כי אם מבחוץ שמו מנעול, לבל יוכלו לברוח בעוד שהם רודפים. והיה בכוונה, שאם לא ימצאום בחוץ ישובו לחפש בבית, כי סגור הוא מבחוץ ולא יוכלו לפתוח ולברוח. וזהו **סגרו אחרי**, כלומר אחריהם ולא מבפנים כמנהג, וזה עשו מיד **כאשר יצאו הרודפים אחריהם**, מפחד פן בעוד שהם רודפים יברחו דרך שער החצר. וזה יוכרח, שאם לא כן למה **ותורידם בחבל בעד החלון** (פסוק טו), ולא הוציאתם דרך פתח השער, כי אין ספק כי אחר **שביתה בקיר החומה** שודאי היה לה שער בקיר החומה עצמה לצאת חוצה, במקום שיוצא היורד דרך החלון, אך למה שהשער היה סגור הוצרכה להוציאם דרך חלון, עם היותו גבוה שלא חששו הרודפים שתורידם בחבל, כי דרך סולם לא היה אפשר לגובהו. ובראותה כי אם תעכבם עד אור הבקר יבואו לראות, כי על כן הדלת סגרו כמדובר, על כן אמרה צריך על כל פנים להבריחם בעוד לילה. וגם ראתה כי עת רצון הוא כעת לבקש על נפשה ונפשות בית אביה, על כן מיהרה לדבר מיד דבריה ולשלחם מהר בעוד לילה.

ח והמה טרם ישכבון והיא עלתה עליהם על-הגג :

על כן **והמה טרם ישכבון והיא עלתה עליהם**. והוא, כי אמרה אם אשים מילי בסולם שאני עולה בו אל הגג אשר הם שם, הלא כאשר ישמעו הם כך ישמעו בני הבית שממנו ולמטה, כי כשיעור עלות קולי ממני אליהם, תרד גם כן ממני אל אשר המה למטה בבית, ואם אעלה אצלם אינו דרך ארץ. וגם ישמע למטה קולי בצד מה. על כן מה עשתה, עלתה על גג חדר אשר הוא למעלה מהגג אשר הם בו. וזהו **עלתה עליהם על הגג** באופן שימתיקו סוד ולא ישמע לאשר למטה בבית. וכהתימם לדבר, מיד הורידם בחבל בעד החלון כמדובר.

ט ותאמר אל-האנשים ידעתי כי-נתן ה' לכם את-הארץ

וכי-נפלה אימתכם עלינו וכי נמגו כל-ישרי הארץ מפניכם :

ראוי לשים לב, אם מה שידעה **שנתן ה' להם את הארץ**, הוא על **שנפלה** אימתם על הארץ, על ששמעו **אשר הוביש ה' את מי ים סוף**, אם כן היה לה לומר כי נפלה אימתם בלא וי"ו, שתהיה נתינת טעם אל הידיעה ולא כבא להוסיף על האמור.

אך יאמר בהזכיר מאמרם ז"ל במדרש רבה (**שמות רבה** כ טז) כי בצאת ישראל ממצרים **נמוגו כל יושבי כנען**, באומרם עתה יבואו עלינו. ומה עשו, כרתו כל עץ מאכל, שלא יתהנו ישראל מאשר נטעו הם, ועל כן מה יצא הדבר יהיה עונשם להתעכב במדבר ארבעים שנה, למען עוד יטעו כרמים ואילנות, ויגדלו ויהנו מהם ישראל. נראה מדבריהם כי לא חסרה מהכנענים ידיעת הוריש ישראל את ארצם.

ונבוא אל העניין

אמרה, אל תחשבו כי מאשר **נפלה אימתכם עלינו** אני שופטת בדעתי **שנתן ה' לכם את הארץ**, כי לא כן הוא, כי אם שקודם זה **ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ**, ותוספת על ידיעה זו היא **כי נפלה אימתכם עלינו**, כי זה יורה כי נחשבנו כבהמה לפניכם שנאמר בה (בראשית ט ב) ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ. והוא מאמר התורה באומרה (במדבר יד ט) כי לחמנו הם, שהוא כמבואר אצלנו פירושו שם, שכבהמה שהיא לחם לאדם ומושל בה, כן היו גם המה. וזהו **וכי נפלה אימתכם עלינו**.
ועוד מדרגה שנית והיא **וכי נמוגו כו'**.

י כי שמענו את אשר-הוביש ה' את-מי ים-סוף מפניכם בצאתכם ממצרים ואשר עשיתם לשני-מלכי האמרי אשר בעבר הירדן לסיחון ולעוג אשר החרמתם אותם :
ומה שנפלה אימתכם עלינו הוא **כי שמענו את אשר הוביש ה' וכו'**. כי אמרנו, מי שהכניע את שרו של ים מפני ישראל, גם יכניע שר מלכי כנען, ויתקיים בהם (דברים לג כז) ויגרש מפניך אויב, הוא השר, ואחר כך ויאמר השמד, את עמו, כי בהסיר צלם יותש כחם.

אך מה שאמרתי (פסוק ט) **וכי נמוגו כו'** שנמסים ומתמוגגים, הוא כי אם לא היה רק שיפקוד ה' על צבא המרום (ישעיהו כד כא) הוא השר, ואח"כ ועל מלכי האדמה כו', אפשר שיישארו מהעם רבים וכל אחד ישיב אל לבו אולי יהיה הוא מהנותרים ולא היינו נמוגים. אמנם מה שגם **נמוגו כו'** הוא על מה שאחרי כן **שמענו אשר עשיתם לשני מלכי האמרי וכו' אשר החרמתם אותם**, שהוא שלא השארתם שריד, כך לא תחיו כל נשמה. ועל כן מעתה הם נמוגים.

יא ונשמע וימס לבבנו ולא-קמה עוד רוח באיש מפניכם
כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל-הארץ מתחת :
וחזר ואמר **ונשמע** אחרי אומרו **כי שמענו כו'**.

וגם כי למעלה לא ייחס הדבר אל לב ורוח כאשר בפסוק זה. יהיה, כי הנה שלוש בחינות יש באדם:

אחד, כללות אברי הגוף משוללי השכלה,

שנית, הלב שהוא נחמד להשכיל,

למעלה הימנו הרוח המחיה את כולם והשכלתה למעלה מהלב.

ונבוא אל העניין

והוא, כי דרך המלך הקדוש שלא יטפל בגשמיים כי אם שיכניע את השר למעלה, ואחר כך בהעדר עוזר יפול עוזר כי יותש כחו. אמרה, הנה לקו שלשת חלקי האדם. כללות האיברים,

כי הנה **נמוגו כל יושבי הארץ מפניכם** (פסוק ט). ועוד מעט אחר **שונשמע** כל האמור נתוסף כי לא בלבד נכנע הגוף כי אם גם **וימס לבבנו** שלא מצא מקום להשכיל שום תיקון. ועדיין היה אפשר כי רוח איש יכלכל מחלתו של הגוף לקום להחזיק את הלב מאשר הוא נמס, לזה אמרה שרוח נמוכה **ולא קמה באיש** להחזיק ולרפא שברם, וזהו **ולא קמה עוד רוח באיש**. והנפקותא אשר אני מוציאה מהתפעלות הלז המשולש בכל חלקי האדם, הלא היא כי לא בלבד על השמים כבודו יתברך למשול בשר לפקוד על צבא המרום, ויניח הכנעת העם אל שכנגד אשר נפל שרו להפילו, כי אם שגם ה' יתברך הוא המפיל גם את העם בארץ אחרי הפילו את שרו. וזהו אומרו **כי ה' אלוהיכם הוא אלוהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת**. כי מאשר התפעלו כל כך יושבי הארץ, אני גוזרת כי **אלוהיכם** פועל **בשמים** על השר ובארץ על העם כאחת, הפך אשר יאמרוהו למזמה באומרם כי על השמים כבודו.

יב ועתה השבעו-נא לי בה' כי-עשיתי עמכם חסד ועשיתם גם-אתם עם-בית אבי חסד ונתתם לי אות אמת :
יג והחיתם את-אבי ואת-אמי ואת-אחי ואת-(אחותי) [אחיותי] ואת כל-אשר להם והצלתם את-נפשתינו ממות :
יד ויאמרו לה האנשים נפשנו תחתיכם למות אם לא תגידו את-דברנו זה והיה בתת-ה' לנו את-הארץ ועשינו עמך חסד ואמת :
טו ותורדם בחבל בעד החלון כי ביתה בקיר החומה ובחמה היא יושבת:
טז ותאמר להם ההרה לכו פן-יפגעו בכם הרדפים ונחבתם שמה שלשת ימים עד שב הרדפים ואחר תלכו לדרךכם :
יז ויאמרו אליה האנשים נקים אנחנו משבעתך הזה אשר השבעתנו :
יח הנה אנחנו באים בארץ את-תקות חוט-השני הזה תקשרי בחלון אשר הורדתנו בו ואת-אביך ואת-אמך ואת-אחיו ואת כל-בית אביך תאספי אליך הביתה :
יט והיה כל אשר יצא-מדלתי ביתך החוצה דמו בראשו ואנחנו נקים וכל אשר יהיה אתך בבית דמו בראשו אם-יד תהיה-בו :
כ ואם-תגידי את-דברנו זה והיינו נקים משבעתך אשר השבעתנו :

ראוי לשים לב

- א. אל אומרו לי, שהיא מלה מיותרת.
- ב. שהראוי יאמר ועתה שעשיתי עמכם חסד השבעו לי, ולא יאמר עשיית החסד אחר אומרו השבעו לי.
- ג. אומרו (פסוק יג) **והצלתם כו'**, אחר אומרו (שם) **והחיתם את אבי כו'**.
- ד. למה קיצרו פה ולא אמרו רק נפשינו תחתיכם למות (פסוק יד), ולא אמרו כמאמרם אחרי כן (פסוקים יח, יט) **את אביך ואת אמך וכו' תאספי אליך הביתה והיה כו'**.

ה. **אומרו** פה לשון רבים (פסוק יד) **אם לא תגידו**, ולהלן הוא אומר (פסוק כ) **ואם תגידו כו' .ו. אומרו** (פסוק יד) **והיה בתת ה' כו' ועשינו כו'**, מי לא ידע כי אז יהיה החסד ואמת.

ז. **למה לא אמרה** להם כדבריכם כן הוא אחר דבריהם אלה כאשר אמרה (פסוק כא) אחר דבריהם האחרונים.

ח. **אומרו** (פסוק טו) **בחבל** בפת"ח הבי"ת, וכן **החלון** בפת"ח הה"א, שמורה על חבל וחלון ידועים, ולמה יודיענו כי **בחומה היא יושבת**.

ט. **למה** חזרו האנשים לדבר על עניין השבועה (פסוקים יז - יט) הרי השיבו למעלה.

י. **אומרו** (פסוק יז) **נקיים אנחנו משבועתך**, במה היו נקיים, והראוי יאמר זה אחר אומרו (פסוק כ) אם תגידו את דברינו זה, אך להיות זה פתח דבריהם שיורה שגם אם לא יגידו הם נקיים הלא כמו זר נחשב.

יא. **אומרו** (פסוק יז) **משבועתך הזה**, שיורה שממעט שבועה אחרת ואיננה, וגם היה לו לומר הזאת כי נקבה היא.

יב. **אומרו** (פסוק יח) **תאספי אליך**, כי מלת **אליך** מיותרת.

יג. **למה** חוזר להזכיר (פסוק כ) שאם תגיד יהיו נקיים אחר שנאמר למעלה.

יד. **אומרו** (שם) **אשר השבעתנו**, שהוא מיותר.

אמנם הנה היו שני דברים:

אחד הצלת האשה,

השני גם הצלת משפחתה.

והנה היא ידעה כי המיתה כרובם ככולם כי מצות המלך הקדוש היא עליהם: לא תחיה כל נשמה (דברים כ טז).

יב וְעַתָּה הִשָּׁבְעוּ-נָא לִי בִה' כִּי-עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חֶסֶד

וְעָשִׂיתֶם גַּם-אִתָּם עִם-בֵּית אָבִי חֶסֶד וְנָתַתֶּם לִי אוֹת אֶמֶת :

ונבוא אל העניין

אמרה הנה על עצמי מחויבים אתם, ואינו מתייחס לחסד כי על כן קדמתי להחיות אתכם ושמתי נפשי בכפי. וזהו **השבעו נא לי**, שהוא לי לעצמי, **בה'** לקיים החיוב. אך מה שתעשו **עם בית אבי** הוא **חסד**, וראוי לכם לעשותו מידה כנגד מידה, **כי** כאשר **עשיתי עמכם חסד** היה טרם הטיבכם עמי, שלא הייתי מחויבת לכם, כך **בית אבי** עם שאינכם חייבים להם תעשו עימהם **חסד**. וזהו **כי עשיתי עמכם חסד ועשיתם גם אתם עם בית אבי חסד**.

ועוד שנית תעשו שתתנו **לי אות אמת**, שיהיה לי אות אמת שיהיה לי לסימן פן זולתכם ישלחו יד בנו, והוא כעניין חוט השני ודומה לו. וזהו **ונתתם לי אות אמת**.

יג וְהִחַיְתֶם אֶת-אָבִי וְאֶת-אִמִּי וְאֶת-אָחִי וְאֶת-(אֲחֹתִי) וְאֶת כָּל-אֲשֶׁר לָהֶם

וְהִצַּלְתֶּם אֶת-נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת :

והחסד הוא כי **והחייתם את אבי כו'.**

ואל יקשה בעיניכם הטיבכם עימהם נגד מצות ה', כי הלא זכות הוא מצד אחד. והוא, כי לא נשאר בגויי הארץ, כי אם שנהיה גרי צדק, ונפשות אתם עושים כאברהם כמה דאת אמר (בראשית יב ה) ואת הנפש אשר עשו בחרן. וזהו **והצלתם וכו',** כי לא בלבד תחיו את גוייתינו כאשר אמרתי **והחייתם את אבי כו',** כי אם גם את הנפשות אתם מחיים. וזהו **והצלתם את נפשותינו ממות,** מה שאין כן אם היינו נשארים באמונתנו שגם במות הגוף תמות גם הנפש. וזה אומרו למעלה **והחייתם** סתם, ואחר כך נאמר **נפשותינו.**

יד וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ תַּחְתִּיכֶם לָמוּת אִם לֹא תִגִּידוּ אֶת-דְּבָרֵנוּ זֶה

וְהִיא בַת-ה' לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד וְאַמֶּת :

והנה הם בשמעם ועודם בקרב ביתה, חששו פן כל כונתה הייתה למען יודו כי מרגלים הם ולחפור את כל הארץ באו, כי אין ראייה גדולה מהשבועה הזאת שנשבעו להחיותם בכובשם את הארץ, וכל ישעה וכל חפץ להגיד דבר ולמוסרם למלכות. על כן מיראתם השיבו ואמרו על ספק זה **נפשינו תחתיכם למות אם לא תגידו,** לומר יראים אנו פן דעתכם הוא להגיד למלך דברינו זה שהוא הודאה כי מרגלים אנחנו, דעו כי מה **שנפשינו תחתיכם למות,** כלומר תחת היותכם מתים כמצות אלוהינו **לא תחיה כל נשמה,** אנו **תחתיכם** אם תמותו, אך הוא **אם לא תגידו** כלומר שאם תגידו לא נכנס תחתיכם, כי אם שודאי אתם תמותו ולא אנחנו, שלא יוכלו לנו, כי ה' אלוהינו יצילנו, ואם לבבכם שלם ולא להגיד כוונתם, על זה אנו אומרים **והיה בתת ה' לנו וכו' ועשינו כו'.**

ועל פי דרכן כווננו לומר, הלא אמרת (פסוק יב) **ועשיתם גם אתם כו'** שיורה שהשבועה תהיה שיעשו בעצמם, ואין האדם בטוח בחייו, כמו שאמרו ז"ל (ילקוט שמעוני מלכים רמז רכח) כי על כן המלאכים אמרו לאברהם (בראשית יח י) שוב אשוב אליך כעת חיה, כי אין מות בהם, אך הנביא לא אמר אלא כעת חיה את חובקת בן (מלכים - ב ד טז), ולא אמר אשוב. ועל דרך זה אמרו האנשים האלה הלא אמרת **ועשיתם** שהוא בעצמנו, ומי יודע אם נחיה לעשות אותו, על כן אנו אומרים **והיה בתת ה' לנו את הארץ,** שהוא לנו ממש שנחיה ולא נמות, אז **ועשינו** אנחנו **עמך חסד ואמת.**

טו וַתֹּרֶדֶם בַּחֲבֵל בְּעֵד הַחֲלוֹן כִּי בֵּיתָה בְּקִיר הַחוּמָּה וּבַחֲמָה הִיא יוֹשֶׁבֶת:

ואז בראותה כי נסתפקו בה אם להוציא מלבם דברה, למען יודו כי לחפור את כל הארץ באו להודיע למלכות אם אין, על כן אמרה אני אסיר הספק הזה והמורא מלבם, ואחר כך נשלים העניין. ועל כן הוציאם מיד החוצה במקום בטוח **ותורידם בחבל כו',** כי אז אין פחד שתמסרם

כי אינם בביתה כי אם חוץ לחומה. ולהורות להם כי שבה אל ה' מזנתה, ומעתה **בחבל** ובחלון הידועים שמשם היו עולים ויורדים לה מאהביה, בהם תעשה מצווה להציל נפשות צדיקים. וזהו אומרה **בחבל והחלון** בפת"ח כלומר הידועים לה.

ושמא תאמר, הלא אשר אתה בבית יראו וירוצו ויגידו דבר אל המלך או אל שר הצבא ויבאו ויתפסום חיים, לזה אמר **ותורידם** כלומר היא ולא אחר, וגם ראיית אחרים לא היה שם, **כי ביתה** המיוחד לה **בקיר החומה ובחומה היא יושבת** ואין אחר אתה.

טז ותאמר להם ההרה לכו פן-יפגעו בכם הרדפים

ונחבתם שמה שלשת ימים עד שב הרדפים ואחר תלכו לדרךכם :

ואז בהיותה לבדה אתם דברה להם **ההרה לכו כו'**, כי כל ישעי וכל חפץ להסתיר דבר כמדובר. ואז בראותם כי לבה שלם, אז דברו ואמרו כל העניין בשלמות.

והנה ארז"ל (**מכילתא** ריש יתרו) שאמרה להקב"ה, בשלשה דברים חטאתי **בחבל וחלון וחומה**, בשלשתן מחול לי כו'. יתכן לפי דרכן יאמר **ותורידם בחבל** כלומר הידוע, **בעד החלון** הידוע, והטעם מפני **כי ביתה בקיר החומה ובחומה היא יושבת** תמיד לעשות מלאכתה.

+++

יז ויאמרו אליה האנשים נקים אנחנו משבעתך הזה אשר השבעתנו :

יח הנה אנחנו באים בארץ. את-תקנות חוט-השני הזה תקשרי בחלון אשר הורדתנו בו

ואת-אבירך ואת-אמרך ואת-אחירך ואת כל-בית אבירך תאספי אליך הביתה :

יט והיה כל אשר יצא-מדלתי ביתך החוצה דמו בראשו ואנחנו נקים

וכל אשר יהיה אתך בבית דמו בראשו אם-יד תהיה-בו :

והתחילו ואמרו **נקיים אנחנו כו'**, לומר הלא כללת בשבעתך ב' דברים:

אחד דרך חיוב שהוא **להחיותך**,

והשני דרך **חסד להחיות משפחתך**.

הנה מזאת השניה **נקיים אנחנו משבעתך** הזה, כי אין לנו חיוב בדבר רק לך לבדך, כי קנית חייך במה שעשית, אך לא משפחתך. ולא אמרו הזאת, כי אם הזה. יתכן שרמזו, על כי פסוק שכלל בו חיי משפחתה, שהוא **והחיותם את אבי וכו' (פסוק יג)**, יש בו י"ז תיבות כמנין **הזה**. ועל כן יהושע שכתב ספרו רמז הדבר במלת **הזה**. והם גם הם לא יבצר מהם כוונה זו, ועל כן לא אמרו הזאת.

ועוד יתכן לזה, כי הלא בחינת הצלתה אינו מסוג הצלת משפחתה, כי זה חיוב, וזה **חסד** כמדובר, ועל כן לרמז על החסד שהוא זכר אמרו הזה. ואעפ"י כן ינצלו אגבך כי זכותך

תעמוד להם, אך הוא בהיותם נאספים אתך, כי לא בלבד יועיל טובך לך כי אם גם לאשר אתך, אך בהיפרדם ממך דמם בראשם. וזהו **תאספי אליך כו'.**

כ ואם-תגידי את-דברנו זה והיינו נקים משבעתך אשר השבעתנו :

כא ותאמר כדברכם כן-הוא ותשלחם וילכו ותקשר את-תקות השני בחלון :

וכל זה הוא אם את לא תגידי. כי אם תגידי כו' גם את לא תנצלי. וזהו **ואם תגידי כו' והיינו נקיים כו' משבועתך** סתם, ולא אמרו הזה שהוא לומר כי גם היא לא תנצל על אשר הטיבה עימהם.

ועל ה"אות אמת" ששאלה, היה עניין **תקות חוט השני** (פסוק יח) לסימן לכל ישראל, שלא יגעו בבית אשר היא בה. ואת הכל פירשו אחרי צאתם מקרב ביתה חוצה במקום בטוח כמדובר.

כב וילכו ויבאו ההרה וישבו שם שלשת ימים עד-שבו הרדפים

ויבקשו הרדפים בכל-הדרך ולא מצאו :

הנה מלת **ויבאו** מיותרת והפך ההבנה. אך יהיה, כי בעלותם **ההרה** עברו מההר והלאה לבקר אם יש אורבים, וכראותם כי אין איש, שבו ובאו מהמקום שעברו אל ההר באומרם כי בטוחים הם שם. וזהו **וילכו ויבאו ההרה וישבו שם.**

כג וישבו שני האנשים וירדו מההר

ויעברו ויבאו אל-יהושע בן-נון ויספרו-לו את כל-המצאות אותם :

זה אומרו **וישבו שני האנשים וירדו מההר**, כי לא יצדק אומרו וישבו במקום שלא הלכו כבר פעם ראשונה, אך הוא כי מעת לכתם ההרה עברה מנהו והלאה ובאו אל ההר, ואחר שלשת הימים חזרו לרדת מההר והלאה ללכת לדרכם. וזהו **וישבו שני האנשים וירדו מההר.**

ועוד ספר הכתוב כי הפליא לעשות הוא יתברך עמהם, כי בשובם לא פגעו איש מיושבי הארץ, פן יראו כי זרים המה ויאמרו אליהם מרגלים אתם. וזה אומרו **וישבו שני האנשים וירדו מההר**, כי מי לא ידע שעל שני האנשים ידבר, אך הוא כי שבו שניהם לבדם בדרך **וירדו מההר, ויעברו ויבאו אל יהושע**, וכל זה שני האנשים לבדם ולא זר אתם.

כד ויאמרו אל-יהושע כי-נתן ה' בידנו את-כל-הארץ וגם-נמגו כל-ישובי הארץ מפנינו :

הנה אומרו **וגם נמגו**, יראה עניין מהופך, כי מה שהכירו כי **נתן ה' להם את הארץ**, הלא היה מאשר ראו כי **נמגו כל יושבי הארץ מפניהם**, כי על כן אמרו אין זה כי אם שחיתת אלוהים נפלה עליהם מעתה.

ועוד, כי אומרו **אל יהושע** הוא מיותר, כי הרי נאמר כי אתו היו מדברים.

אך הנה כתבנו למעלה כי לא לראות אם יוכלו להם היה שליחות המרגלים האלו, כי הלא זה היה עוון הראשונים, אך על הנחת כי כבר ארץ נתנה ביד ישראל הלכו, כי אם שלמען חזק לב בני ישראל שלחם יהושע, למען נוסף על האמונה יחזק לבם בראות איך נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם. וזאת תהיה כוונת הכתוב הזה, שאחר ספרם כל המאורע המורה כי ה' אתם, כאשר ספרה להם רחב שנמוגו **כל יושבי הארץ**, אמרו הלא יחשדנו שומע באמור כי לולי שמענו חתת ה' שעל אויבינו, לא היינו מאמינים כי תינתן לנו הארץ, והלא תחילת דבר ה' ביהושע היה לאמר **כל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו לכם נתתיו** (לעיל א ג). על כן התחכמו ויאמרו: האמת הוא מבלי שום הוכחה מאשר ראינו, היא הקדמה מוכחת **כי נתן ה' בידינו את כל הארץ**.

וכדבר נוסף על האמנת האמת הוא, כי גם **נמוגו כל יושבי הארץ כו'**, ולא שמה שנמוגו היא הראיה. וזה אומרו **נתן כו' וגם כו'**. ועל כן נאמר **ויאמרו אל יהושע**, כלומר כי להיות מאמרם אל יהושע אשר התנבא בשם ה' **כי נתן ה' בידם את הארץ**, הוצרכו לומר כי אמת הוא **כי נתן ה' בידם את הארץ** מבלי הוכחה מאשר ראו שמה, אלא שדבר נוסף הוא כי **וגם נמוגו כו'**.

פרק ג

א וַיִּשְׁכְּמוּ-יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיִּסְעוּ מֵהַשָּׁטִים וַיָּבֹאוּ עַד-הַיַּרְדֵּן הוּא וְכָל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיְלִינוּ שָׁם טָרֵם יַעֲבְרוּ:

יאמר כי הנה ישראל שמו מגמת פניהם אל יהושע, בשומעם כי הוא יעבור והוא ינחיל, על כן לא נסעו עד נסע הוא, ואחריו יצאו כנגררים ונמשכים אחריו, באומרם כי יברך ה' אותם לרגלו. וזהו **וישכם יהושע בבקר**, ואחריו **ויסעו מהשטים ויבאו עד הירדן כו'**. וזהו שלא נאמר וישכימו בבקר כי אם **וישכם יהושע**. ואחר כך אומר **ויסעו כו' וילינו שם** לינה אחת.

ב וַיְהִי מִקְצֵה שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַיַּעֲבְרוּ הַשָּׁטִרִים בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה :

ג וַיֵּצֵאוּ אֶת-הָעָם לֵאמֹר, כִּרְאוֹתְכֶם אֶת אַרְוֹן בְּרִית-ה' אֱלֹהֵיכֶם,

וְהַפְּהַנִּים הַלְוִיִּם נִשְׂאִים אֹתוֹ, וְאַתֶּם תִּסְעוּ מִמְּקוֹמְכֶם וְהִלַּכְתֶּם אַחֲרָיו :

אז בראות יהושע כן, חלק כבוד לה' ולא רצה ישימו מגמת פניהם אחריו, כי אם אחרי ארון ה' אשר שם האלוהים ואחרי ה' ילכו ואחריו ימשכו. וזהו **ויהי מקצה שלשת ימים** ששלמו ביום ההוא כנודע מאמר רז"ל (קידושין לח א) העביר שוטרים במחנה לאמר **כראותכם את ארון**

ברית ה' אלוהיכם כו', אז ואתם תסעו ממקומכם והלכתם אחריו, באופן תהיה מגמתכם אל ארון ה' ואחריו תמשכו ולא אחרי, כי אני ואתם נגררים אחריו.

ד אך רחוק יהיה ביניכם (ובינו) [ובינו] כאלפים אמה במדה. אל-תקרבו אליו למען אשר-תדעו את-הדרך אשר תלכו-בה, כי לא עברתם בדרך מתמול שלשום :
אך רחוק יהיה ביניכם ובינו כאלפים אמה, ולא אלפים שלמים. אמרו רז"ל (תנחומא במדבר ט) שלא יהיה תחום שבת שלם אם ילך איש להתפלל בשבת. אך לא סמוך בעצם כי אל תקרבו אליו, פן יקרה כעוזא (שמואל ב, ו, ו-ז) כי נורא הוא.

והטעם שאמרתי שתיסעו אחריו שיהיה לכם כמורה מקום, הוא **למען אשר תדעו את הדרך אשר תלכו בה**, כי בבואכם הלא תראו דרכים רבים, יש דרך אל עיר אחת ויש אל זולתה, ומי יגיד לכם באיזה דרך תלכו שייטב לכם לכבוש אותה תחילה שתהיה נוחה ליכבש, לכתכם אחר ארון הברית אשר שם האלוהים, כי הוא יורה אתכם **הדרך אשר תלכו בה**. ומה שאתם צריכים עתה מורה הדרך, הוא כי הנה זה ימים שאין אתכם עמוד הענן המנחה אתכם הדרך לפניכם, מיישיר ומנהיג אותה לכם, כמה דאת אמרת (שמות יג כא) בעמוד ענן לנחותם הדרך, כאשר כתבנו במקומו, כי לנחותם בדרך לא נאמר כי אם הדרך, כי הדרך עצמה היה מנחה ועושה ומיישיר להם, והולכים בדרך העשויה על ידי עמוד הענן. וזה יאמר צריכים אתם לימשך אחר הארון, **כי לא עברתם בדרך** הידועה שהיה לכם על ידי עמוד הענן, כי איננו מתמול שלשום.

ה ויאמר יהושע אל-העם התקדשו כי מחר יעשה ה' בקרבכם נפלאות :

ו ויאמר יהושע אל-הכהנים לאמר שאו את-ארון הברית ועברו לפני העם וישאו את-ארון הברית וילכו לפני העם :

ז ויאמר ה' אל-יהושע היום הזה אחל גדלך בעיני כל-ישראל

אשר ידעון כי כאשר הייתי עם-משה אהיה עמך :

ח ואתה תצוה את-הכהנים נשאי ארון-הברית לאמר

קבאכם עד-קצה מי הירדן בירדן תעמדו :

ט ויאמר יהושע אל-בני ישראל גשו הנה ושמעו את-דברי ה' אלהיכם :

י ויאמר יהושע בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם והורש יוריש מפניכם את-הפנעני ואת-

החתי ואת-החוי ואת-הפרזי ואת-הגרגשי והאמרי והיבوسی :

יא הנה ארון הברית אדון כל-הארץ עבר לפניכם בירדן :

יב ועתה קחו לכם שני עשר איש משבטי ישראל איש-אחד איש-אחד לשבט :

הנה פסוק זה יראה נכנס בין הדבקים, כי הראוי היה לסמוך אל פסוק הקודם מקרא שאחר זה. **ויאמר יהושע אל הכהנים שאו את ארון הברית**, שהוא ענין הכתובים הקודמים.

ב. **ועוד אומרו** (פסוק ז) **היום הזה אחל גדלך בעיני כל ישראל**, מה היא הגדולה הזאת, אם היא שייכרתו מי הירדן מלפניו, הלא עיקר הדבר היה הארון, כי מלפניו נקרע הירדן, כמקרא שכתוב לפניו (לקמן ד ז) **ואמרתם להם אשר נכרתו מימי הירדן מפני ארון ברית ה'.**

ג. **ועוד**, שהנה יהושע אמר לישראל (פסוקים י - יא) **בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם והורש יוריש מפניכם את הכנעני וכו' הנה ארון הברית כו'**, יראה כי קריעת הירדן הייתה לחזק לב ישראל בביטחון הניצוח, ואיך יאמר הוא יתברך שהוא להגדיל את יהושע בעיניהם, ועל פי דרכנו נשית לב איך מתקשר אל הקודם ענין אומרו **אחל גדלך.**

ד. **ועוד אומרו** (פסוק ח) **ואתה תצוה**, ולא אמר צו את הכהנים כו'.

ה. **ועוד אומרו** (פסוק ט) **גשו הנה**, מה ענין הגשה זו.

ו. **ועוד אומרו** (פסוק י) **ויאמר יהושע בזאת כו'**, כי אחר שהגישם לדבר להם יאמר מה שדבר שהוא **בזאת תדעון כו'**,

ולמה נאמר **ויאמר יהושע בזאת כו'**, כאילו היא אמירה אחרת.

ז. **ועוד אומרו** (פסוק יב) **ועתה קחו לכם שנים עשר איש כו'**, מה ענין שנים עשר איש הללו פה, שאם לקחת השנים עשרה אבנים אי אפשר, כי מלבד שאינו מזכירם כלל, גם לא יתכן כי עדיין לא נצטווה בדבר ולא ידעו.

ולא עוד אלא שמפסיק בין ענין כריתת מי הירדן בצווי זה שאין לו בו שייכות כלל.

ה ויאמר יהושע אל-העם התקדשו כי מחר יעשה ה' בקרבכם נפלאות :

אמנם הנה אחרי אומרו כי רצה הקדוש ברוך הוא יהיה ארון הברית אדון כל הארץ מורה להם את הדרך ילכו בה (פסוק ד), הלא יהיה כמו זר נחשב לישראל באומרם הלא עדיין כמעט לא הטהרנו מעוון השטים, ואיזה הדרך יחשיבנו יתברך לשלח ארון בריתו לנחותנו הדרך. על כן סמך ואמר אל יקל ערככם בעיניכם, כי הלא הכינו מעט עצמכם **והתקדשו, כי הנה מחר יעשה ה'** בהיותו **בקרבכם נפלאות**, ואין ספק דלא עבד קודשא בריך הוא ניסי לשקרי.

ו ויאמר יהושע אל-הכהנים לאמר שאו את-ארון הברית ועברו לפני העם.

וישאו את-ארון הברית וילכו לפני העם :

ועל ידי הכנת ישראל ציוה את הכהנים יעשו שני דברים:

אחד, **ישאו** הם **את הארון** ולא לויים, כי על ידי חסד יכרת הירדן;

שנית, שלא יהיה כאשר בתחילה שהיה הארון יוצא אחר שני הדגלים, כי אם **לפני כל העם.**

ועל הראשון אמר **שאו את הארון כו'**,

ועל השני אמר **ועברו לפני העם.**

או שיעור העניין

כי בראות יהושע שהיו העם מרבים בכבודו, כי בלכתם **מן השטים** אל הירדן השכים **יהושע בבקר** ואחריו נסעו העם, כעניין עמוד הענן ההולך לפני מחנה ישראל, והמה נמשכים אחריו, אז הוא חלק כבוד לה', ויאמר אליהם כי אחרי ארון הברית ה' ילכו, ושיהיה דרך כבוד, כי אך **רחוק יהיה כו'** (פסוקים א - ד). וגם חלק כבוד לישראל בל יעלה על רוחם כי כל מה שארון ה' עושה הוא בזכות יהושע, על כן אמר לישראל **התקדשו, כי מחר יעשה ה'** למה שהוא שרוי **בקרבתכם נפלאות**.

**ז וַיֹּאמֶר ה' אֶל-יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם אֶחָל גְּדֻלָּךְ בְּעֵינֵי כָל-יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר יֵדְעוּן כִּי כֹאשֶׁר הָיִיתִי עִם-מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ :**

אז אמר לו הוא יתברך, אתה עשית לי ולישראל חטיבה אחת שלא רצית לקחת גדולה לעצמך, כי אם נתת הגדולה לארון אשר שם האלוהים, ולבני, חייך **שהיום הזה אחל גדלך בעיני כל ישראל כו'**. והוא כי הנה בפסוק השלישי לזה (פסוק ט) האומר **ויאמר יהושע אל בני ישראל גושו, הנה ארז"ל (בראשית רבה ה ז) שהקהיל את ישראל כולם בין בדי הארון, על דרך שהקהילו משה ואהרן את כל ישראל אל פני הסלע תוך ד' אמות בזכותם**.

ויתכן לפי זה היות "גשו הנה" חסר וי"ו, שעולים שתי התיבות במספר קטן כ"ז ועם כללות התיבה כ"ח, כמספר "בין בדי הארון" גם הם במספר קטן. ובזה יתכן כי זה מאמרו ית', אתה הקטנת עצמך על כבודי, לכן היום אחל גדלך, ותהיה ההגדלה נראית בעיני כל ישראל כאחד. ואין זה קריעת הירדן כי הלא לא יראוהו כל ישראל כאחת, כי אם בתחילה הקרובים אל הירדן, ואחרי כן הבאים אחריהם קו לקו, עד התקרב כל מחנה ישראל שהם שנים עשר מיל. אך אין זה כי אם שיחזיק אותם שיעור קטן, באופן שיחד עיני כל ישראל יראו, כי בשיעור קטן המה, ויראו כאחד. שכאשר היה עם משה שהקהילם אל פני הסלע תוך ארבע אמות, והחזיק קומצו ח' קומצים, כך אתה בין בדי הארון תוך אמה וחצי רוחב, באופן יראו עיניהם כאחד, כי כאשר הייתי עם משה כו'. וזהו אחל גדלך בעיני כל ישראל, אשר ידעו כי כאשר הייתי עם משה אהיה עמך. וזהו לשון מאמר רבותינו ז"ל (בראשית רבה ה ז). גשו הנה, צמצמן בין בדי הארון. יורה כי זכותו עשה הדבר.

**ח וַאֲתָה תִּצְוֶה אֶת-הַכֹּהֲנִים נְשֵׁאֵי אֲרוֹן-הַבְּרִית לֵאמֹר:
כְּבִאֲכֶם עַד-קֶצֶה מִי הַיַּרְדֵּן בַּיַּרְדֵּן תַּעֲמְדוּ :**

ושמא תאמר, הלא כריתת הירדן שהוא מעין אשר עשה משה בים סוף אינה נעשית על ידי, אל תחוש. כי הלא גם זה יראו שהוא על ידך כאשר במשה. והוא, כי כאשר במשה נאמר לו (שמות יד טו) דבר אל בני ישראל ויסעו, שהוא כמבואר אצלנו שהוא דבר אל בני ישראל ויסעו תוך הים לקדש שמי לבטוח בי שאקרא להם הים, ובזכות זה אתה הרם את מטך

ובקעהו (טז), כך **ואתה** כמשה הנזכר **תצוה לעיני כל ישראל שבין בדי הארון, תצוה את הכהנים** שלא ימתינו מליכנס בירדן עד יבקע, כי אם **כבאכם כו' בירדן תעמודו** תוך המים, בהאמנה שיבקע אחר כך. ובראותם אחר כך כן, יכירו כי זכותך סייע אחר כך כאשר במשה בים סוף.

ט ויאמר יהושע אל-בני ישראל גשו הנה ושמעו את-דברי ה' אלהיכם :

וכן עשה יהושע, שצמצמן בין בדי הארון. וזהו **גשו הנה ושמעו**, כלומר באופן תשמעו כולכם יחד, ואין זה כי אם שהיו בשיעור שכולם ישמעו לקוטן שיעור המקום. וזהו **גשו הנה כו'**, כמדובר.

י ויאמר יהושע בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם והורש יוריש מפניכם את-הפנעני ואת-החתי ואת-החוי ואת-הפרזי ואת-הגרגשי והאמרי והיבוסי :

ומענותונות יהושע ייחס הדבר אל ישראל, ואמר **בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם**, כי על כן פחות מד' אמות החזיק את כולכם. ובכן דעו כי והורש יוריש, כלומר **הורש** את שרי האומות האלה **ויוריש** אומותם. וזהו **והורש יוריש**. ועל הטילו את בכל אחד ואמר **את הכנעני ואת החתי כו'**, שכל את שבכל אחד מרבה את שרו שבמרום. וגם בזה מענותונותו לא רצה לייחס הדבר אליו כי אם לישראל, כלומר היתכן כי גופים גשמיים יחזיק ששים ריבוא מהם אמה וחצי, אך אין זה כי אם שאל שהוא חי שענינו משולל גשמות בקרב גויותיכם, ועל ידי כן מקנה בכם איכות רוחני, שיהיה המקום משועבד לכם ולא אתם אליו. ומזה תדעו כי **הורש כו'** כמדובר.

יא הנה ארון הברית אדון כל-הארץ עבר לפניכם בירדן :

ומה שהייתה הוראה זו בין בדי הארון, הוא על כי **הנה ארון הברית אדון כל הארץ**, כלומר דעו כי לא בלבד **הארון** הוא העובר, כי אם **אדון כל הארץ עובר לפניכם בירדן**.

או יאמר, אל יעלה על רוחכם שלהיותו בקרבכם אינו לפניכם בארון, כי אין מעצור לפניו יתברך מלהיות בכל מקום, כי **הנה ארון הברית וכו' עובר לפניכם**.

גם יכוון, אל תתמהו מהיותו יתברך **עובר לפניכם** על הארץ, כי הלא הוא **אדון כל הארץ**, כי אינו כמלאך שאין הארץ משועבדת אליו שעל כן מתלבש בבואו אל העולם מלבוש גשם דק ונראה כאחד האדם, אך הוא יתברך הארץ משועבדת אליו ולא ישתנה חלילה. וזהו **אדון כל הארץ עובר לפניכם בירדן הזה**. והוא ענין הנה מקום אתי (שמות לג כא), כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו (**בראשית רבה** סח ט).

יב ועתה קחו לכם שני עשר איש משבטי ישראל איש-אחד איש-אחד לשבט :
ודעתו הוא לומר -

יג ויהי כנוח כפות רגלי הכהנים נשאי-ארון ה' אדון כל-הארץ במי הירדן
מי הירדן יכרתו המים מלמעלה ויעמדו נד אחד :

והיה כנוח כפות רגלי כו'. והקדים ואמר **ועתה קחו לכם שני עשר איש כו'.** והוא, כי כריתת מי הירדן **כנוח כפות רגלי הכהנים** לא יראוהו בהעשות עיני כל שבטי ישראל, כי הלא מחנה ישראל שנים עשר מיל על שנים עשר מיל, והנמצאים לפני הארון המה יראו, והשאר יהיו מתקרבים ורואים, באופן שאשר הם אחרונים יעבור זמן עד ראותם הדבר, ולא ידעו שנמשך **מנוח כפות רגלי הכהנים** במים מיד, על כן צוה קחת **שנים עשר איש, אחד** מכל שבט, שיראו ויגידו כל איש לשבטו. וזה אומרו **לשבט**, ולא משבט, כאשר בהקמת האבנים, שנאמר (להלן ד ב) איש אחד משבט. אך למה שהאנשים האלה נלקחו להגיד איש לשבטו, נאמר **לשבט.**

ויתכן שעל כן חסרה אות מ"ם משנים עשר ונכתב שני עשר, להיות ש"שני עשר" עולה במספר קטן עשרים ואחד, כמו "להגידם" עם התיבה, כי זאת הייתה הכוונה כמדובר.

יד ויהי בנסע העם מאהליהם לעבר את-הירדן והכהנים נשאי הארון הברית לפני העם :
הראוי יאמר ויסעו העם כו', ולא יאמר **מאהליהם** כי ידוע הוא. אך הורה גודל חשק העם בהאמנתם, כי לא הסתפקו חלילה אם יעברו הירדן ברגליהם, כי אם שמאז נסעו מאהליהם היה **לעבור את הירדן.** וגם לא המתינו שיקדים הארון תחילה כאלפים אמה במידה, כי אם **וארון האלוהים לפני העם**, שהוא על דרך פירוש **רש"י** ז"ל (דברים לג א) לפני מותו סמוך למיתתו.

טו וכבוא נשאי הארון עד-הירדן ורגלי הכהנים נשאי הארון נטבלו בקצה המים והירדן
מלא על-כל-גדותיו כל ימי קציר :

וכן מיהר האלוהים לעשותו, כי לא הוצרכו הכהנים ליכנס תוך הירדן, כי אם מגדותיו וחוצה. וזהו **וכבוא נשאי הארון עד הירדן** ולא בו ממש, מיד **נטבלו** רגליהם **בקצה המים** המתפשטים על כל גדותיו חוץ משפתו הטבעית. ומפרש איך נטבלו אם לא באו אל הירדן, הלא הוא כי **הירדן מלא על כל גדותיו כל ימי קציר.**

טז ויעמדו המים-הירדנים מלמעלה קמו נד-אחד הרחק מאד (באדם) [מאדם] העיר אשר
מצד צרתן והירדנים על ים הערבה ים-המלח תמו נכרתו והעם עברו נגד יריחו :
ומיד **ויעמדו המים היורדים** במקומם, ואחרי כל המים הבאים עד מקום שעמדו, מה שהיה להם להיות נזחלין היו עולים למעלה ונעשים **נד.** וזהו **קמו נד אחד.**

ואמר כי המקום שעמדו לא היה סמוך לארון כי אם הרחק ממנו מאד יותר משיעור שמאדם העיר אשר מצד צרתן. ונראה מרבותינו ז"ל שהיו שנים עשר מיל (ירושלמי סוטה ז ה). ואפשר שהוא כדי שיחזיק המקום למחנה ישראל אם יעברו משם. ואם דרך שם הוא נגד יריחו, יהיה ביאור הכתוב, שמה שהיה הריוחוק הנזכר היה כדי שיעברו משם ישראל נגד יריחו, שהוא המקום שהיה חפץ ה' לכבוש תחילה.

ואם נגד יריחו הוא מן הארון ולמטה, יהיה שיעור הכתוב לומר הנה היה הרחק כו', באופן שמה שלא עברו משם בני ישראל לא היה אלא שהעם עברו נגד יריחו, כלומר אך אם לא על בחינה זו שרצו לכבוש יריחו תחילה, יכולים היו לעבור מן הארון ולמעלה.

ולענין ייתור אומרו נכרתו, אחר אומרו תמו, וגם שהיה לו להפוך ולומר נכרתו תמו, יהיה כי יש מים זוחלין ויורדין, ואותם תמו. ועדיין בקרקע הירדן יש בקעים ומקומות נמוכים שישאר בהם עכבת מים כי אין הקרקע שווה, אמר כי גם נכרתו לגמרי עד בלתי השאר לחות. וזהו נכרתו.

יז וַיַּעֲמְדוּ הַכֹּהֲנִים נִשְׂאֵי הָאָרוֹן בְּרִית-ה' בְּחֶרֶב בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן הֵכָן וְכָל-יִשְׂרָאֵל עֹבְרִים בְּחֶרֶב עַד אֲשֶׁר-תָּמוּ כָל-הַגּוֹי לַעֲבֹר אֶת-הַיַּרְדֵּן :

נמצא כי ויעמדו הכהנים וכו' בחרבה ממש בתוך הירדן, כי לא נשאר לחלוחית. והיו בישיבתם בעמידתם שם, הכנה לשלא ייראו ישראל פן ישוב נד המים עליהם וישטפום, על כן עמדו שם, שכל עוד שהיה הארון שם היו בטוחים. וזהו ויעמדו וכו' הכן, כלומר עמדו שתהיה הכנה לישראל, שעל ידי כך, וכל ישראל עוברים לאטם בחרבה בטוחים.

ולא עוד, כי אם שעשו על דרך האמור בגמרא (חולין ז א) על ר' פנחס בן יאיר שקרע הנהר בשבילו ובשביל ההולך לעשות מצווה ובשביל הנכרי שנלווה אליו, שלא יאמרו כך עושים לבני לוויה. על דרך זה אמר כי עמדו בירדן נושאי הארון עד יעברו ישראל, וזהו וכל ישראל עוברים כו', וגם נתעכבו הכהנים עד אשר תמו כל הגוי אשר לא מישראל המה, כערב רב או חוטבי עציהם ושואבי מימיהם, שלא יאמרו כך עושים לבני לוויה. וזהו החילו בישראל וצאתו בגוי.

פרק ד

א וַיְהִי כְאֲשֶׁר-תָּמוּ כָל-הַגּוֹי לַעֲבֹר אֶת-הַיַּרְדֵּן וַיֹּאמֶר ה' אֶל-יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר :

ב קָחוּ לָכֶם מִן-הָעֵם שְׁנַיִם עֶשֶׂר אֲנָשִׁים אִישׁ-אֶחָד אִישׁ-אֶחָד מִשִּׁבְט :

ג וַצוּ אוֹתָם לֵאמֹר שְׂאוּ-לָכֶם מִזֶּה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמַּצֵּב רִגְלֵי הַכְּהֲנִים הַכִּין שְׁתֵּים-עָשָׂרָה אֲבָנִים וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בְּמִלּוֹן אֲשֶׁר-תִּלְיֶנּוּ בּוֹ הַלֵּילָה :

ד וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ אֶל-שְׁנַיִם הָעֹשֶׂר אִישׁ אֲשֶׁר הָכִין מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ-אֶחָד אִישׁ-אֶחָד מִשִּׁבְט :

ה וַיֹּאמֶר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ עֲבְרוּ לִפְנֵי אָרוֹן ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶל-תּוֹךְ הַיַּרְדֵּן וְהִרִימוּ לָכֶם אִישׁ אֶבֶן אַחַת עַל-שִׁכְמוֹ לְמַסְפֵּר שְׁבֻטֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל :

ו לְמַעַן תִּהְיֶה זֹאת אוֹת בְּקִרְבְּכֶם כִּי-יִשְׁאַלּוּן בְּנֵיכֶם מָחָר לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לָכֶם :

ז וַאֲמַרְתֶּם לָהֶם אֲשֶׁר נִכְרְתוּ מִיְּמֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי אָרוֹן בְּרִית-ה'

בְּעֲבָרוֹ בַּיַּרְדֵּן נִכְרְתוּ מִי הַיַּרְדֵּן

וְהָיוּ הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לְזִכְרוֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד-עוֹלָם :

ראוי לשים לב:

- א. משמעות אומרו **לאמר**, זה פעמים (פסוקים א, ג) אם יצדק בהם לאמר לזולת.
- ב. אומרו **קחו לכם**, שיראה שישראל הם הלוקחים אותם, אך מפסוק שאחריו (פסוק ד) **ויקרא יהושע אל שנים העשר איש אשר הכין מבני ישראל**, יראה שהוא לקחם והכיןם, וכן אומרו (שם) **העשר** בה"א הידיעה.
- ג. אומרו (פסוק ה) **עברו לפני ארון ה' אלוהיכם**, מי לא ידע שלפני ארון ה' היו; וגם אומרו **עברו** הוא מיותר, כי בכלל אומרו (שם) **הרימו לכם מתוך הירדן איש אבן אחת**, ידוע שיעברו בירדן.
- ד. אומרו (פסוק ו) **למען תהיה זאת אות בקרבכם**, שיראה כי האות יהיה בקרב השנים עשר אנשים שמדבר אתם, ולפי האמת האות הוא כולל כל ישראל;
- וכן לפניו הוא אומר (פסוקים כא - כב) **ויאמר אל בני ישראל לאמר אשר ישאלון בניכם מחר את אבותם לאמר מה האבנים האלה והודעתם כו'**, הנה כי שם ייחס האות אל כל ישראל, ולפי זה גם פה הראוי יאמר בקרב ישראל ולא בקרבכם.
- ה. אומרו טעמים חלוקים, כי פה יאמר (פסוק ז) **ואמרתם להם אשר נכרתו מימי הירדן מפני ארון ברית ה'**, ולהלן הוא אומר (פסוקים כב - כג) **והודעתם את בניכם כו' אשר הוביש ה' אלוהיכם את מי הירדן מפניכם**, למה פה מייחס כריתת מימי הירדן אל היות **מפני הארון** ושם אל היות **מפני בני ישראל**.
- ו. למה אומר העניין זה פעמים, מלבד ההפרש האמור.
- ז. כי פה הוא אומר (פסוקים ו - ז) **כי ישאלון בניכם מחר ואמרתם להם**, יראה כי על מה שישאלו הדור שאחר זה לבני הדור הזה ידבר, ולהלן הוא אומר (פסוק כא) **אשר ישאלו בניכם מחר את אבותם**, כי ממה שלא אמר אתכם יורה שעל דור שלישי ידבר שישאלו את אבותם הוא דור שני.
- ח. אומרו שתי פעמים כריתת מי הירדן (פסוק ז) **אשר נכרתו כו' נכרתו מי הירדן**.

אך הנה כתבנו למעלה (ג יב) כי יהושע מעצמו הכין שנים עשר איש משנים עשר שבטים, שם ימצאו ושם יהיו **בנוח כפות רגלי הכהנים נושאי הארון במי הירדן**, ויראו כי מיד יכרתון ותהיה ראייתם כראיית כל השנים עשר שבטים יחד, שאם לא כן היה בלתי אפשר יראו כל ישראל מעשה הנס איך היה, כי מחנה ישראל הוא שנים עשר מיל על שנים עשר מיל, ואיזה הדרך תשלוט ראייתם כאחת בדבר אם לא לקצת מהבאים ראשונה הקרובים אל הארון.

ונבא אל העניין:

א וַיְהִי כִּאֲשֶׁר-תָּמוּ כָל-הַגּוֹי לַעֲבוֹר אֶת-הַיַּרְדֵּן וַיֹּאמֶר ה' אֶל-יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר :
הנה ציוה יתברך אחר תום כל הגוי לעבור את הירדן, אז –

ב קָחוּ לָכֶם מִן-הָעֵם שְׁנַיִם עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ-אֶחָד אִישׁ-אֶחָד מִשִּׁבְט :
לומר כי אז **צוה לאמר** הצווי הלז ולא מקודם.

ג וַצִּוּ אוֹתָם לֵאמֹר שְׂאוּ-לָכֶם מִזֶּה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמַּצֵּב רִגְלֵי הַכֹּהֲנִים הַכִּין שְׁתֵּים-עָשָׂר אַבְנִים וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בְּמִלּוֹן אֲשֶׁר-תְּלִינּוּ בּוֹ הַלַּיְלָה :
והנה כתבנו (לעיל ג יז) כי ממה שלא נאמר ישראל אלא הגוי, כיוון כי גם בשביל בני לוויה החוטב עציהם ושואב מימיהם נתעכב הארון בירדן בל ישובו המים למקומם. על כן היה מקום להמון העם להרהר, אולי אחר שתם כל הגוי לעבור, לא יתעכבו המים מלשוב, ויפחדו פן עודם נוטלים ומעמיסים האבנים על שכמם ויוצאים חוצה, ישוב נד המים עליהם פתאום. ומה גם לרז"ל שאמרו שהיה גבוה ס' מיל. אך הוא יתברך רצה יבטחו בה', וציוה לזרזם בדבר לבל ייראו מזה. וזהו אומרו **וצוו אותם לאמר שאו כו'**. והוא, כי אין צו אלא זירוז. והכוונה **צוו** וזרזו **אותם** כדי **לאמר** להם **שאו כו'**, כי תחילה טרם יגידו להם מה שיעשו יזרזום בדבר כדי לומר אחר כך. וזהו **וצוו אותם לאמר**.

ד וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ אֶל-שְׁנַיִם הָעָשָׂר אִישׁ אֶשֶׁר הָכִין מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ-אֶחָד אִישׁ-אֶחָד מִשִּׁבְט :

ובראות יהושע התעצלות מה לעשות הדבר מפחד לבם פן יגרום החטא וישובו המים עודם מטפלים באבנים, על כן מה עשה יהושע, קרא **אל השנים עשר איש אשר** היו מוכנים לו מאז לראות איך על ידי נוח כפות רגלי הכהנים במי הירדן יכרתון, ואליהם שהיו מוכנים ציוה הדבר. וזהו **ויקרא יהושע אל שנים העשר**, וזהו אומרו בה"א הידיעה. וזהו **אשר הכין**, שהוא אשר הכינם מאז.

ה ויאמר להם יהושע עברו לפני ארון ה' אלהיכם אל-תוך הירדן

והרימו לכם איש אבן אחת על-שכם למספר שבטי בני-ישראל :

ויאמר להם יהושע עברו לפני ארון ה' כו', לומר אל תפחדו ואל תיראו, כי הנה לפני ארון ה' אלוהיכם אשר ראיתם בעיניכם כי לפני הארון נכרתו מימי הירדן, וגם עתה עברו לפניו, כי כנחו אז להכריתם, כוחו עתה לעכבם מלשוב. ועל פי דרכו אמר עברו וגו' והרימו, כלומר גם אין צריך עכבה רבה כי אם עברו העברה בעלמא והרימו, כי אינכם צריכים לחפור רק להרים ולהוציא.

ו למען תהיה זאת אות בקרבכם כי-ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם :

והנה לכם יאות עשות למען תהיה זאת אות בקרבכם. כי שאר העם אשר לא נמצאו בהכרת המים בעבור הארון, כי אם שבהגיעם הירדן מצאו המים נכרתים, אין האות שקוע בקרב לבם כאשר אתם אשר ראיתם בעיניכם. וזהו למען תהיה זאת אות בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם.

ז ואמרתם להם אשר נכרתו מימי הירדן מפני ארון ברית-ה',

בעברו בירדן נכרתו מי הירדן. והיו האבנים האלה לזכרון לבני ישראל עד-עולם :

ומי יאמר כי ארון ברית ה' היה סיבה ולא סיבה זולתה, הלא הוא כי הנה בעבור בירדן נכרתו מי הירדן, כלומר ולא קודם ולא אחר שעה, שהוא כנוח כפות רגלי הכהנים במי הירדן. והנה ראיה זו לא היו זולתם יכולים לאומרה כי אם שנים עשר איש אלו, כי עיניהם ראו ולא זר, כי שם נמצאו איש אחד משבט, והנה ראו גופא דעובדא באופן שעל כן להם יאתה לעשות הדבר מזולתם. וזהו אומרו בעברו כו' אחר אומרו אשר נכרתו כו'.

והנה בייחוד הוא היות האות בעצם לכם בייחוד, עם שלא יבצר כי והיו האבנים האלה לזכרון לבני ישראל עד עולם דרך כלל לכולם, אלא שנוסף בכם שיהיה אות עצמי משאר כללות ישראל באופן שנתחלק העניין לשנים. כי אשר אמר ה' אל יהושע שיקחו ישראל שנים עשר אנשים (פסוק ב) לא עשו אלא כאשר ציוה יהושע, שהוא אשר ציוה לשנים עשר אנשים אשר הכין הוא מתחלה (פסוק ד).

וזוהו -

ח ויעשו-כן בני-ישראל כאשר צוה יהושע וישאו שתי-עשרה אבנים מתוך הירדן כאשר

דבר ה' אל-יהושע למספר שבטי בני-ישראל ויעברום עמם אל-המלון וינחום שם :

אבל לענין היות שתי עשרה אבנים ולהוליכם אל המלון, בזה עשו כאשר ציוה ה' את יהושע. וזהו וישאו שתי עשרה אבנים מתוך הירדן כאשר דבר ה' אל יהושע כו' ויעבירום עמם אל המלון כו'.

ט וּשְׁתֵּים עָשָׂר אַבְנֵי הַקִּים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן תַּחַת מִצֵּב רִגְלֵי הַכְּהֻנִּים נוֹשְׂאֵי אֲרוֹן הַבְּרִית וַיְהִיו שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה :

ואחשבה כי להיות שבאריכות הימים הדברים נשכחים, ואשר יראה אבנים בגלגל לא יתן אל לבו שעל זכר מה שעשה ה' בירדן הוא, ולא ידע כי מהירדן הובאו ושהיו ממקום שעברו בו, על כן מה עשה, לעמת שתיים עשרה אבנים אלו הקים יהושע בתוך הירדן תחת מצב רגלי הכהנים, כי שם תחת כל אחת מהאבנים מושב גבוה באופן שנראות למעלה מן המים שתיים עשרה אבנים, ועל ידי כן יתמיד הזיכרון כי שתיים עשרה אלו כנגד אלו, ואלו סימן על מה שהיה במקום שהשתיים עשרה שבירדן שם, וגם הם במלון הראשון מנגד למקום אשר שם שכנגדן וכמספרן. וזהו וּשְׁתֵּים עָשָׂר אַבְנֵי הַקִּים כו'.

י וְהַכְּהֻנִּים נוֹשְׂאֵי הָאֲרוֹן עֹמְדִים בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן עַד תָּם כָּל-הַדָּבָר אֲשֶׁר-צִוָּה ה' אֶת-יְהוֹשֻׁעַ לְדַבֵּר אֶל-הָעָם כָּלל אֲשֶׁר-צִוָּה מֹשֶׁה אֶת-יְהוֹשֻׁעַ וַיְמַהְרֻ הָעָם וַיַּעֲבְרוּ :

והנה עתה חל עלינו חובת ביאור למה לא עשו העם כדבר ה' אל יהושע לקחת הם בעצמם שנים עשר אנשים, אלא שיהיו אותם שהכין יהושע מאז הרואים קריעת הירדן הסמוכים לארון.

ועוד שנית, למה השתיים עשרה שניים הקים יהושע בעצמו בתוך הירדן, ולא ציוה לעם להקיםם. לזה אמר, דע כי נפל פחד נד מימי הירדן על העם, יראים שמא יגרום החטא לבלתי התמיד הנס ההוא הרבה, וחשו פן בהיות מתי מעט בירדן ישובו המים עליהם.

תדע שכך הוא, שהרי הכהנים נושאי הארון שעל ידם נקרע הירדן היו עומדים בתוך הירדן עד תום כל הדבר אשר צוה ה' את יהושע כו', וכהתימו לדבר עם היות שעדיין הכהנים נושאי הארון היו עומדים לאטם ויהושע גם הוא שם, עם כל זה וימהרו העם ויעברו, ולמה היה המהירות ההיא. אך אין זה כי אם שלא בטחו בזכות עצמם שיתמיד העדר שוב המים למקומם הרבה. ומזה יובן מה שעשה יהושע לצוות לשנים עשר איש אשר הכין להרים האבנים, כי יעדר מהם מורך לבב כי הן הם יחד ראו בעיניהם כח הארון איך נכרתו מימי הירדן על ידו, שעל כן כל עוד שנושאי הארון שם אין פחד, כי מאי דלא הוה מאי דהוה לא כל שכן. וגם על זה האבנים השניים הוא בעצמו הקימן.

יא וַיְהִי כְאֲשֶׁר-תָּם כָּל-הָעָם לַעֲבֹר וַיַּעֲבֹר אֲרוֹן-ה' וְהַכְּהֻנִּים לִפְנֵי הָעָם :

הנה יראה הסדר מהופך. כי תחילה היה ראוי לומר מה שציוה יתברך אל יהושע שיצווה את הכהנים נושאי הארון שיעלו מן הירדן ושעשה כן, ושבעלות הכהנים מתוך הירדן ששבו המים למקומם (פסוקים טו - יח), ואחר כך יאמר פסוק זה שכאשר תם כל העם לעבור שעבר ארון ה' והכהנים לפני העם.

ועוד קשה מזה, מה שאומר אחר פסוק זה מה שעברו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה חמושים לפני ישראל (פסוקים יב - יג) קודם לצווי עליית נושאי הארון מן הירדן (פסוק טז), וסיפור מה שכן עשו.

אך אחר סיפור גדולת הארון ההולך לפניהם כי הכרית את מימי הירדן ונעשו מפניו כמו נד, והתמיד הדבר עד תום כל העם לעבור ועד הקים שתים עשרה אבנים, שהוליכו אתם למלון ושתים עשרה אחרות, אשר כל זה היה סימן כי כך יכרית כל אותם הגויים אשר עוברים עליהם, א"כ איפוא למה הוצרכו ישראל להוליך חמושים שני שבטים וחצי לפניהם ללחום מלחמתם כאילו הם עושים המלחמה להציל את ישראל, והלא מי שארון ה' לפניהם מה צורך לכלי מלחמת החמושים האלה. על כן היה אפשר יעלה על לב איש כי חוזר הארון ללכת אחר שני הדגלים כאשר במדבר. לזה אמר, דע כי לא כן הוא, כי הנה ויהי כאשר תם כו' ויעבור ארון ה' והכהנים לפני העם, שהוא להכניע את הגוים ההם.

**יב ויעברו בני-ראובן ובני-גד וחצי שבט המנשה חמושים לפני בני ישראל
כאשר דבר אליהם משה :**

יג כארבעים אלף חלוצי הצבא עברו לפני ה' למלחמה אל ערבות יריחו :
ואל תתמה לומר א"כ איפוא מה בצע בחלוץ ההולך לפני העם. כי דע, כי מה שעברו **בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה חמושים לפני בני ישראל** כי לא היה הביטחון בהם חלילה רק **כאשר דבר אליהם משה**, שהוא כי מה שדבר להם היה בפירוש שלא להטיל מורך בעם, כי יחשבו שמאימת שבעה עממין היו נשארים בנחלתם, אך לא שבם היה ביטחון חלילה. וזהו ויעברו כו' כאשר כו'.

**יד ביום ההוא גדל ה' את-יהושע בעיני כל-ישראל
ויראו אתו כאשר יראו את-משה כל-ימי חייו :**
ולא עוד, כי גם ביטחון לכתם עם יהושע כי הוא יעבור והוא ינחיל היה בלבם, כי גדול **יהושע בעיני כל ישראל** כי הלא **ביום ההוא גדל ה' את יהושע**.

טו ויאמר ה' אל-יהושע לאמר :
אפשר כי מה שלא עלו מאליהם אחר תום כל הגוי ואחר הרים את האבנים, שהיה בל יאמרו כי ראו את המים מתחילים לשוב ועל כן יצאו מהירדן.

טז צוה את-הכהנים נשאי ארון העדות ויעלו מן-הירדן :
על כן לא רצה יתברך יעלו עד יצווה להם יהושע בשם ה'.

יז ויצו יהושע את-הכהנים לאמר עלו-מן-הירדן :

יח ויהי (בעלות) [כעלות] הכהנים נושאי ארון ברית-ה' מתוך הירדן נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה וישבו מי-הירדן למקומם וילכו כתמול-שולשם על-כל-גדותיו :

ואז יעלו ויראו כל העם כי אדרבה לא עצרו כח המים לשוב עד שנתקו רגלי הכהנים מן הירדן. ולא עוד, שעם היות שהיה נד המים גבוה כמ"ש ז"ל (סוטה לד א) שהיו נגדשין כיפין על גבי כיפין יותר משלש מאות מיל עד שראו אותן כל מלכי מזרח ומערב, ואם כן היה נמשך מזה כי בשוב כל המים הללו שנתקבצו שימלאו שני צידי הירדן מים מזה ומזה אלף אמה מכל צד למצער וישטופו כמה וכמה מישראל. על כן אמר כי כאשר בהיות הארון בירדן יבשו מי הירדן, כך כאשר נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה נעצרה החרבה מהיות בה מים, כי אם שנצטמצמו בתחום שיעור הירדן ולא נתפשטו יותר מאשר היו מתחילה, וכל המים שנתקבצו כמו נד והיו עולים למעלה היו כלא היו.

יט והעם עלו-מן-הירדן בעשור לחדש הראשון ויחנו בגלגל בקצה מזרח יריחו :
וזהו וישבו מי הירדן למקומם וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו, כי לא עשה רושם כל מה שנעשו כמו נד, בכל זמן שעברו ישראל בירדן עד תום כל הגוי. ויתכן באומרו (פסוק יז) לאמר עלו מן הירדן, שאינו לאמר לאחרים.

ועוד להתקשר עם פסוק הקודם (יד) **ביום ההוא גדל כו'**, שהוא כי בכלל מה שגדל ה' את יהושע היה, כי אמר ה' אל יהושע לאמר הוא אל הכהנים שיעלו וכן עשה. כי ויצו יהושע את הכהנים וכל דבריו לא היו רק **לאמר עלו מן הירדן**, כי כל אמירתו לא הייתה רק עלו מן הירדן, כי לא אמר כה אמר ה' עלו, כי אם בלבד **עלו מן הירדן**. וכל זה עשה יתברך למען יראו גדולתו, כי אמירתו עשתה רושם, כי כאשר נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה אין צריך לומר שאז שבו המים, כי אם שעלייתם במאמרו אל החרבה מנעה החרבה כלה מהיות בה שום התפשטות מים מהנד הגדול, שהיה מכל המים היורדים מלמעלה שנעשו נד אחד, שהוא נס ופלא כמדובר.

כ ואת-שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו-מן-הירדן הקים יהושע בגלגל :

כא ויאמר אל-בני ישראל לאמר

אשר-ישאלון בניכם מחר את-אבותם לאמר מה האבנים האלה :

כב והודעתם את-בניכם לאמר ביבשה עבר ישראל את-הירדן הנה :

כג אשר הוביש ה' אליהם את-מי הירדן מפניכם עד-עברכם

כד כאשר עשה ה' אליהם לים-סוף אשר-הוביש מפנינו עד-עברנו :

ראוי להעיר:

אומרו (פסוק כא) **אשר ישאלון**, שהראוי יאמר אם ישאלון או כאשר ישאלון. ועוד, כי אחר אומרו (פסוק כב) כי **ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה** למה חזר ואמר (פסוק כג) **אשר הוביש**.

ועוד, מה צורך להזכיר קריעת ים סוף פה.

ועוד, כי למעלה ייחס הנס אל הארון באומרו (פסוקים ו - ז) **כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם ואמרתם להם אשר נכרתו מימי הירדן מפני ארון ברית ה'**, ופה הוא אומר (פסוק כג) **אשר הוביש ה' אלוהיכם את מי הירדן מפניכם**, הנה שמייחס הנס אל ישראל שמפניהם נכרתו מימי הירדן.

כ וְאֶת-שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ מִן-הַיַּרְדֵּן הַקִּים יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָל :

אמנם הנה למעלה לא היה יהושע מדבר עם כללות ישראל, כי אם עם השנים עשר איש אשר לקח מאז ייעד עניין כריתת מי הירדן כנוח כפות רגלי הכהנים במי הירדן, כמו שכתבנו שם, כי לא היה אפשר יראו כל מחנה ישראל יחד שהוא שנים עשר מיל הכרת המים ברגע נוח כפות רגלי הכהנים, על כן לקח שנים עשר איש, אחד מכל שבט, לראות כאחת את מעשה ה' כי נורא הוא. ואותם לקח יהושע לשאת את השתים עשרה אבנים מתוך הירדן, ואליהם דבר יהושע ואמר **עברו לפני ארון וכו' והרימו לכם וכו'.**

ונבוא אל העניין

והוא בשום לב אל אומרו שם **כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם**, והנה פה אינו אומר לכם אלא **אשר ישאלון בניכם מה האבנים האלה** ואינו אומר לכם. וגם מה שהערנו למעלה כי שם לא נאמר **את אבותם** כאשר נאמר פה. אך הוא, כי שם בדבר יהושע אל השנים עשר איש הנזכרים שהקים מעצמו מתחילה לראות כמדובר למעלה, הוצרך לתת להם טעם למה יהיו הם מרימים האבנים ולא אחרים, כאשר ציוה ה' לאמר לישראל יקחו מהם שנים עשר אנשים להרים האבנים. ואמר, **כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם**, כלומר לכם בייחוד שתהיו אתם המרימים אותם, לזה אמר שיאמרו להם מה שראו הם בייחוד כי נכרתו מימי הירדן מפני הארון, כי המה ראו זה בעיניהם ויגידו לבניהם. אך עתה מדבר יהושע עם כללות ישראל.

כא וַיֹּאמֶר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר**אֲשֶׁר-יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם מָחָר אֶת-אֲבוֹתֶם לֵאמֹר מַה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה :**

וזוהו ויאמר אל בני ישראל לאמר אשר ישאלון בניכם מחר את אבותם שהוא דור שלישי כי השני מן הסתם שידעו, לכן והודעתם את בניכם שהוא דור שני שידעו לבניהם לאמר **ביבשה כו' (פסוק כב).**

ושיעור הכתובים. שאחר אומרו (פסוק כ) **ואת שתי עשרה האבנים וגו' הקים יהושע בגלגל**, ראה והנה אם סימן וזכר האבנים הוא מה שאמר למעלה לשנים עשר אנשים שהוא לאות, כי מפני הארון בעברו נכרתו מימי הירדן, לא יצדק זה רק לרואים הדבר בעצמם שיגידו כך. אך לדור שלישי ומן הוא והלאה שישאלו למי שלא ראה גם הוא, איך מהקמת האבנים יהיה רמז אל היות הכרית על ידי הארון. לזה אמר, דעו כי **אשר ישאלון בניכם מחר את אבותם** שהוא דור שלישי לא יהיה מה האבנים האלה לכם כי אם **מה האבנים האלה**. וזהו **אשר ישאלון את אבותם לאמר מה האבנים האלה**, כי אינו כאשר אמרתי למעלה לשנים עשר האנשים שישאלו להם בניהם מה האבנים האלה להם ביחוד, שהוא כי המה יגידו מה שראו מי הכרית את מי הירדן שהוא ארון ה', אך מה שישאלו מדור שלישי והלאה אינו כי אם מה האבנים האלה.

כב והודעתם את בניכם לאמר ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה :

לכן **והודעתם את בניכם לאמר** לבניהם ביבשה עבר ישראל, כלומר כי אין הרמז מי הכרית את מי הירדן, כי אם בזכות מי והוא בזכות ישראל, כי **ביבשה עבר ישראל את הירדן**.

כג אשר הוביש ה' אלהיכם את מי הירדן מפניכם עד-עברכם כ

אשר עשה-ה' אלהיכם לים-סוף אשר-הוביש מפנינו עד-עברנו :

כד למען דעת כל-עמי הארץ את-יד ה' כי חזקה היא

למען יראתם את-ה' אלהיכם כל-הימים :

ואל תתמהו, כי **כאשר הוביש ה' את מי ים סוף** ולא היה שם ארון, ככה עשה גם עתה, כי ה' הוא עושה למענכם, והיות על ידי **הארון** הוא כי שם האלוהים.

[כא -כב] או יאמר: הנה הקמתי שתי עשרה אבנים לאות וזיכרון. דעו כי **אשר ישאלון**

בניכם את אבותם מחר, הלא הוא **לאמר להם מה האבנים האלה**, שהם שני דברים:

אחד, מה האבנים, שהוא למה היה הרמז באבנים ולא בדבר אחר.

שנית, האלה שהם **שתי עשרה** ולא פחות או יותר.

לכן **והודעתם את בניכם לאמר ביבשה עבר ישראל כו'**. והוא, כי שתי עשרה אבנים הם שנים עשר שבטים, כי שתי עשרה היו ליעקב במראשותיו כנגד שנים עשר שבטים שעליהם אמר יעקב שאם יעשו אחת יהיה סימן שיהיו כולם צדיקים ונתאחדו. וזהו **והודעתם את בניכם לאמר ביבשה עבר ישראל**, כלומר הנמשלים לאבנים, ועל שנעשו אחד אמר עבר לשון יחיד. או לדעת רז"ל (**בראשית רבה** עו ה) שאומר על ישראל סבא, וגם הוא מעין מאמרנו כי הוא ייחדן כמדובר מרז"ל.

פרק ה

א וַיְהִי כִשְׁמַע כָּל-מַלְכֵי הָאֲמָרִי אֲשֶׁר-בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְכָל-מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר עַל-הַיָּם אֶת אֲשֶׁר-הוֹבִישׁ ה' אֶת-מִי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל עַד-(עֲבָרְנוּ) [עָבְרָם] וַיִּמַּסּ לִבָּבָם וְלֹא-הָיָה בָּם עוֹד רוּחַ מִפְּנֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל :

ב בַּעַת הַהִיא אָמַר ה' אֶל-יְהוֹשֻׁעַ עֲשֵׂה לָךְ חֲרָבוֹת צָרִים וְשׁוּב מִל אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל שְׁנִית :
ג וַיַּעַשׂ-לוֹ יְהוֹשֻׁעַ חֲרָבוֹת צָרִים וַיִּמַּל אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-גִּבְעַת הָעֵרְלוֹת :
ד וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר-מַל יְהוֹשֻׁעַ כָּל-הָעָם הַיֵּצֵא-מִמִּצְרַיִם הַזְּכָרִים כָּל אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה מֵתוּ בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם :
ה כִּי-מַלִּים הָיוּ כָל-הָעָם הַיֵּצֵאִים

וְכָל-הָעָם הַיִּלְדִּים בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם לֹא-מָלוּ :
ו כִּי אַרְבָּעִים שָׁנָה הָלְכוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד-תָּם כָּל-הַגּוֹי אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיֵּצֵאִים מִמִּצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא-שָׁמְעוּ בְּקוֹל ה' אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לָהֶם לְבָלְתִּי הָרְאוֹתָם אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לָתֵת לָנוּ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ :

ראוי לשים לב:

א. מה עניין אומרו **בעת ההיא**, שיורה היות ייחס לעת ההיא אל הציווי, ולא אמר ויאמר ה' אל יהושע.

ב. אומרו **לך**, שהוא מיותר.

ג. אומרו **חרבות צורים**, מה צורך לצוות על חרבות, יצווה שימול אותם והוא יבקש חרבות, וגם למה ציוה יתברך יהיו **צורים**, שאם הוא, שלא יהיו פגומים אין צורך לאומרו, ואם הוא שיחדדם יותר מדאי למה יצווה על זה.

ד. **ועוד אומרו ושוב**, ואומרו **שנית**, שהוא כופל הדבר.

ה. **ועוד מה עניין גבעת הערלות** (פסוק ג) לפי הפשט.

ו. **ועוד אומרו** (פסוק ד) **וזה הדבר**, כי אין לשון "**דבר**" צודק, והיה לו לומר ואת אלה מל יהושע כל הילודים במדבר שלא מלו אותם בדרך, אך כל פסוק זה וחצי פסוק שאחריו מיותרים.

ז. **ועוד**, שמתחיל (שם) במי שלא מל שהם כל אנשי המלחמה אשר מתו במדבר, ואיך יאמר **זה הדבר אשר מל יהושע**, ומפרש **כל העם היוצא כ' מתו כ'**, והם אשר לא מל.

ח. **ועוד**, למה קורא אותם (שם) **אנשי המלחמה**.

ט. **ועוד אומרו** (פסוק ה) **כי מולים היו כל העם היוצאים**, כי הלא אם כן לא מל אותם יהושע, ואיך חוזר זה אל אומרו **זה הדבר אשר מל יהושע**.

י. **ועוד אומרו כי מולים היו**, שמורה שבא לתת טעם כטבע לשון כי, והוא להפך, והיה צודק אומרו כי הילודים בדרך לא מלו כלומר שעל כן הוצרך למול אותם.

יא. **ועוד אומרו** (פסוק ו) **כי ארבעים שנה וכו'**, איך הוא נתינת טעם אל הקודם.

יב. **ועוד** כי הרי נאמר זה למעלה (פסוק ד) **כל העם היוצא ממצרים הזכרים כל אנשי המלחמה מתו במדבר כו'**, ולמה חזר לאומרו.

ולא עוד אלא שהפסיק בינתיים במה שאינו מן העניין.

א וַיְהִי כַשְׁמֹעַ כָּל-מַלְכֵי הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר-בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְכָל-מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר-עַל-הַיָּם אֶת אֲשֶׁר-הוֹבִישׁ ה' אֶת-מִי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל עַד-(עֲבָרְנוּ) [עָבְרָם] וַיִּמָּס לָבָבָם וְלֹא-הָיָה בָּם עוֹד רוּחַ מִפְּנֵי-יִשְׂרָאֵל :

ויתכן שהוא סמוך אל מקרא שלפניו, **ויהי כשמע כל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה וכל מלכי הכנעני כו' אשר הוביש ה' את מי הירדן מפני בני ישראל וגו' וימס לבבם ולא היה בם עוד רוח מפני בני ישראל**. והוא, כי ראה יתברך כי היה פתחון פה לישראל לימנע מלימול כל ימי כיבוש משום חולשה, והם צריכים גבורה למלחמה, ואיך יחלישו כח על ידי המילה. על כן מה עשה יתברך כאשר על ידי יבושת מימי הירדן נמס לבב כל המלכים ההם ולא היה בם עוד רוח, אז אמר זה עת לימול, כי לא יאמרו שצריך גבורה נגד הגויים ההם, כי הלא כבר המה כמתים, וגם יכירו כי אין הכיבוש ההוא בטבע. וזהו **ויהי כשמע וכו'**.

ב בָּעֵת הַהִיא אָמַר ה' אֶל-יְהוֹשֻׁעַ עֲשֵׂה לָךְ חֲרָבוֹת צָרִים וְשׁוּב מִל אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל שְׁנִית :

עוד גזרה חכמתו יתברך ימולו מיד במחרת עלותם מהירדן ביום אחד, למען יעברו שלשת ימים שהנימול חולה בהם מחמת מילה, למען יעשו את הפסח בארבעה עשר אחר היותם בריאים, כי קרבן פסח צריך זריזות, ומה גם לעורכי מלחמה, ויכנסו לחג בבריאות. והוא מאמר הכתוב (פסוק ח) **ויהי כאשר תמו כל הגוי להמול וישבו תחתם עד חיותם**, (פסוק י) **ויחנו בני ישראל בגלגל ויעשו את הפסח בארבעה עשר וכו'**. וידוע כי חיותם הוא אחר יום שלישי למילתם, ועל כן הוצרכו כולם להימול יום אחד שהוא ב"א לניסן. וגם ידוע כי אין להקדים פסח למילה כי **כל ערל לא יאכל בו** (שמות יב מח).

על כן אמר הוא יתברך **ליהושע עשה לך חרבות צורים**, לך שאתה זריז במצות, חרבות חדים, שעל ידי הכנה זו ימולו יום אחד. וכן היה, כי על היום ההוא אמר ה' על מילתם, **היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם** (פסוק ט), שהוא כמו שאמרו ז"ל שהיו אומרים כי כוכב דם נגד פניהם, ונחלף לדם מילה.

ואמר ושוב מול כו'.

הנה לבוא אל העניין, נעתיק לשון מאמרם ז"ל בפרקי ר' אליעזר (פרק כט) וזה לשונו:

תניא, רבי ישמעאל אומר: וכי ערלים שמעו קולו של הקדוש ברוך הוא בסיני חס ושלום, נימולים היו, אלא שלא כתקן, והיו כורתין ולא פורעין, וכל מי שמל ולא פרע כאילו לא מל, לכך אמר הכתוב **לא מלו**, וכשבאו לארץ ישראל אמר לו הקדוש ברוך הוא ליהושע, יהושע אי אתה יודע שאין ישראל נמולין כדרך וכתקן, חזור **ומול את ישראל פעם שנית**, עכ"ל ז"ל.

ובזה נבוא אל העניין

והוא על דעת רבי ישמעאל, ויותכו דברי הכתובים. והוא, **כי אמר אלוהים אל יהושע שוב מול את בני ישראל**, שהוא את אשר כבר מלו בלא פריעה **שוב מול** דהיינו פריעה הנקראת גם היא מילה, כמו שאמרו ז"ל (ירושלמי שבת יט ב) על כפל לשון המול ימול (בראשית יז יג) שהוא מילה ופריעה. ועל אשר לא נמולו כלל שהם הילודים בדרך, אמר **שנית**. שהוא, כי כאשר נימולו כל ישראל שהיו ערלים בצאתם ממצרים, ימולו עתה שנית. והנה למול את כל שני הסוגים האלה יום אחד **עשה לו חרבות צורים** מחודדות כדבר ה'.

ג ויעש לו יהושע חרבות צורים וימל את-בני ישראל אל-גבעת הערלות :

ויעש כן כי **וימל לו**. והנה עשה בחכמה. כי תחילה מל את אשר לא היה להם מילה כלל, שאין לשהותם ערלים, ואחר כך פרע את הראשונים שלא היו חסרים רק להשלים מילתם. וזהו **וימל את בני ישראל**, הם אשר פרע אותם, היכן, **אל גבעת הערלות**. כי תחילה עשה גבעה מערלות הערלים, ואחר כך מל שם את בני ישראל מחסרון פריעתם, שהיא גם היא מילה כמדובר.

ד וזה הדבר אשר-מל יהושע כל-העם היצא-ממצרים הזכרים כל אנשי המלחמה מתו במדבר בדרך בצאתם ממצרים :

ושמא תאמר למה נבחר יהושע להיות הוא המוהל, ולא היה זולתו בחור מעם ימהר יחיש מעשהו, ומה גם למה שכתבנו שהיה רצון אלוהים לנחץ הדבר ביום אחד כאשר כתבנו, ויותר יזדרז בחור מעם. לזה אמר **וזה הדבר אשר מל יהושע**, לומר זה הדבר והטעם **אשר מל יהושע** ולא זולתו את ישראל, והוא, כי **כל העם היוצא ממצרים הזכרים** אשר היו **אנשי המלחמה**, שהוא אשר היו בני עשרים שהם כל יוצא צבא, כולם **מתו במדבר בדרך בצאתם ממצרים**, כלומר ויהושע היה מהם, כי למעלה מעשרים שנה היה, על כן הוצרך יהיה הוא המתקן את בניהם ליכנס לארץ, אחר שהוא נשאר מכל העם היוצא, כי גם הוא היה הולך אחריהם לולא משה בחירו יתברך התפלל עליו ושינה שמו מהושע ליהושע, מה שאין כן כלב בן יפונה שבא בשכרו, כמאמר הכתוב (במדבר יד כד) **עקב הייתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי**, שהוא בזכותו בלי תפילת זולתו.

ה כי-מלים היו כל-העם היצאים**וכל-העם הילדים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא-מלו :**

הנה מהאמור יוצאים שני דברים:

אחד, ששני סוגים היו, לסוג האחד פרע ולשני מל ופרע.

עוד שנית, אמר כי הדבר והטעם שהיה יהושע המוהל, היה על כי **כל העם היוצא ממצרים** אותם שהיו **אנשי המלחמה** שהם כל יוצאי צבא בישראל, דהיינו מעשרים שנה ומעלה, **מתו במדבר בדרך**. ועל זה צריך להודיע מה תיקן לבלתי בא בכלל הגזירה במה שמל את בניהם, כיון שלא תיקן בבני גילו עצמם אשר היו בני עשרים שנה כמוהו, כי אותם לא שב למול יהושע כי אם לפחותים מבני עשרים בצאתם. על כן בא ופירש, מה שאמרתי שיש סוג ששב למול אחר שהחלו לימול שהוא שפרע אותם, הלא הוא **כי מולים היו כל העם היוצאים**, שהוא מילה בלי פריעה, שאותם פרע, שהם הנשארים שלא היו בני עשרים בצאתם. ומה שאמרתי שהיה סוג שני שמל ופרע, הלא הוא כי **וכל העם הילודים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו כלל**.

ו כי ארבעים שנה הלכו בני-ישראל במדבר עד-תם כל-הגוי אנשי המלחמה היצאים ממצרים אשר לא-שמעו בקול ה' אשר נשבע ה' להם לבלתי הראותם את-הארץ אשר-נשבע ה' לאבותם לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש :

ולמה לא מלו, הלא הוא כי **ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר עד תום כל הדור אנשי המלחמה היוצאים ממצרים**. והוא עניין ויניעם במדבר ארבעים שנה הכתוב בתורה (במדבר לב יג), שהוא כי הרגישו טורח בדרך ועל כן לא נימולו כל הזמן ההוא. וזכינו בדרך הזה שנמצא בכתוב אחד מהטעמים האמורים בגמרא (יבמות עא ב) שהוא משום חולשא דאורחא. וזהו כי **ארבעים שנה הלכו כו'**, שהוא נתינת טעם אל מה שלא מלו אותם בדרך, כי הלא הניעם ה' ארבעים שנה במדבר.

ומה שאמרתי שהדבר שמל אותם יהושע, שהוא על כי כל **אנשי המלחמה** שהם כל יוצאי צבא שיצאו מעשרים ומעלה **מתו במדבר**, ואם לא תפילת משה היה יהושע בכללם, ושעל כן רצה יתברך יהיה הוא המתקן במה שעל ידי מה שמל אותם זכו על ידו ליכנס לארץ, אל תתמה על זה באמור כי הלא התיקון היה, אילו היה מתקן את הדור שהיה הוא מכללם, שעל כן ניצול מגזרתם, מה שאין כן בדור אחר, לזה אמר הנה אלה הם כאבותם, כי הלא אשר **נשבע ה' להם היה לבלתי הראותם את הארץ כו'**.

ז ואת-בניהם הקים תחתם אתם מל יהושע כי-ערלים היו כי לא-מלו אותם בדרך :

והוא מאמרם ז"ל **במדבר רבה** (טז ז)

משל למלך שאמר לבנו הנה זימנתי לך אשה הגונה ויפה עד מאד, אמר לו בנו אני רוצה לראותה, אמר לו חייך שתראנה אך לא תהיה לך שלא האמנתי, כך אמר הקדוש ברוך הוא אני אמרתי שהארץ שנתתי לכם טובה ואמרתם נשלחה אנשים לפנינו כו' חייכם שלא אתננה לכם כי אם לבניכם.

וזוהו **אשר נשבע להם כו' ואת בניהם הקים תחתם כו'.** ואם כן אחר שבמקומם הקים את בניהם, כך הוא מה שתיקן יהושע בבניהם כמו בהם. וזהו **ואת בניהם הקים תחתם אותם מל יהושע,** כלומר כי אחר שאת בניהם הקים תחתם של אבותם הנזכרים, הרי הוא כאילו אותם מל יהושע.

ושמא תאמר למה לא ציוה יתברך ימולו גם אבותם מבני עשרים ומעלה ולא ימותו ערלים, הלא הוא כי ערלים היו בניהם הנאמרים **כי לא מלו אותם בדרך,** ועל כן על אלה חס רחמנא, ולא לאבותם שלא היו ערלים שלא חסרו רק פריעה.

ח וַיְהִי כַאֲשֶׁר-תָּמּוּ כָל-הַגּוֹי לְהַמּוֹל וַיָּשְׁבוּ תַּחְתָּם בְּמַחְנֵה עַד חַיֹּתָם :

ט וַיֹּאמֶר ה' אֶל-יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם גָּלוּתִי אֶת-חֶרְפַּת מִצְרַיִם מֵעַלֵיכֶם

וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא גִלְגָּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה :

י וַיַּחֲנוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגָּל

וַיַּעֲשׂוּ אֶת-הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה-עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּעָרֶב בְּעֶרְבוֹת יְרִיחוֹ :

ראוי לשים לב:

א. **כי על שם אומרו יתברך היום גלותי,** היה לו לקרא שם המקום גלוי ולא **גלגל.**

ב. **ועוד, למה הודיענו שאמר כך הקדוש ברוך הוא.**

ג. **ועוד אומרו ויחנו בני ישראל בגלגל,** הרי נאמר למעלה (ד יט) **והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון ויחנו בגלגל,** ולמה אחר שכבר נימולו שם חוזר ואומר ויחנו בני ישראל בגלגל.

ד. **ועוד מה צורך אומרו בערבות יריחו.**

אמנם לבוא אל העניין

נזכיר שני מאמרי רז"ל, אחד (בראשית רבה מו ט) שאמר להם יהושע וכי יעלה על דעתכם שאתם נכנסים לארץ ערלים כו'.

וכן בבראשית רבה (שם) אמרו רז"ל שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם אם מקבלים בניך את המילה הם נכנסים לארץ.

עוד אמרו (ילקוט שמעוני יהושע רמז טו ד"ה זהו) כי חרפת מצרים היא שהיה פרעה אומר אני רואה באצטגנינות שלי שכוכב המורה דם נגדכם, וזהו **כי רעה נגד פניכם** (שמות י י).

**ט וַיֹּאמֶר ה' אֶל-יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם גָּלוּתִי אֶת-חֶרְפְּתִי מִצָּרִים מֵעֲלֵיכֶם
וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא גִלְגָּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה :**

ונבוא אל העניין

והוא, כי אחרי אומרו שעברו הירדן וחנו בגלגל בעשור לחדש ובמחרתו עלו, חל עליו חובת ביאור למה המתין הוא יתברך לצוות להם המילה ביום השני לכניסתם, ולא קודם עבור את הירדן, אחר שאין ליכנס לארץ ערלים. לזה אמר (פסוק ח) **ויהי כאשר תמו כל הגוי להמול כו', ויאמר ה' אל יהושע היום גלותי כו'.** והוא, כי אותו כוכב רעה היה שולט לפי תכונת הגלגל ביום ההוא, וזהו **היום גלותי כו'.** ולהורות כי חרפת מצרים הוא מהגלגל החוזר שעל ידי שליטתו בהיותו מגלגל הייתה שפיטתו רעה, קרא למקום גלגל, שהמסורת גלגל והמקרא גלוי.

י וַיַּחֲנוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגָּל

וַיַּעֲשׂוּ אֶת-הַפֶּסַח בְּאַרְבַּעַה-עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּעָרְבָתָא יְרִיחוֹ :

ושמא תאמר היה להם להתעכב מלעבור את הירדן עד עבור יום י"א שנמולו בו, ואחר כך יעברו את הירדן ויכנסו לארץ נימולים, לזה אמר **ויחנו בני ישראל בגלגל ויעשו את הפסח בארבעה עשר יום לחדש בערב,** כלומר שלא היה אפשר לעשות הקרבן פסח אלא אחר שחנו בגלגל. והוא, כי אין פסח בבמת יחיד אלא בבמת ציבור, ולא הייתה במת ציבור אלא בגלגל בארץ ישראל, כי דווקא פסח מצרים הותר ליעשות בחוץ לארץ. ואם כן אם היו נימולים ביום אחד עשר טרם עבור הירדן, היו צריכים להמתין מלעבור משום חולשא דאורחא עד חיותם, והיה יום ארבעה עשר עובר, על כן הוכרח לבלתי ימולו עד אחרי עוברם את הירדן, כדי שימולו באחד עשר ויעבור רוב יום שלישי למילתם, **ויעשו את הפסח בערב יום ארבעה עשר,** כמו שכתבנו למעלה, על אומרו (פסוק ח) **וישבו תחתם במחנה עד חיותם,** שלא הלכו אנה ואנה עד חיותם עד עבור רוב יום שלשה עשר. וזהו אומרו **ויחנו בני ישראל בגלגל כו'.**

תדע למה לא נמולו עד עבור הירדן ולא קודם, מפני שלא היו יכולים לעשות את הפסח אלא אחר חנייתם בגלגל. וזהו **ויחנו כו' ויעשו,** וגם היה **בארבעה עשר יום לחדש בערב** שהוא אחר עבור יום (י"ג) שלישי למילתם. ועל כן לא היו יכולים להתעכב מלעבור את הירדן עד אחר שימולו, שהרי היו צריכים להיות **במחנה עד חיותם,** ולא היו יכולים לנסוע מהמחנה לעבור את הירדן עד יעבור לפחות רוב יום שלישי למילתם, והוא זמן קרבן פסח. ואין לומר שיעשו אותו במשכן בערבות מואב, לזה אמר **בערבות יריחו,** כלומר בערבות יריחו הוא מקום ליעשות קרבן פסח שהוא ארץ ישראל ולא בערבות מואב, כי לא הותר בחוץ לארץ אלא פסח מצרים בלבד, וזהו אומרו **בערבות יריחו.**

יא וַיֹּאכְלוּ מַעְבֹּר הָאָרֶץ מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח מִצֹּת וְקִלְיֵי בַעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה :
הנה אומרו מצות וקלוי יראה לבלי צורך, כי מי לא ידע שלא יאכל חמץ בפסח,
ואם אמר מצות למה אמר קלוי.

והנה בגמרא (ר"ה יג א) הקשו איך הקריבו העומר מעבור הארץ, והלא קצירכם אמר רחמנא (ויקרא כג י) ולא קציר גוי. ומתוך המשא ומתן מסיק דבעשור לחדש שנכנסו עדיין לא בא השליש ביד גוי, ובחמשה יומי נתמלאת התבואה ונגמרה, כי ארץ צבי כתיב (דניאל יא טז). ואפשר כי אין חסר מהכתוב כלום, שאמר **ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח**, כלומר ולא מקודם, שהוא עד הקריב העומר.

ושמא תאמר והלא הוא קציר גוי, לזה **אמר מצות וקלוי בעצם היום הזה**, לומר כי **בעצם היום הזה** היו שני מינים בתבואה, אחת שנתבשלה כל צרכה התבואה עד עשות ממנה **מצות**, שנגמרה התבואה ונקצרת ונטחנת ונאפית מצות בזמן שהיה גם כן **קלוי**, שהיא תבואה לחה שעדיין לא נגמרה וקולין השבלים באש. והיות עדיין זמן **קלוי**, הוראה שמה שנגמרה ונעשית **מצות** היה משפע נסיי אשר בארץ הצבי, שבימים מועטין נתבשלה ונגמרה מהתבואה בקרב ימים, באופן שקרב העומר בהיות גידול התבואה ביד ישראל.

יב וַיֵּשְׁבֶת הַמֶּן מִמַּחֲרַת בְּאֲכָלָם מַעְבֹּר הָאָרֶץ
וְלֹא-הָיָה עוֹד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן וַיֹּאכְלוּ מִתְּבוּאוֹת אֶרֶץ כְּנָעַן בַּשָּׁנָה הַהִיא :

ראוי לשים לב:

א. למה תלה שביתת המן באכילת מעבור הארץ.
ב. ועוד אומרו ויאכלו מתבואות ארץ כנען בשנה ההיא, כי הלא מכל שכן שאכלוה בשאר השנים, ומהו אומרו בשנה ההיא.

ויתכן עשה להם הוא יתברך בזה כאשר עשה בעמוד אש וענן, כי לא היה מש עמוד הענן עד בא עמוד האש, כך לא הושבת המן עד אכלם מעבור הארץ. והוא כי ביום סילוק משה רבנו עליו השלום חדל מטר המן מן השמים, ומאשר לקטו ביום ההוא אכלו עד יום ט"ז בניסן. והנה לא יבצר מהיות תבואה בערבות מואב שהיו יכולים לאכול בין סילוק משה לט"ז בניסן, אלא שרצה הקדוש ברוך הוא שיבואו מקדש לקדש, ועד אכלם **מעבור ארץ כנען** שהוא בי"ז בניסן אחר העומר, בירך את המן שיתקיים לאכול ממנו עד אכלם **מעבור הארץ**, ואחר כך הושבת. וזהו **וישבת המן ממחרת באכלם מעבור הארץ**. ומאז לא היה עוד לבני ישראל מן,

לא ירד לא נאמר אלא לא היה, כי מאשר היה להם מיום סילוק משה רבנו עליו השלום לא נתקיים עוד ליזון ממנו.

ולמה היה הדבר הזה שלא הושבת ונתקיים על דרך נס, כדי צורך כל ישראל ארבעים יום מה שלקטו ביום אחד, הלא הוא שעל ידי כך נמצא כי **ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא**, שנכנסו מקדושת המן ללחם הארץ, ולא אכלו בשנה ההיא ביני וביני מדגן ערבות מואב.

יג וַיְהִי בַּהֲיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה-אִישׁ עֹמֵד לִנְגְדוֹ וְחָרְבוֹ שְׁלּוֹפָה בְּיָדוֹ וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה אִם-לְצָרִינוּ :
יד וַיֹּאמֶר לֹא כִי אֲנִי שֶׁר-צָבָא-ה' עִתָּה בְּאַתִּי
וַיִּפֹּל-יְהוֹשֻׁעַ אֶל-פְּנֵיו אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ וַיֹּאמֶר לוֹ מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל-עַבְדּוֹ :
טו וַיֹּאמֶר-שֶׁר-צָבָא ה' אֶל-יְהוֹשֻׁעַ שֶׁל-נַעֲלֶךְ מַעַל רַגְלֶךָ
כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן :

ראוי לשים לב:

א. **על מה זה בא מלאך** הלז, כי הנה מאמרם ז"ל (סנהדרין מד ב) שאמר אמש בטלתם תמיד של בין הערבים עכשיו בטלתם תלמוד תורה, הנה אין מזה דבר בכתוב; ואם כדעת המפרשים לבשרו, לא בשרו דבר.

ב. **ועוד**, מה עניין הודיענו שהיה **יהושע ביריחו**.

ג. **ועוד**, למה הלך יהושע אליו והוא מסתפק אם לצריו היה בא לעזור, ולא פחד פן יכנו בחרבו הקשה שבידו;

וגם **מה עניין** שאלתו **הלנו אתה כו' האם** היה לצריו, אין זה כי אם שנסתפק אם היה שרו של מלך כנען, והיתכן יעלה על רוחו שלא הפיל הוא יתברך את שרו של כנען כבר, כעניין (ישעיהו כד כא) יפקוד ה' על צבא המרום.

ד. **ועוד**, **מה** השיב לו (פסוק יד) לא, **כי אני שר צבא ה' עתה באתי**, מה חדש לו באומרו **עתה באתי**, והיה לו לאמר לו מיד **של נעלך כו'.**

ה. **ועוד**, כי הראוי יאמר לו עניין המלחמה ולא שישלוף נעלו, כי אינו עניין עצמי.

יג וַיְהִי בַּהֲיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה-אִישׁ עֹמֵד לִנְגְדוֹ וְחָרְבוֹ שְׁלּוֹפָה בְּיָדוֹ וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה אִם-לְצָרִינוּ :
 והנה ארז"ל בתנחומא (משפטים יח)

כיון שאמר לו **הלנו אתה**, התחיל צועק מתחת צפורני רגליו, אמר לו שתי פעמים באתי להנחיל את ישראל, באתי בימי משה רבך ודחה אותי כו'.

וגם שאין אנו זזים מהפשט כי הלא בימי משה לא בא, כי אם שהקב"ה אמר למשה (שמות לב לד) הנה מלאכי ילך לפניך, ולא רצה משה, אך לא בא בפועל אלא עתה, אבל ננקוט מיהא מדבריהם שהמלאך הזה הוא "מלאכי" האמור בפרשה הנה מלאכי ילך לפניך, הוא מטטרון ששמו כשם רבו (סנהדרין לח ב), שעליו נאמר (שמות כג כא) כי שמי בקרבו.

ולבוא אל העניין

נזכיר עניין ידוע מרז"ל כי המלאך הלזה שהוא שרו של עולם נקרא נער (עיין יבמות טז ב), והוא האומר (תהלים לז כה) נער הייתי גם זקנתי כו'. מצורף לזה כי יש לו שייכות עם יהושע הנקרא נער, כמה דאת אמרת (שמות לג יא) ויהושע בן נון נער.

ונבוא אל העניין

והוא, כי גם שבימי משה אמר לו הוא יתברך שישלחנו, ומשה לא רצה, עתה בימי יהושע שלמטה ממשה, והוא נער ממדרגתו, על כן נשתלח עתה להוראת כי ליהושע שהוא דוגמתו בידו תינתן הארץ, כי **חרבו שלופה** על כל הגויים ההם. וזהו **ויהי בהיות יהושע ביריחו** הקשה ליכבש, **וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו**. כי היו שני דברים, שלא היה קרב אל יהושע כי אם עומד ניצב לקראתו במקומו, והוא לנגדו, אז דן בשכלו כי אין זה אלא חרב של שלום, שעל כן היה עומד. על כן ערב אל לבו ללכת אליו. ואז אמר לו **הלנו אתה**, כלומר הלנו להצילנו אתה, בתמיהא, כלומר לא אתה המעותד לזה, כי אם הקדוש ברוך הוא, כאשר נאמר על ידי משה (דברים כ ד) ה' אלוהיכם **ההולך עמכם להילחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם**, **אם לצרינו** להכות בם או להכניעם, וגם זה כמתמיה, כלומר כי גם זה אינו על ידי מלאך, כי לא היה המלאך רק לשמירה בדרך, אך הוא יתברך בעצמו הלוחם ומפיל האויבים, כמה דאת אמרת (שמות כג כ) **הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך**, כלומר בלבד, אך לא להפיל האויבים, כי אם **ואיבתי את אויביך וצרתי את צורריך** (שם שם כב), וזהו כמתמיה אומרו **אם לצרינו**.

יד ויאמר לא כי אני שר-צבא-ה' עתה באתי

ויפל-יהושע אל-פניו ארצה וישתחו ויאמר לו מה אדני מדבר אל-עבדו :

אז ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי. כלומר מטטרון נער דוגמתך, שאתה נער שר צבא ישראל, ועל כן **עתה באתי**, כי בימי משה שהיה למעלה מגדר זה לא באתי, אך עתה בזמנך באתי.

או יאמר. אל תדחני, כי תהיה זו חרפה לי מאשר היה בימי משה, כי אז דחה אותי טרם בואי, אך עתה כבר באתי בפועל.

אז ויאמר לו מה אדוני מדבר אל עבדו. כלומר מכיר אני כי איני כמשה, כי אני כעבד לך בערכו, כי איני דוחה אותך, וזהו **מה אדוני מדבר אל עבדו**.

טו וַיֹּאמֶר-שָׂר-צָבָא ה' אֱלֹהֵי-יְהוֹשֻׁעַ שֶׁל-נֶעֱלָךְ מֵעַל רִגְלֶךָ

כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן :

אז ויאמר שר צבא ה' כו' של נעלך כו'. לומר אשר תמהת הלנו אתה, כלומר כי אין הצלתכם וגם לא הפיל השרים נתון לי כי אם לה', האמת אתך כי הנה השכינה היא אשר באה, ואני שר צבא מרכבתה, והיא העיקר, והיא תעשה את הכל. וזהו של נעלך, כלומר כי אתך השכינה במקומך, ולכן של נעלך, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא כי שרתה בך שכינה. נמצא מקומך שאתה עומד בו שם השכינה, כלומר ומזה תעשה עיקר, כי היא אשר תעשה את הכל. ויעש יהושע כן, כי האמין כי כן הוא.

פרק ו

א וַיִּרְיָחוּ סִגְרֵת וּמִסְגָּרֵת מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא :

ב וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי-יְהוֹשֻׁעַ רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת-יִרְיָחוֹ וְאֶת-מַלְכָּה גִבּוֹרִי הָחִיל:

ו. ועוד איך מתקשר לזה אומרו (ו א) ויריחו סוגרת ומסוגרת כו'.

ז. ועוד אומרו (שם פסוק ב) ויאמר ה' אל יהושע ראה נתתי בידך כו', כי אין זה דבר הנראה לעין לומר ראה.

א וַיִּרְיָחוּ סִגְרֵת וּמִסְגָּרֵת מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא :

והנה עתה חל עליו חובת ביאור, אם כן למה נתראה אליו המלאך ההוא. על כן פירש ואמר כי הנה יריחו סוגרת במציאות, וגם מסוגרת מפני בני ישראל, שאין זכותם בלי זכות יהושע מספיק ליכבש כי אם על ידי נס.

על כן -

ב וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי-יְהוֹשֻׁעַ רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת-יִרְיָחוֹ וְאֶת-מַלְכָּה גִבּוֹרִי הָחִיל:

לומר ראה המלאך הזה אשר הראתיך, הוא כי בו תדע כי בידך נתתי את יריחו, כי זה דוגמתך כי זה נקרא נער, ואתה כן ויהושע בן נון נער, והראתי לך כי חרבך שלופה, כי אתה בזכותך הכובש ומנחיל, אך לה' התשועה ולא למלאך, כי לא בא אלא להוראה זו.

ג וְסִבְתֶּם אֶת-הָעִיר כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הִקִּיף אֶת-הָעִיר פַּעַם אַחַת כֹּה תַעֲשֶׂה שֵׁשֶׁת יָמִים :

הנה מפסוק זה יראה כי **אנשי המלחמה**, שהם החלוץ גד וראובן וחצי שבט המנשי, בלבד יסובו את העיר, ואחריהם **שבעה שופרות היובלים לפני הארון**, ואחרי כן **ביום השביעי** יעשו כן **שבע פעמים**, ושחר כך יתקעו בשופרות, ואז יריעו כל העם וגו'.

ד וְשִׁבְעָה כְּהֻנִּים יִשְׂאוּ-שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבִלִים לִפְנֵי הָאָרוֹן
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִסָּבּוּ אֶת-הָעִיר שִׁבְעַת פְּעָמִים וְהַכְהֲנִים יִתְקְעוּ בַשּׁוֹפְרוֹת :
ה וְהָיָה בְּמִשְׁךָ בִּקְרֹן הַיּוֹבֵל (בְּשִׁמְעֶכֶם) [כְּשִׁמְעֶכֶם] אֶת-קוֹל הַשּׁוֹפָר
יִרְעוּ כָל-הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה וְנִפְלָא חֹמַת הָעִיר תִּחְתֶּיָּה וְעָלוּ הָעָם אִישׁ נֶגְדּוֹ :
ו וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן אֶל-הַכְהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
שְׂאוּ אֶת-אָרוֹן הַבְּרִית וְשִׁבְעָה כְּהֻנִּים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת יוֹבִלִים לִפְנֵי אָרוֹן ה' :
ז (וַיֹּאמְרוּ) [וַיֹּאמֶר] אֶל-הָעָם עֲבְרוּ וְסָבּוּ אֶת-הָעִיר וְהַחֲלוּץ יַעֲבֹר לִפְנֵי אָרוֹן ה' :
ח וַיְהִי כַּאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ אֶל-הָעָם וְשִׁבְעָה הַכְהֲנִים נִשְׂאִים-שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבִלִים לִפְנֵי ה'
עֲבְרוּ וְתִקְעוּ בַשּׁוֹפְרוֹת וְאָרוֹן בְּרִית ה' הֵלֵךְ אַחֲרֵיהֶם :
ט וְהַחֲלוּץ הֵלֵךְ לִפְנֵי הַכְהֲנִים (תִּקְעוּ) [תִּקְעוּ] הַשּׁוֹפְרוֹת
וְהַמֶּאֱסָף הֵלֵךְ אַחֲרֵי הָאָרוֹן הַלּוֹךְ וְתִקְוַע בַּשּׁוֹפְרוֹת :
י וְאֶת-הָעָם-צֹוָה יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר לֹא תִרְעוּ וְלֹא תִשְׁמִיעוּ אֶת-קוֹלְכֶם
וְלֹא-יֵצֵא מִפִּיכֶם דָּבָר עַד יוֹם אֲמַרִי אֲלֵיכֶם הִרְעוּ וְהִרְעֵתֶם :
יא וַיִּסָּבּ אָרוֹן-ה' אֶת-הָעִיר הִקְףָּ פַעַם אַחַת וַיָּבֹאוּ הַמַּחֲנֶה וַיִּלִּינוּ בַּמַּחֲנֶה :
יב וַיִּשְׁכֶּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיִּשְׂאוּ הַכְהֲנִים אֶת-אָרוֹן ה' :

והלא יקשה:

א. כי לא נעשה כך, כי אם **ויאמר אל המון העם יסובו**, ואחריהם **החלוץ לפני ארון ה'**,
והמאסף הוא דן אחריו (פסוקים ז, ט).
ב. **ועוד ראוי לשים לב**, אומרו (פסוק ז) **ויאמרו אל העם**, מי היו האומרים, אם הם הכהנים
הנזכרים למה לא דבר להם יהושע.
ג. **ועוד** שהרי בפסוק שאחריו הוא אומר **ויהי כאמור יהושע אל העם**, יורה כי הוא בעצמו
אמר, ואיך נאמר ויאמרו לשון רבים.
ד. **ועוד**, מה עניין השכמת **יהושע בבקר** ביום השני (פסוק יב), מה שלא עשה כן בראשון,
ומה צורך ההשכמה.
ה. **ועוד**, למה **חוזר ומספר** מה שעשו **ביום השני**, ולא קיצר ואמר ויעשו כן ביום השני.
ו. **ועוד**, שאפילו לא היה צריך להזכיר מה שעשו ביום השני, כי אם לומר דרך כלל ויעשו כן
ששת ימים.

אמנם הנה הוא יתברך ציוה יסובו את העיר **החלוץ לפני ארון ה'**, **ושבעה שופרות היובלים לפני הארון**, ויהיה העניין לקיים מאמר משה (במדבר לב כא - כב) **ועבר לכם כל חלוץ לפני ה' ונכבשה הארץ לפני ה'**, למען הסיר מלבם כי החלוץ עושים המלחמה כי אם ה' יתברך ויכירו החלוץ כי ה' איש מלחמה, ולא בחרב ולא בחנית יהושיע ה', כי אם על ידי הארון אשר שם האלוהים. וזה מאמרו יתברך וסבותם את העיר כל אנשי המלחמה.

ד וְשַׁבְעָה כְּהִנִּים יֵשְׂאוּ-שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי הָאָרוֹן

וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִסָּבּוּ אֶת-הָעִיר שִׁבְעַת פְּעָמִים וְהַכְהִנִּים יִתְקְעוּ בַשּׁוֹפְרוֹת :

ה וְהָיָה בְּמִשְׁךְ בִּקְרָן הַיּוֹבֵל (בְּשִׁמְעָם) [כְּשִׁמְעָם] אֶת-קוֹל הַשּׁוֹפָר

יִרְעוּ כָל-הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה וְנִפְלָא חֹמַת הָעִיר תַּחְתִּיָּה וְעָלוּ הָעָם אִישׁ נִגְדּוֹ :

ושבעה שופרות היובלים לפני הארון שאחר החלוץ. ואין ספק כי כאשר נאמר לו כן דבר להם אות באות, ולא הוצרך הכתוב להודיע שדבר, כי אם מה שלא פורש בדבריו יתברך שהוא שיהיו כהנים נושאי הארון.

ו וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן אֶל-הַכְהִנִּים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׂאוּ אֶת-אָרוֹן הַבְּרִית

וְשַׁבְעָה כְּהִנִּים יֵשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת יוֹבְלִים לִפְנֵי אָרוֹן ה' :

וזהו ויקרא יהושע כו' שאו את ארון הברית.

ויתכן למד זה מאשר ציוה יתברך (פסוק ד) **כהנים ישאו שבעה שופרות היובלים**, דן קל וחומר שמכל שכן שנשיאת הארון יהיה על ידי כהנים, ועל כן הזכיר עם זה עניין השופרות יובלים שיהיה על ידי הכהנים, על שממנו למד.

ז (וַיֹּאמְרוּ) [וַיֹּאמְרוּ] אֶל-הָעָם עֲבְרוּ וְסָבּוּ אֶת-הָעִיר וְהַחְלוֹץ יַעֲבֹר לִפְנֵי אָרוֹן ה' :

ואין ספק שלדבר אל העם אינו משמיע קול אל כל המחנה, שנים עשר מיל על שנים עשר מיל. על כן משמיעם על ידי שלוחים בכל שבט ושבט, ועל השלוחים הוא אומר **ויאמרו אל העם**. והוא כי יהושע תפס לשונו יתברך, **וסבתם את העיר כל אנשי המלחמה**. והנה לשון זה סובל לשני פירושים:

או כל יוצאי צבא למלחמה שהם מבין עשרים שנה ומעלה,

או החלוץ בלבד שהם ראובן וגד וחצי שבט מנשה.

ואשר שמעו מפי יהושע להגיד לעם **כל אנשי המלחמה**, חשבו הפירוש הראשון, **ויאמרו אל העם** הם כל יוצאי צבא, **עברו וסובו את העיר**, **והחלוץ יעבור לפני ארון ה'**, כי ידעו מאמר משה **ועבר לכם כל חלוץ לפני ה'**. אך לא כן הייתה הכוונה כי אם הפירוש השני, שמאמרו יתברך **וסבותם את העיר כל אנשי המלחמה**, על **החלוץ בלבד** נאמר. והעם כאשר שמעו מהשלוחים כן עשו **ויסובו לפני החלוץ כל העם**.

ח וַיְהִי כְאֲמֹר יְהוֹשֻׁעַ אֶל-הָעָם וְשִׁבְעָה הַכֹּהֲנִים נָשָׂאִים-שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי ה' עֲבְרוּ וְתִקְעוּ בַשּׁוֹפְרוֹת וְאָרוֹן בְּרִית ה' הֵלֵךְ אַחֲרֵיהֶם :

ושמא תאמר למה בראות יהושע כי החלו המון העם לעבור לא מיחה ועיכב שלא יסבבו רק החלוץ בלבד.

לזה אמר **ויהי כאמור יהושע אל העם**, כי לא הספיק להשלים מאמרו, כי ויהי כאמור בכ"ף הדמיון, מיד **שבעה הכהנים נושאים שבעה שופרות היובלים תקעו מיד בשופרות, וארון [ברית] ה' הולך אחריהם**, אשר אין ספק כי יהושע היה סמוך לארון ה'.

ט וַהֲחִלוֹץ הֵלֵךְ לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים (תִּקְעוּ) [תִּקְעִי] הַשּׁוֹפְרוֹת וְהַמַּאֲסָף הֵלֵךְ אַחֲרֵי הָאָרוֹן הַלּוֹךְ וְתִקְוֶעַ בַּשּׁוֹפְרוֹת :

והחלוץ כבר עבר **לפני הכהנים תוקעי השופרות**, ואיככה יוכל יהושע לרוץ ולעבור לפני הארון ותוקעי השופרות והחלוץ להשיג את העם ההולכים ומסבבים בראש כולם להחזירם, על כן הניחם ביום ההוא ולא מיחה בהם.

י וְאֶת-הָעָם-צֹוֶה יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר לֹא תִרְעוּ וְלֹא תִשְׁמִיעוּ אֶת-קוֹלְכֶם וְלֹא-יֵצֵא מִפִּיכֶם דָּבָר עַד יוֹם אֲמָרִי אֲלֵיכֶם הָרִיעוּ וְהָרִיעַתֶּם :

ולא דבר רק להזהירם **שלא יריעו** עד שיאמר להם, בל יריעו מעתה, והוא לא נצטווה (פסוק ה) רק **במשוך בקרן היובל** תקיעה אחר כל הקפות.

יא וַיִּסָּב אָרוֹן-ה' אֶת-הָעִיר הַקָּף פַּעַם אַחַת וַיָּבֹאוּ הַמַּחֲנֶה וַיְלִינוּ בַּמַּחֲנֶה :
על כן הלין את כללות העם במחנה, וזהו וילינו במחנה.

יב וַיִּשְׁכֹּם יְהוֹשֻׁעַ בִּבְקֶר וַיֵּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת-אָרוֹן ה' :

ואז נזדרז ביום השני **וישכם בבקר**, בטרם צאת העם ממקומם, לעכב ההמון לבלתי סבב, רק החלוץ לפני שופרות היובלים שלפני הארון. וזהו **וישכם יהושע בבקר וישאו הכהנים וכו'.**

יג וְשִׁבְעָה הַכֹּהֲנִים נָשָׂאִים-שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי אָרוֹן ה' הֹלְכִים הַלּוֹךְ וְתִקְעוּ בַשּׁוֹפְרוֹת וְהַחֲלוֹץ הֵלֵךְ לִפְנֵיהֶם וְהַמַּאֲסָף הֵלֵךְ אַחֲרֵי אָרוֹן ה' (הַלּוֹךְ) [הַלּוֹךְ] וְתִקְוֶעַ בַּשּׁוֹפְרוֹת :

והחלוץ הולך לפניהם אך לא המון העם כאשר ביום הראשון. ועל כן נזכר יום השני בפני עצמו לספר סדר ההיקף, על כי נשתנה מהראשון.

יד וַיִּסָּבּוּ אֶת-הָעִיר בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי פַּעַם אַחַת וַיָּשְׁבוּ הַמַּחֲנֶה כֹּה עָשׂוּ שְׁשֶׁת יָמִים :

ועל כן חזר ואמר **ויסובו את העיר ביום השני פעם אחת**, וגם לא אמר פעם שנית, על כי לא היה כן ביום הראשון ואחת הוא בדרך הזה. וגם אמר **כה עשו ששת ימים**, שהוא כה כיום השני ולא כיום הראשון, כי לא שבו לעשות כיום ההוא.

טו ויהי ביום השביעי וישכמו (בעלות) [כעלות] השחר ויסבו את-העיר כמשפט הזה שבע פעמים רק ביום ההוא סבבו את-העיר שבע פעמים :
טז ויהי בפעם השביעית תקעו הכהנים בשופרות
ויאמר יהושע אל-העם הריעו כי-נתן ה' לכם את-העיר :
יז והיתה העיר חרם היא וכל-אשר-בה לה'
רק-רחב הזונה תחיה היא וכל-אשר אתה בבית כי החבאתה את-המלאכים אשר שלחנו :

ואומרו **רק ביום ההוא סבבו את העיר שבע פעמים** שהוא מיותר,

וגם אומרו **רק** מה בא למעט.

אך יתכן שהיה נראה כי הקיפו הקפה אחת להשלים שבע בכל יום, ועוד שבע אחרות חובת היום ההוא, לזה אמר **רק ביום ההוא סבבו את העיר שבע פעמים**, שנמצא בין הכל שלש עשרה הקפות.

יח ורק-אתם שמרו מן-החרם פן-תחרימו ולקחתם מן-החרם

ושמתם את-מחנה ישראל לחרם ועכרתם אותו :

יט וכל כסף וזהב וכלי נחשת וברזל קדש הוא לה' אוצר ה' יבוא :

הנה פסוק זה יראה משולל הבנה, כי –

א. היה לו לומר השמרו ולא **שמרו**, וגם מה מיעט **הרק**;

ב. **ועוד אומרו פן תחרימו**, כי לא היו המה המחרימים אלא יהושע, וגם **תחרימו** הוא עתיד וכבר החרימם יהושע, ומהראוי יאמר **שמרו מן החרם** פן תקחו מן החרם;

ג. **ועוד אומרו ולקחתם מן החרם**, הרי באומרו **שמרו מן החרם** נאמר שלא יקחו ממנו;

ד. **ועוד אומרו ועכרתם אותו** למה נאמר, הרי בכלל אומרו **ושמתם את מחנה ישראל לחרם** הוא, כי הוא יותר מעכירות זה.

אמנם הנה אמרו רז"ל (**תנחומא** נשא כח) שעל שנכבשה הארץ בשבת הקדיש כל שללה תהיה קדש לה', או שהיה כאשה שמפרשת חלתה מראשית עיסתה, כך הראשית יהיה קדש. והנה היה מקום לומר כי הלא טוב היה לבלתי הקדיש, כי הוא תת מכשול לפני העם פן יקחו מן החרם ויכשלו. לזה אמר **ורק שמרו** לומר מה שהקדשתי הוא טוב רק על ידי מה שתעשו משמרת למשמרתי. דרך משל, שלא בלבד תקבלו עליכם לבלתי קחת וההנות, כי אפילו ליקרב אל שום דבר משללה וכיוצא מדרך סייג.

וזוהו **שמרו מן החרם** ולא **הישמרו** מן החרם, כי לא היה במשמע עשית סייג ומשמרת כי אם הישמר מלקחת. אך באומרו, הוא מה שיעשו מה שישמרו שיעשו סייג וישמרוהו. וזה טוב לכם, לא בלבד על הפעם הזאת שאני החרמתי והקדשתי, כי אם פן אם לא תעשו כן עתה, פן יקרה שתחרימו אתם עצמכם דבר ותמעלו בי **ולקחתם מן החרם**, על כן צריך כי מעתה תעשו משמרת להקדשי, שיהיה משמרת גם למה שתחרימו אתם. מה שאין כן אם לא תשמרו עתה, כי תתעתדו ליכשל גם במה שתחרימו אתם.

ודעו, כי אם תמעלו לקחת מהחרם הלז, כי **ושמתם את מחנה ישראל לחרם**, ולא אל הלוקח בעצמו בלבד כאשר היה בעק. וענין החרם, שתהיה כל המחנה נזופים מה', כי תסתלק שכינה מהם שהוא מציאות החרם, ועל ידי סילוק הקדושה גם תכנס הטומאה במחנה, וזהו **ועכרתם אותו** כמים זכים ונרפש המעין. וזהו **ושמתם וכו' ועכרתם וכו'.**

כ וירע העם ויתקעו בשופרות ויהי כשמע העם את-קול השופר ויריעו העם תרועה גדולה ותפל החומה תחתיה ויעל העם העירה איש נגדו וילכדו את-העיר :
כא ויחרימו את-כל-אשר בעיר מאיש ועד-אשה מנער ועד-זקן ועד שור ושה וחמור לפי-חֶרֶב :

ראוי לשים לב:

א. כי למעלה (פסוקים טו - טז) נאמר **ויהי בפעם השביעית תקעו הכהנים בשופרות ויאמר יהושע אל כל העם הריעו כי נתן ה' לכם את העיר**, נראה שאחר קול השופרות ציוה להריע, ואיך עתה מהפך ואומר **וירע העם** ואחר כך **ויתקעו בשופרות**.

ב. **ועוד**, כי **אחר אומרו וירע העם**, איך חוזר ואומר **ויהי כשמע העם כו' ויריעו**, לא כן היה כי טרם השופרות הריעו.

ג. **וגם נשית לב אל אומרו** בתחילה **וירע** לשון יחיד ולא נאמר גדולה, ואחר כך אומר **ויריעו** לשון רבים ונאמר **תרועה גדולה**.

אך הנה למעלה (פסוק ה) ציוה יהושע ואמר **והיה במשך בקרן היובל בשמעכם את קול השופר יריעו כל העם תרועה גדולה ונפלה חומת העיר תחתיה**. שהוא, כי אחר תקיעות כללות השופרות, בשופר אחד יתקעו, ואז יריעו תרועה גדולה ונפלה חומת העיר. ואחר כך סיפר הכתוב איך בפעם השביעית תקעו העם בשופרות טרם ימשוך בקרן היובל בשופר אחד לבדו. ואז אמר יהושע טוב הוא שטרם משוך השופר לבדו להפיל החומה ידעו מהחרם, שאם לא אודיעם רק בעת הכנסם לעיר, לא ישימו לב בעצם ויקחו מן החרם.

על כן הקדים, וטרם ימשוך בקרן היובל הוא השופר האחד לבדו בעוד שהיו תוקעים כללות השופרות, אמר להם (פסוק טז) **הריעו** ושמחו **כי נתן לכם ה' את העיר**, ומעתה אני מודיעכם כי **והייתה העיר חרם ושמרו מן החרם וכו'** (פסוקים יז - יח), ואין זו התרועה האמורה למעלה במשוך בקרן היובל, כי על כן לא נאמר גדולה כאמור למעלה, וגם לא נאמר ונפלה העיר תחתיה, כי אם **כי נתן ה' לכם את הארץ**, וגם לא היה במשוך בקרן היובל, כי לא הייתה הכוונה רק מציאות תרועת שמחה **כי נתן ה' להם את הארץ**, כלומר ודי לכם זה ולא תקפידו על שלא תיקחו שלל, כי **קדש הוא לה'**. והמשיך סיפור עניין החרם.

וסיפר הכתוב כי כן עשו, כי **וירע העם בפה** וגם **בשופרות**, וזהו **ויתקעו בשופרות**, כי תקעו העם בשופרות, ואין אלו השופרות האמורים למעלה, כי שם הם השבעה כהנים ופה הם העם, כי עשו שני מיני תרועה בפה ובכלים. ועדיין **התרועה הגדולה** האמורה למעלה במשוך בקרן היובל להפיל החומה לא נעשתה, כי עדיין לא משך קרן היובל האמור למעלה. אך **ויהי כשמוע העם את קול השופר**, אז **ויריעו העם תרועה גדולה** כאשר נצטוו מאז, ואז **ותיפול החומה תחתיה**.

ואמר כי לא היה שמצד אחד נפלה ולא מצד האחר ונכנסו כל העם במקום הפרוץ, וגם לא היה שבמקום אחד נפל עד היסוד ובעבר אחר לא היה כל כך באופן יצטרנו כולם ליכנס במקום שנפלה החומה לגמרי, כי אם שמכל עבריה נפלה עד היסוד בה, באופן **שויעל העם העירה איש נגדו**, שכל איש נכנס נגד פני עצמו במקום שנמצא בו, מבלי יצטרך להטות מצד האחר לבוא העירה. והוא מה שנאמר למעלה (פסוק ה) **ועלו העם איש נגדו**.

כב ולשנים האנשים המרגלים את-הארץ אמר יהושע

באו בית-האשה הזונה והוציאו משם את-האשה ואת-כל-אשר-לה כאשר נשבעתם לה :
בפסוק זה קורא אותם **אנשים**, ובשאריו קורא אותם **נערים**. ויתכן כי יהושע קראם אנשים, כי כן היו חשובים ככל אנשים שבמקרא, וצויה להם **יוציאו אותה ואת כל אשר לה**, שהוא **אביה ואמה ומשפחתה** ונכסיה,

כג ויבאו הנערים המרגלים ויציאו את-רחב ואת-אביה ואת-אמה ואת-אחיה ואת-כל-אשר-לה ואת-כל-משפחתיה הוציאו ויניחום מחוץ למחנה ישראל :
כד והעיר שרפו באש וכל-אשר-בה
רק הכסף והזהב וכלי הנחשת והברזל נתנו אוצר בית-ה' :
כה ואת-רחב הזונה ואת-בית אביה ואת-כל-אשר-לה החיה יהושע ותשב בקרב ישראל עד היום הזה כי החביאה את-המלאכים אשר-שלח יהושע לרגל את-יריחו :

כו וַיִּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ בַּעַת הַהִיא לֵאמֹר אֲרוּר הָאִישׁ לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר יָקוּם וּבָנָה אֶת-הָעִיר הַזֹּאת אֶת-יָרִיחוֹ בְּבִלְרוֹ וַיִּסְדָּנָה וּבָצְעִירוּ יִצִּיב דָּלְתֶיהָ :
כז וַיְהִי ה' אֶת-יְהוֹשֻׁעַ וַיְהִי שְׁמֻעוֹ בְּכָל-הָאָרֶץ :
 והם הוסיפו על הציווי והוא **כל משפחותיה**, על כן קראם **נערים** בסיפור מה שהוסיפו.

ועם כל זאת הסכים אחר כך יהושע עימהם, להיות כי גם הכל היו תוך ביתה. וזהו שחזר ואמר **ואת רחב כו' החיה יהושע**. כלומר עם היות יותר על מאמרו כמדובר.

פרק ז

א וַיַּמְעִלוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵעַל בַּחֲרָם וַיִּקַּח עִכְן בֶּן-כְּרִמִּי-בֶן-זַבְדִּי בֶן-זָרַח לְמִטָּה יְהוּדָה מִן-הַחֲרָם וַיַּחַר-אָף ה' בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל :
 הודיע כי יותר מזיק לאדם חטא אחד מכל אויבים בשר ודם, כי הלא ויהי ה' את יהושע ויהי **שמעו בכל הארץ**, באופן שנמוגו כל האויבים שבכל הארץ, ויראו ממנו, ומי היפך העניין הלא הוא חטא אחד כי **וימעלו בני ישראל כו'**, עם היות חטא של איש אחד, היה סיבה שנפלו בעי כאשר יספר.

ב וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֲנָשִׁים מִירִיחוֹ הָעִי אֲשֶׁר עִם-בֵּית אֹנָן מִקֶּדֶם לְבֵית-אֵל וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֵאמֹר עָלוּ וְרָגְלוּ אֶת-הָאָרֶץ וַיַּעֲלוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּרְגְּלוּ אֶת-הָעִי :
ג וַיָּשֻׁבוּ אֶל-יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵל-יַעַל כָּל-הָעָם כְּאֲלָפִים אִישׁ אוֹ כְּשָׁלֹשׁ אֲלָפִים אִישׁ יַעֲלוּ וַיָּכּוּ אֶת-הָעִי אֶל-תִּיגַע-שָׁמָּה אֶת-כָּל-הָעָם כִּי מָעַט הָמָּה :
ד וַיַּעֲלוּ מִן-הָעָם שָׁמָּה כְּשָׁלֹשׁ אֲלָפִים אִישׁ וַיַּגִּסוּ לִפְנֵי אֲנָשֵׁי הָעִי :
ה וַיָּכּוּ מֵהֶם אֲנָשֵׁי הָעִי כְּשָׁלֹשִׁים וְשֵׁשָׁה אִישׁ וַיִּרְדְּפוּם לִפְנֵי הַשַּׁעַר עַד-הַשְּׂבָרִים וַיָּכּוּם בַּמִּזְרָד וַיִּמָּס לִבְב־הָעָם וַיְהִי לְמִים :
 הנה כהמס דונג ודומה לו, חוזר ונקפה. ועל דרך זה בהיות לבב אנוש נמס בקרבו מאימות מות נפלו עליו, אם הוא באופן שיש מה להשיב אל לבו להסיר פחד מלבו ולדוץ דאבה, ימשל לבו לדונג הנמס וחוזר ונקפה. אבל כשאין מחשבת תקנה נכנסת בלבו, נמשל לדבר שנמס ונעשה מים שאינו חוזר ונקפה כלל. וזה מאמר הכתוב פה **וימס לבב העם ויהי למים**. כי לא דמה אל מה שחוזר להקפות וליקשות, כי אם **ויהי למים** שנשארים תמיד ברפיונם.

ו וַיִּקְרַע יְהוֹשֻׁעַ שְׁמַלְתּוֹ וַיַּפֵּל-עַל-פָּנָיו אֲרָצָה לִפְנֵי אֲרֹן ה' עַד-הָעֶרֶב הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹפֹר עַל-רֹאשָׁם :

אז **ויקרא יהושע שמלותיו**, על יאיר בן מנשה שהיה כשלשים וששה איש, שהם רובא של סנהדרין, ועל צרת ישראל **ויפול על פניו ארצה**, לרמוז הרי אנו כמתים כי שחה לעפר נפשם וכקבורים דמו, וזהו **ויעלו עפר על ראשם**.

ז ויאמר יהושע אֶהָא אֲדֹנִי ה' לְמַה הֶעֱבַרְתָּ הָעֵבֶר אֶת-הַיָּרְדֵּן לְתֵת אֶתְנוּ בְּיַד הָאֹמְרִי לְהַאֲבִידֵנוּ וְלוֹ הוֹאֲלֵנוּ וְנִשָּׁב בְּעֵבֶר הַיָּרְדֵּן :
ח בִּי אֲדֹנִי מָה אָמַר אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִפֹּךְ יִשְׂרָאֵל עֶרְף לִפְנֵי אֹיְבָיו :
ט וַיִּשְׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִי וְכָל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְנִסְבּוּ עֲלֵינוּ וְהִכְרִיתוּ אֶת-שְׁמֵנוּ מִן-הָאָרֶץ וּמַה-תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל :

ראוי לשים לב:

א. אל כפל אומרו העברת העביר.

ב. ועוד, היעלה על לב שהעבירם ה' להאבידם, ולו חפץ ה' להאבידם לא הראם את כל זאת.
ג. ועוד אומרו ולו הוואלנו ונשב וכו', אם ה' אמר אליו **קום עבור את הירדן**, איך היה להם לשבת בעבר הירדן.

ד. ועוד אומרו (פסוק ח) בִּי אֲדֹנִי, מה עניינו, שאם הוא לשון בקשה היה לו לומר נא אדני; וגם הוא משולל הבנה, כי אין לומר אחלה פניך עם מה אומר כו'.
ה. ועוד אומרו (פסוק ט) ומה תעשה לשמך הגדול, כי אין הצרה רק לישראל, ומה עניין לשם הגדול בזה.

אמנם בהיות שלא ידע היות עוון מחודש עתה בישראל, היה דן בלבו כי עדיין לא הטהרו מעוון השטים, על שלא מיחו כפינחס, והספיק זכות פינחס להאריך להם עד יעשו תשובה, והם לא חשבו שהיה צריך יותר ולא עשו תשובה עוד, על כן היה הקצף. לכן אמר **למה העברת העביר** שהם שתי העברות:

אחת הירדן,

שנית יריחו.

והלא טוב היה, במקום שחטאו בו שם יאבדם, ולא יאחר אחר שתי העברות האלו, ואז היו אומרים הגויים שעוון השטים שנודע ביניהם גרם אבודם, ולא עתה שיאמרו אם כך היה למה העבירם הירדן על ידי נס גדול מאד וכן בכיבוש יריחו, באופן יהיה חילול חלילה.

ועל כן **ולו הוואלנו כו'**. והוא על דרך עניין דוד המלך עליו השלום שבא עד הראש אשר ישתחוה שם וכו' (שמואל - ב טו לב), שאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין קז א) שמי שיראנו נרדף מאבשלום יהרהר נגדו יתברך, שלעושי רצונו היה מניח בצרה גדולה ההיא, על כן הלך

למקום שמשתחוים לעבודת אלילים, למען יאמרו העולם לא לחנם הרדיפו ה' ככה, אם לא שעובד עבודת אלילים היה, באופן ישימו האשם המושב לה' לדוד.

ועל דרך זה יאמר יהושע **ולו הואלנו** ובצוותך אותנו לעבור את הירדן היינו ממאנים **ונשב בעבר הירדן**, כי אז יאמרו הגויים צדיק דינו יתברך שלא האמינו בדברו ויאבדם שם, ויטילו אשמת דבר על ישראל, ולא על ה' חלילה כי יאמרו כי מבלתי יכולת חלילה לשלשים ואחד מלכים איבדם, כי לו היו רעים לפניו למה הראם את כל הנוראות אשר הראם. והנה עם כל אשר ניפינו דבריו אלה, לא יבצר כי דבריהם כלפי גדולת מלך מלכי המלכים.

ח בִּי אֲדֹנִי מַה אָמַר אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִפָּךְ יִשְׂרָאֵל עֶרְף לִפְנֵי אֲיִבָיו :

ומאמרם ז"ל (סנהדרין מד א) תחנונים ידבר רש (משלי יח כג) זה משה ואתחנן וכו' (דברים ג כג), ועשיר יענה עזות זה יהושע שאמר **ולמה העברת כו' ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן**, על כן הרע בעיניו אשר דבר ושב ורפא לו, ואמר **בי אדני** לומר אל תשימני כפורק מעלי עול מלכות שמים, כי **בי אדני** הוא שם אדנות הוא מלכות שמים, **בי** הוא כי לא פרקתיו מעלי חלילה, ואל תאשימני על דברי קשות, כי **מה אומר** אם לא כזאת וכזאת, **אחרי כי הפך ישראל עורף לפני אויביו**, כי גודל נהמת לבי על רעה גדולה כזאת הציקתני לדבר כן, ואין אדם נתפס על צער גדול כזה.

או יאמר, במה שאמרו רבותינו ז"ל שעל שלא הלכו פני יהושע בקרב נפלו, כי ה' אמר עליו **הוא יעבור והוא ינחיל** (דברים ג כח). ויהיה, כי השכינה ההולכת אתם להצליח דרכם, מרכבה שלה אשר היא חונה בו הוא יהושע, על כי הוא עובר והוא מנחיל. ובזה יאמר, אם הוא כי **בי אדני** שהשכינה בי ואני גרמתי במה שלא הלכו פני בקרב, ואני כאשם שלא הלכתי, באופן שלא היה לי לדבר הדבר הקשה אשר דברתי בהיות שאני גרמתי והיה לי לעלות על לבי דבר זה, עם כל זאת יש לי טענה, כי מה אומר אם לא דבר קשה מרוב צערי, **אחרי אשר הפך ישראל עורף לפני אויביו**, לומר כי אם לא היה רק על שלא הלכתי למלחמה עימהם היה די בהעדרי שלא יצליחו ישראל במלחמה, אך לא הקצה האחר שיהפכו **ישראל עורף לפני אויביו**.

ט וַיִּשְׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִי וְכָל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְנִסְבּוּ עֲלֵינוּ וְהִכְרִיתוּ אֶת-שְׁמִנוּ מִן-הָאָרֶץ

ומה-תעשה לשמך הגדול :

והנה זולת זה יש עוד טעם אחרת על בלתי שית לב אל דברי נגד גדולתך, כי היה לי צער גדול יותר מצרת ישראל, והוא על כבוד **שמך הגדול**, כי על כן מרוב הדאגה לא דקדקתי במאמרי. והוא כי הנה **וישמעו הכנעני וכו' ונסבו עלינו והכריתו את שמנו מן הארץ**. הנה הנוגע אלינו לא נשית לב כל כך, כי אם **מה תעשה לשמך הגדול**. והוא, כי הלא שמך נקרא

ה' אלוהי ישראל, ואם אין ישראל ה' אלוהי מי תקרא, כלומר האם אלוהי כנעני או אמורי ודומה להם, אין זה כבוד שמך.

י וַיֹּאמֶר ה' אֶל-יְהוֹשֻׁעַ קֵם לךְ לְמָה זֶה אַתָּה נֹפֵל עַל-פָּנֶיךָ :

הנה אומרו לך, הוא משולל הבנה.

וכן אומרו זה, היא תיבה מיותרת.

ואפשר על דרך פירוש רש"י ז"ל על פסוק שלח לך (במדבר יג ב) לדעתך, כך יאמר פה. הלא דעתך הוא שלא נתחדש עוון, אם כן **קום לך** לדעתך. ואם הוא על שלא היו פניך בקרב, שאמרת על זה **בי ה'**, **למה זה אתה נופל על פניך**, כי אין זה כדאי לשאתה תפול על פניך.

יא חטא ישראל וגם עברו את-בריתי אשר צויתי אותם וגם לקחו מן-החרם וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם :

אך האמת הוא כי אתה לא חטאת כי אם **חטא ישראל כו'**. ומצוא מפורשים כל החטאים הנזכרים בכתוב בעניין הלז קשה מאד, והאלוהים מצאם ודאי, ועליו יתברך נסמוך. וגם רבותינו ז"ל (סנהדרין מג ב) חתרו היבשה לבקש, ושמו מקצתם בימי משה, וגם עליהם נסמוך.

יב ולא יכלו בני ישראל לקום לפני איביהם ערף יפנו לפני איביהם כי היו לחרם

לא אוסיף להיות עמכם אם-לא תשמידו החרם מקרבכם :

יג קם קדש את-העם ואמרת התקדשו למחר כי כה-אמר ה' אלהי ישראל

חרם בקרבך ישראל לא תוכל לקום לפני איביך עד-הסירכם החרם מקרבכם :

הנה בפסוק זה, כפל עניין במלות שונות שהיא קושיא כפולה, כי עניין **לא יוכלו לקום**, ועניין **עורף יפנו**, עניין אחד הוא, והוא משונה זה מזה.

ועוד, היות חצי פסוק שלא לנוכח וסופו לנוכח.

ועוד, **למה** בפסוק שאחריו איננו אומר שיאמר סגנון זה לישראל.

ועוד שבאותו פסוק (יג) נכנס בלשון יחיד ויוצא בלשון רבים.

אך הנה בישראל היו שלש כתות:

אחת, המון העם אשר לא חטאו בחרם ולא ידעו מי אשר חטא.

שניה, אשר חטאו ואשר ידעו בדבר ולא מיחו.

שלישית, אשר כח בהם לעשות משפט על עושה הרעה, כיהושע ובית דינו, סנהדרין גדולה ודומיהם מגדולי ישראל.

ועל הכת הראשונה אמר **ולא יוכלו בני ישראל לקום לפני אויביהם**, שהוא העדר קימה בלבד.

אך על הכת השניה אמר **עורף יפנו לפני אויביהם**, שהוא יותר מהעדר קימה. ועל הכת השלישית, הם שלומי אמוני ישראל, דבר לנוכח ואמר **לא אוסיף להיות עמכם עד הסירכם החרם**, כי הם אשר כח להם לעשות.

יג קם קדש את-העם ואמרת התקדשו למחר כי כה-אמר ה' אלהי ישראל

חרם בקרבך ישראל לא תוכל לקום לפני איביך עד-הסירכם החרם מקרבכם :

וקום קדש וייעד את העם ואמרת וכו', ובמתק לשונך הסר מלבם תלונת לקותם על איש אחד אשר חטא. והוא, כי תאמר להם **כה אמר ה' אלוהי ישראל חרם בקרבך**, כלומר איני אומר בקרבכם, כי אם **בקרבך** שהוא לשון יחיד, כאילו כל ישראל גוף אחד, כי ישראל גוי אחד בארץ, כי על כן הם ערבים זה לזה, ועל כן לא תוכל לקום לפני אויביך, כאיש ששברון אבר אחד מחליא כל הגוף.

או יכוון כי היה אפשר להטיל עוון נפילה זו על הרועה או על העם. על כן ציוה יתברך, אמור להם **כה אמר ה' אלוהי ישראל חרם בקרבך ישראל** בלשון יחיד, למעט את יהושע. אך התיקון שהוא הסיר החרם, בו ובכם תלוי, וזהו **עד הסירכם החרם מקרבכם**.

יט ויאמר יהושע אל-עכן

בני שים-נא כבוד לה' אלהי ישראל ותן-לו תודה והגד-נא לי מה עשית אל-תכחד ממני :

ראוי לדעת למה כפל **שים נא כבוד לה' ותן לו תודה**, שיראה כפל עניין במלות שונות שהם שתי קושיות.

וכן אומרו **והגד נא לי**, יראה כי היא התודה האמורה.

אמנם הנה יש שני מיני כבוד:

אחד, כבוד ה' אשר חלילה נתחלל על ידי נפילת ישראל בעי, כי אם לא ימצא עוון בישראל, יאמרו הגויים מבלתי יכולת חלילה, וזה הוא אם לא יתוודה עכן; **ויש כבוד לעכן** אם לא יתוודה חטאו שלא יודע, מה שאין כן אם יתוודה שיתבזה ונקלה לעיני כל ישראל.

וכן יש שני סוגי וידוי:

אחד, לה', כי הוא חטא לו בעצם וראשונה;

וגם וידוי ליהושע, כי הוא החרים וגם לו חטא.

ונבוא אל העניין

אמר על דבר הכבוד, אל תפן אל כבוד עצמך המחולל בגלותך עוונך, כי אם **שם נא כבוד לה'** **אלוהי ישראל** ולא לך, כי בגלותך האמת הוא **כבוד ה'** לעיני הכל, כי יודע בעולם כי לא מבלתי יכולת חלילה עזב אתכם בעי, כי אם על עוון ישראל.

ועל ענין הידוי, איני חש על כבוד עצמי שתתוודה, גם על מה שחטאת לי שעשיתי החרם, כי אם **ותן לו תודה**, כי **הידידי לאלוהים** הוא העיקר, אך לי לא תאמר דרך וידוי כי אם דרך הגדה בעלמא, וזהו **והגד לי כו'.**

ועל פי דרכו כיון, אל תתבזה לעיני כל ישראל, כי אם **הגד לי** ביני לבינך. ואל יעלה על רוחך להכחיד ממני, כי לא יפלא ממני, וזהו **אל תכחד ממני**, כלומר לא תוכל לחדד ממני, והוא כי רוח ה' ידבר בי.

כ ויען עכן את-יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי : הנה ארז"ל (סנהדרין מג ב) שבימי משה עבר על שני חרמים. בזה יתכן יאמר **אנכי חטאתי**, ולא פעם זו בלבד כי אם מקודם זה, **כזאת וכזאת עשיתי**, שהם שני פעמים בימי משה. ועתה אל תגדל אשמתי כי סרסורי דעבירה הליצוני, כי עין רואה ולב חומד, ואז איברים גומרים. וזהו -

כא (ואראה) [וארא] בשלל אדרת שנער-אחת טובה ומאתים שקלים כסף ולשון זהב אחד חמשים שקלים משקלו ואחמדם ואקחם והנם טמנים בארץ בתוך האהלי והכסף תחתיה :

כב וישלח יהושע מלאכים וירצו האהלה והנה טמונה באהלו והכסף תחתיה :
כג ויקחום מתוך האהל ויבאום אל-יהושע ואל כל-בני ישראל ויצקם לפני ה' :
כד ויקח יהושע את-עכן בן-זרח ואת-הכסף ואת-האדרת ואת-לשון הזהב ואת-בגדיו ואת-בגדיו ואת-שורו ואת-חמרו ואת-צאנו ואת-אהלו ואת-כל-אשר-לו וכל-ישראל עמו ויעלו אתם עמק עכור :

היינו עין רואה, ואחמדם היינו הלב חומד, ומיד ואקחם שהוא אברים גומרים.

כה ויאמר יהושע מה עכרתנו יעכרך ה' ביום הזה וירגמו אותו כל-ישראל אבן וישרפו אתם באש ויסקלו אתם באבנים : למעלה נאמר (פסוק טו) **והיה הנלכד בחרם ישרף באש**, ופה נאמר **וירגמו אותו**. וגם פה נאמר תחילה **וירגמו**, ואחר כך **וישרפו** ואחר כך **ויסקלו**, ולמה היו סקילה ושרפה וסקילה.

ולזה נשים לב אל אומרו תחלה **אבן**, ואחר כך נאמר **באבנים**.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין מד א) שבעל עכן נערה מאורסה, ויצדק בזה משפט הסקילה.

ובזה נבוא אל העניין

והוא, כי הנה דרך הסקילה היא לקשור בו **אבן אחת** גדולה ולהפילו מגבוה ב' קומות, אם מת מאותו אבן מוטב, ואם לאו סוקלין אותו **באבנים** רבות עד שימות.

והנה ראה יהושע כי הוא אחר שנלכד בחרם היה חייב שריפה כמאמרו יתברך **והיה הנלכד בחרם ישרף באש**, ולהיות חרם של כל ישראל החמיר גם בבניו ובנותיו ומקנהו. ולהיותו חייב סקילה על נערה המאורסה, על כן בקש יהושע שידון בשתייהן, ואם יומת באחת לא תתקיים בו השנית. על כן צוה בקבוץ **כל ישראל ירגמוהו אבן**, שהוא אבן אחת על לבו מגבוה שתי קומות כמשפט, וזהו **וירגמו אותו כל ישראל אבן**, שהוא אבן אחת. ועדיין היה בו חיות, ואילו לא היה חייב רק סקילה היו מוסיפין וזורקין עליו אבנים עד צאת נפשו. אך היה חייב שרפה הוא **וכל אשר לו על החרם**, על כן **וישרפו אותם באש**. וזה אומרו פה **אותם**, וברגימה אותו, כי הוא לבדו היה החייב סקילה. באופן שנתקיימה שרפה בעוד היות בו רוח חיים. ולהיות שכשאינו מת מחמת ההפלה באבן צריך להשליך עליו עוד אבנים, גמרו המצווה אחר השרפה **ויסקלו אותם** עם היות שכבר מתו. ואמר **אותם** לשון רבים, כי אחר השרפה היו יחד כולם מתים. נמצא שגם עליהם היו **האבנים** כאחד, ואינו לגבי האחרים תוספת עונש כי כבר מתו, כי גם על עכן לא היה רק לזכר לגמר המצווה.

כו ויקימו עליו גל-אבנים גדול עד היום הזה

וישב ה' מחרון אפו על-כן קרא שם המקום ההוא עמק עכור עד היום הזה :

ויקימו עליו גל אבנים. אפשר למען יהיה לאות לבני מרי, וגם לבל ישלחו יד בזהב ובכסף, כי גם שנשרפו נתכו ושם היו.

פרק ח

א ויאמר ה' אל-יהושע אל-תירא ואל-תחת קח עמך את כל-עם המלחמה וקום עלה העי

ראה נתתי בידך את-מלך העי ואת-עמו ואת-עירו ואת-ארצו :

ב ועשית לעי ולמלכה כאשר עשית ליריחו ולמלכה

רק-שללה ובהמתה תבזזו לכם שים-לך ארב לעיר מאחריה :

ג ויקם יהושע וכל-עם המלחמה לעלות העי

וַיִּבְחַר יְהוֹשֻׁעַ שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ גִּבּוֹרֵי הַחֵיל וַיִּשְׁלַחם לַיְלָה :
 ד וַיֵּצֵאוּ אֹתָם לֵאמֹר רְאוּ אִתְּם אַרְבִּים לַעִיר מֵאַחֲרֵי הָעִיר
 אֶל-תַּרְחִיקוּ מִן-הָעִיר מֵאֵד וְהִיִּתְּם כָּלְכֶם נִכְנִים :
 ה וְאֲנִי וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי נִקְרַב אֶל-הָעִיר
 וְהִיָּה כִי-יֵצְאוּ לִקְרַאתְנוּ כְּאֲשֶׁר בְּרַאשֹׁנָה וְנִסְנוּ לִפְנֵיהֶם :
 ו וַיֵּצְאוּ אַחֲרֵינוּ עַד הַתִּיקְנוּ אוֹתָם מִן-הָעִיר
 כִּי יֹאמְרוּ נָסִים לִפְנֵינוּ כְּאֲשֶׁר בְּרַאשֹׁנָה וְנִסְנוּ לִפְנֵיהֶם :
 ז וְאַתֶּם תִּקְמוּ מֵהָאֹרֶב וְהוֹרֶשְׁתֶּם אֶת-הָעִיר וְנִתְּנָה ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּיָדְכֶם :
 ח וְהִיָּה כְּתַפְשָׁכֶם אֶת-הָעִיר תְּצִיתוּ אֶת-הָעִיר בְּאֵשׁ כְּדָבָר ה' תַּעֲשׂוּ רְאוּ צִוִּיתִי אֶתְכֶם
 ט וַיִּשְׁלַחם יְהוֹשֻׁעַ וַיֵּלְכוּ אֶל-הַמַּאֲרָב וַיֵּשְׁבוּ בֵּין בֵּית-אֵל וּבֵין הָעִי מִיָּם לַעִי
 וַיֵּלֶן יְהוֹשֻׁעַ בַּלֵּילָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעָם :
 י וַיִּשְׁכֶּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיִּפְקֹד אֶת-הָעָם וַיַּעַל הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הָעָם הָעִי :
 יא וְכָל-הָעָם הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ עָלוּ וַיִּגָּשׁוּ וַיָּבֹאוּ נֶגֶד הָעִיר
 וַיַּחֲנוּ מִצָּפוֹן לַעִי וְהָגִי (בִּינוּ) [בִּינוּ] וּבֵין-הָעִי :
 יב וַיִּקַּח כַּחֲמֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וַיִּשֶׂם אוֹתָם אֹרֶב בֵּין בֵּית-אֵל וּבֵין הָעִי מִיָּם (לַעִיר) [לַעִי] :
 יג וַיִּשְׁמְרוּ הָעָם אֶת-כָּל-הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר מִצָּפוֹן לַעִיר וְאֶת-עֶקְבוֹ מִיָּם לַעִיר
 וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ בַּלֵּילָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעָמֶק :
 יד וַיְהִי כִּרְאוֹת מֶלֶךְ-הָעִי וַיִּמְהָרוּ וַיִּשְׁכְּמוּ וַיֵּצְאוּ אֲנָשֵׁי-הָעִיר לִקְרַאת-יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה הוּא
 וְכָל-עַמּוֹ לְמוֹעֵד לִפְנֵי הָעֶרְבָה וְהוּא לֹא יָדַע כִּי-אֹרֶב לוֹ מֵאַחֲרֵי הָעִיר :

ראוי לשים לב:

א. כי פה אומר וישלחם וילכו אל המארב [וישבנו] בין בית אל ובין העי מים לעי, ואחר כך חוזר ואומר (פסוק יב) ויקח כחמשת אלפים איש וישם אותם אורב בין בית אל ובין העי **מים לעיר**, והלא קשה מאד האם מעט היו שלשים אלף גבורי חיל להיות אורבים שיוסיף חמשת אלפים.

ב. ועוד אומרו וילן [וגו'] בתוך העם, הוא מיותר.

ג. ועוד אומרו (פסוק י) ויפקוד את העם, מה צורך היה לזה.

ד. ועוד, מה ענין עלייתו עם הזקנים לפני העם (שם), ואם תמיד היה כך שהוא והזקנים היו הולכים ראשונה, למה הוזכר פה.

ה. ועוד, למה מודיענו (פסוק יא) שהגי היה בינו ובין העי.

ו. ועוד אומרו (פסוק יג) וישימו העם את כל המחנה [וגו'] ואת עקבו מים לעיר, כי אם כן איפוא, נמצאו השלשים אלף איש והחמשת אלפים וכל שאר המחנה כולם מים לעי שהוא מקום המארב, אם כן מי ישאר להראות לאנשי העי להנתיקם מן העיר, כדי שיצאו מהמארב ויכנסו לעי, ואם נאמר שכך היה שלא נשאר רק יהושע לבדו, כאומרו (שם) וילך יהושע

בלילה ההוא בתוך העמק, שהוא הגי הנזכר, אי אפשר ישאר הוא לבדו, ומה גם שאומר (פסוק יד) **ויהי כראות מלך העי** [וגו'] **ויצאו אנשי העיר לקראת ישראל**, והלא לא היה רק לקראת יהושע לבדו.

אמנם בשלוח יהושע שלשים אלף גבורי חיל לאחורי העי, נשארו הנותרים אל פני המלחמה, רכי הלבב, פן יצאו פתאום מן העיר עליהם לילה, שעדיין מורא אנשי העי לא סר מלבם, אחר שנמס לבב העם ויהי למים (לעיל ז ה), על כן לאמץ את לבם **לן יהושע** בתוך העמק בלילה ההוא **בתוך העם**, כי בו יאמץ לבם באומרם כי אשר נפלו בעי לא היה כי אם על כי יהושע לא היה אתם, כי ידעו כי ה' עמו כמדובר למעלה. ובעת בא לערוך המלחמה **בבקר** השכם, קם **ופקד את העם**, וראה כי רבים המה עדיין כל העם אשר אתו, ואם יראו אנשי העי כי רב מאד מחנה ישראל אולי לא יערבו אל לבם לצאת מהעיר, באומרם כי לא הייתה כזה תמול שלשום כי אם בשלשת אלפי איש ועל כן פנו עורף לפני כל אנשי העי, אך עתה כי רבים הם אלפים ורבבות אולי לא יצאו מן העיר ויתחזקו בתוכה, ונמצאת ערמת יהושע בטלה. על כן מה עשה, מיעט המחנה **ויקח כחמשת אלפי איש וישם אותם אורב** (פסוק יב), ולא במקום הראשונים כי אם יותר סמוך לעיר באותו הצד.

וזוה אומרו (שם) **מים לעיר**, ולא אמר מים לעי, כי שם עי כולל כל תחומיה ועיר היא גוף העיר בלבד.

עוד כיוון כי להיות השלשים אלף רחוקים מהעיר ולא בקרוב, פן ירגישו בהם לריבויים, היה אפשר כי גם כאשר ינתקו אנשי העי מן העיר, לא ירגישו הם מיד לבוא העירה, על כן היו קרובים לעיר **חמשת אלפים** שיראו מיד, ועל ידם ידעו גם השלשים אלף ויכנסו גם המה. **עוד טעם שלישי**. והוא, כי אם אשר את פני העיר תגבר יד אנשי העי עליהם, יהיו למו החמשת אלפים הקרובים לישועה.

י וישכם יהושע בבקר ופקד את-העם ויעל הוא וזקני ישראל לפני העם העי :

יא וכל-העם המלחמה אשר אתו עלו ויגשו ויבאו נגד העיר

ויחנו מצפון לעי והגי (בינו) [ביניו] ובין-העי :

ועם כל זאת לבל יפול מורך בלבב הנותרים, בהיפרד מהם שלשים וחמשה אלף גיבורי חיל, פן ישיגום אנשי העי והמה בלי מבחר גיבוריהם, על כן הקדים לאמץ את לבם במה **שיועל הוא וזקני ישראל לפני העם העי**, שמתוך כך קנו אומץ לב לעלות אחריהם עד העי, באומרם כי זכות יהושע והזקנים ההולכים ראשונה תעמוד להם. וזהו **ויעל הוא וזקני ישראל לפני העם העי, וכל העם המלחמה אשר אתו עלו ויגשו**, כלומר שאילו לא הקדים יהושע ועלה, עוד אימתם בלבם. וספר הכתוב כי חנו **בצפון** ולא במזרח להיות **גי ביניהם**, למען יקל לברוח בעוד שבני העי יורדים בגי ועולים כדי להנתיקם מן העיר.

יב וַיִּקַּח כַּחֲמֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וַיִּשָּׂם אוֹתָם אוֹרֵב בֵּין בֵּית-אֵל וּבֵין הָעֵי מַיִם (לְעִיר) [לְעִי] :
אחר שכבר קנו אומץ לב, אמר יהושע בלבו שלא יקפידו בקחתו מאתם **כחמשת אלפים איש, וישם אותם אורב בין בית אל ובין העי מים לעיר**, והמה נשארים מצפון לעיר קרובים אל החמשת אלפים שבמערב, כי אין ביניהם כי אם קרן צפונית מערבית.

יג וַיִּשְׁימוּ הָעָם אֶת-כָּל-הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר מִצְפֹּן לְעִיר וְאֶת-עֶקְבוֹ מַיִם לְעִיר וַיִּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ בַּלִּילָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק :

ועם כל זאת לא ערבו אל לבם המון העם לישראל לבדם בצפון, פן יצאו עליהם מרוח צפון ומצאום בלי עזר החמשת אלפים, על כן **וישימו העם את כל המחנה אשר מצפון לעיר, ואת עקבו, הם החמשת אלפים אשר הם לגבי העם אשר מצפון כעקב הבולט מצד הרגל, כך אלו הסמוכים לעיר מים, הם נמשכים מהעם אשר בצפון העיר סמוכים לקרן כעקב בצד הרגל, וזהו ואת עקבו מים לעיר**, באופן שנמצאו אלו ואלו מים לעיר, ולא היו נפרדים אלא השלשים אלף שהיו יותר נגשים אל בית אל, וגם הם מים לעי.

על כן מה עשה יהושע, בא אל הגי שמצפון לעיר, למען בראות ישראל כי אינו עימהם ימשכו אחריו כי לא יבצר מהם כי בו תלויה ההצלה והכיבוש, כי הוא יעבור והוא ינחיל. ומה גם לרבותינו ז"ל (**ספרי** ריש ואתחנן ד"ה וצו את יהושע) האומרים כי בפירוש איתמר ליה מאתו יתברך כי על בלתי לכתו עם ישראל בעי לא הצליחו. ויהי כן, כי חזרו ובאו אליו המחנה שהיה מצפון לעיר, **ועקבו הם החמשת אלפים** שנתחברו עתה.

יד וַיְהִי כִּרְאוֹת מֶלֶךְ-הָעֵי וַיִּמְהָרוּ וַיִּשְׁכְּמוּ וַיֵּצְאוּ אֲנָשֵׁי-הָעִיר לִקְרַאת-יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה הוּא וְכָל-עַמּוֹ לְמוֹעֵד לִפְנֵי הָעֶרְבָה וְהוּא לֹא יָדַע כִּי-אוֹרֵב לוֹ מֵאַחֲרֵי הָעִיר :

ואז **כראות מלך העי** כי נסעו ישראל מן הצפון למערב, ומן המערב היו חוזרים לצפון שהגי ביניהם, אמרו בלבם נבוכים הם ויראים, ולא רצו גם עתה רק במקום שהגי בנתיים למען יוכלו לנוס, בעוד שאנשי העי יורדים ועולים, אז **וימהרו וישכימו וגו' לקראת ישראל**. והוא, כי אין לשון לקראת צודק, אם לא כשכנגדו בא גם הוא אל הפוגע בו. כי על כן פירשו (**בראשית רבה** ס ה) פסוק וירץ העבד לקראתה (**בראשית** כד יז) שהוא שראה שעלו המים לקראתה, שהוקשה להם כי לא אליו הייתה באה כי אם שותרד העינה ותמלא כדה ותעל ללכת אל ביתה, על כן פירשו שרץ על כי ראה שעלו המים לקראתה שהיא הייתה הולכת אל המים והמים עלו אליה לפגוע בה.

ועל דרך זה פה לא יצדק אומרו **ויצאו אנשי העיר לקראת ישראל**, כי הלא המה חונים ולא הולכים אל אנשי העי שיאמר **לקראת ישראל**. אך הוא מה שכתבנו כי בהיות יהושע בעמק

הוא הגי שבצפון העיר, מקום שמשם יצאו אנשי העי, שהיו מים העיר, היו הולכים אל מקום שהיה שם יהושע, ושם נפגעו עם היוצאים מהעבר ההוא. וזהו **לקראת ישראל**.

טו וינגעו יהושע וכל-ישראל לפניהם וינסו דרך המדבר :

(טו) וינגעו יהושע וכל ישראל לפניהם וכו'. עשו עצמם כמתנגפים לפניהם וינסו. וה' נתן בלבם שיתקבצו תחלה ואחר כך ירדפו, שבין זה היה פנאי לנוס עד למרחוק, באופן ינתקו מהעיר. וזהו

טז ויזעקו כל-העם אשר (בעיר) [בעי] לרדף אחריהם

וירדפו אחרי יהושע וינתקו מן-העיר :

יז ולא-נשאר איש בעי ובית אל אשר לא-יצאו אחרי ישראל

ויעזבו את-העיר פתוחה וירדפו אחרי ישראל :

יח ויאמר ה' אל-יהושע נטה בכידון אשר-בידך אל-העי כי בידך אתננה

ויט יהושע בכידון אשר-בידו אל-העיר :

יט האורב קם-מהרה ממקומו וירוצו כנטות ידו ויבאו העיר וילקדוה

וימרהו ויציתו את-העיר באש :

הנה מהאורב יבצר דעת מתי הנתקו מן העיר לבוא המה העירה. אז אמר ה' **אל יהושע נטה בכידון אשר בידך**, כי נתינת וכיבוש העיר תלוי בך, על כן מהשפע הנשפע מאתי אל ידך לינתן בידך, ימשך בנטות ידך להתפשט והמשך התעוררות אל השלשים אלף איש שבמארב, לרוץ לבוא העירה, גם שאינם רואים נטיית ידך.

וכן היה כי **ויט יהושע כו'**

והאורב קם מהרה ממקומו וירוצו כנטות ידו, כי לומר שראו **כנטות ידו** לא חשב אנוש, כי מאין ולאין תשיג עין לראות, שממקום אשר נס יהושע לפני כל מחנה ישראל, וגם אחריהם שיעור מחנה אנשי העי, ושמשם יראו העם אשר בין בית אל ובין העי במארב העיר.

פרק ט

א ויהי כשמע כל-המלכים אשר-בעבר הירדן בהר ובשפלה ובכל חוף הים הגדול אל-מול

הלבנון החתי והאמרי הכנעני הפרזי החי והיבوسی :

הנה בשם **מהרי"ב** זלה"ה שמעתי, כי עניין אשר בתחבולות עשה יהושע מלחמה אל העי לשים מארבים מאחרי העיר ולעשות עצמם כבורחים להנתיקם מן העיר, בהיות כי מבלי זה היה ה' אתם, הלא הוא כי מה' יצא הדבר לעשות בערמה, למען יעלה על רוח הגויים ההם כי מלחמותיהם על דרך טבע הן, ועל ידי כן **יתקבצו יחד** מלכים רבים, באומרם שאחר כי הדבר לא בהשגחה אלוהית כי אם על דרך טבע, אם כן ברובם כן ינצחו המלחמה, ויחד יבאו גדודים להילחם, ועל ידי כן בקרב ימים מועטים יפלו שלשים ואחד מלכים, ולא יארך הזמן כאשר בהילחם עם כל מלך וכל עיר בפני עצמו. וכן היה, כי על ידי כן נמשך כי **ויהי כשמוע כל המלכים אשר בעבר הירדן**, שהוא כשמוע המלחמה הזאת בתחבולה טבעית.

אז

ב ויתקבצו יחדו להילחם עם-יהושע ועם-ישראל פה אחד :

ובזה יאמר (פסוק ד) **ויעשו גם המה בערמה**, כי יושבי גבעון הבינו הערמה שעשה יהושע למען יתקבצו להפילם יחד, ויעשו גם המה גם כן ערמה לינצל, כי **וילכו ויצטיירו כו' (שם)**. ויצדק בזה אומרו במלכים **ויתקבצו יחדו להילחם עם יהושע ועם ישראל פה אחד**, כלומר לא עם ה' אנו לוחמים כי אם עם בשר ודם, יהושע וישראל, כי לא שתו לב רק אל מלחמת העי. אך הגבעונים לא שכחו עניין יריחו, ואמרו בלבם לו אין ה' אתם, איך כבשו יריחו על ידי הקפות ושופרות, ואם כן אין עניין העי רק בערמה. וזהו אומרו (פסוק ג) **ויושבי גבעון שמעו את אשר עשה יהושע ליריחו ולעי**, כלומר לא כמלכים שלא שתו לב רק אל עניין העי, כי אלה שמעו ויבינו **אשר עשה ליריחו ולעי**, כי ילמד סתום של העי מן המפורש שביריחו, ועל ידי כן **ויעשו גם המה בערמה** כאשר עשה יהושע ערמה כמדובר. עד כה שמעתי בשם **מהרי"ב**, ונכון הוא לפי הפשט, מבלי שנאמר שעשו כן גם בימי משה הכנעניים.

והן אמת כי יש קושי גדול, כי נראה שמלכי ששה עממין שהם כל שלשים ואחד מלכים, כי הגרגשי פנה ואיננו, נתקבץ **להילחם עם יהושע ועם ישראל פה אחד** ולא נלחמו כלל, והוצרך יהושע להילחם עם כל אחד בפני עצמו, מלבד חמשת מלכי האמורי אשר קבצם אדוני צדק, ולא להילחם עם ישראל כי אם להילחם על יושבי גבעון (להלן י ג - ד), ועל מה ששלחו ליהושע שיושיעם נלחם עמהם. על כן אחשוב בשום לב כי לא נאמר מה היה מה ששמעו כל המלכים, כי אם **ויהי כשמוע כל המלכים אשר בעבר הירדן וגו' ויתקבצו כו'**, וביושבי גבעון פירש מה ששמעו, שהוא **את אשר עשה יהושע ליריחו ולעי**, ואם הוא ששמעו עניין העי היה ראוי ליאמר סמוך למלחמת העי, ולא אחר מה שבנה יהושע מזבח בהר עיבל, ואשר כתב כל התורה על האבנים, ואשר נתן את הברכה על הר גריזים והקללה על הר עיבל (לעיל ח ל - לא). אך יהיה, שחוזר אל האמור למעלה בעברם את הירדן קודם כבוש את יריחו, נאמר שם (ה א) **כשמוע כל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה וכל מלכי הכנעני כו' את אשר הוביש ה' את מי הירדן וכו' וימס לבבם ולא היה במ עוד רוח מפני בני ישראל**.

והנה אז שלח יהושע שלשה כתבים אל המלכים,

הרוצה להשלים ישלים,

להילחם ילחם,

לפנות יפנה (ויקרא רבה יז ו).

ואחשבה כי פה יספר הסכמת הששת עממים שלא עשו כגרגשי שפנה. והוא, כי עשו בערמה, כי כשמוע את אשר הוביש ה' וכו', וימס לבבם ולא היה בהם עוד רוח, רצו להורות אומץ לב.

+++

וזו יאמר פה **ויהי כשמוע כל המלכים כו'**, שהוא כשמוע השמועה האמורה למעלה, שהוא האמור שם כשמוע את אשר הוביש ה' את מי הירדן, אז **ויתקבצו יחדיו** להסכים על הכתבים של יהושע, ועלתה הסכמתם פה אחד להילחם, ולא לפנות כגרגשי ולא להשלים, וזהו **להילחם עם יהושע ועם ישראל פה אחד**, כי פה אחד היה להילחם ולא להשלים, והנה זו הייתה ערמה להורות כי לא נכנס מורך בלבם, אולי יכנס מורך בלב ישראל ויהושע בראות הסכמתם זו פה אחד. והביא עניין זה פה, על מה שבא להגיד עניין גבעון, לומר כי כאשר המלכים האלה עשו הסכמה בערמה, לבלתי יתגלה מורך לבם, עשו גם יושבי גבעון גם המה בערמה לינצל בדרך אחרת, לא בהוראת אומץ כמלכים ההם, כי אם בהוראת היותם מארץ רחוקה. ובזה יתכן מה שמלך ירושלם הביא עליהם ה' מלכים, על שהשלימו הפך הסכמתם והראותם מורך הפך כוונתם.

ג וַיִּשְׁבִּי גִבְעוֹן שָׁמְעוּ אֶת-אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לִירֵיחוֹ וְלָעִי :

ד וַיַּעֲשׂוּ גַם-הֵמָּה בְּעֶרְמָה וַיֵּלְכוּ וַיִּצְטִירוּ :

וַיִּקְחוּ שָׂקִים בָּלִים לְחִמּוּרֵיהֶם וְנֹאדוֹת יַיִן בָּלִים וּמִבְּקָעִים וּמִצָּרִים :

ה וַנַּעֲלֹת בָּלוֹת וּמִטְּלָאוֹת בְּרִגְלֵיהֶם וּשְׁלֻמוֹת בָּלוֹת עֲלֵיהֶם :

וְכָל לֶחֶם צִידָם יָבֵשׁ הָיָה נֶקְדִּים :

ו וַיֵּלְכוּ אֶל-יְהוֹשֻׁעַ אֶל-הַמַּחֲנֶה הַגָּלְגֹל :

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו וְאֶל-אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֶאֱרֶץ רְחוֹקָה בָּאנוּ וְעַתָּה כְּרָתוּ-לָנוּ בְּרִית :

ז (וַיֹּאמְרוּ) [וַיֹּאמְרוּ] אִישׁ-יִשְׂרָאֵל אֶל-הַחוּי :

אֹרִי בְּקִרְבִּי אַתָּה יוֹשֵׁב וְאִיךָ (אֶכְרוֹת) [אֶכְרֶת-לָךְ] בְּרִית :

ח וַיֹּאמְרוּ אֶל-יְהוֹשֻׁעַ עֲבָדֶיךָ אֲנַחְנוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ מִי אַתֶּם וּמֵאֵין תָּבֹאוּ :

ט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מֶאֱרֶץ רְחוֹקָה מָאֵד בָּאוּ עֲבָדֶיךָ לְשֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ כ :

י-שָׁמְעֵנוּ שָׁמְעוּ וְאֶת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה בְּמִצְרַיִם :

י וְאֶת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה לְשָׁנִי מֶלְכִי הָאֶמְרִי אֲשֶׁר בָּעֵבֶר הִירְדָן :

לְסִיחוֹן מֶלֶךְ חִשְׁבוֹן וְלַעֹג מֶלֶךְ-הַבָּשָׁן אֲשֶׁר בְּעִשְׁתְּרוֹת :

יא וַיֹּאמְרוּ אֵלֵינוּ זְקִינֵינוּ וְכָל-יֹשְׁבֵי אֶרְצֵנוּ לֵאמֹר קַחוּ בְיָדְכֶם צִידָה לַדֶּרֶךְ וּלְכּוּ לִקְרֹאתֶם וְאִמְרַתֶּם אֲלֵיהֶם עַבְדֵיכֶם אֲנַחְנוּ וְעַתָּה כָּרְתוּ-לָנוּ בְרִית :

יב זֶה לַחֲמֵנוּ חֶם הַצִּיטִידֵנוּ אֹתוֹ מִבְּתֵינוּ בְּיוֹם צֹאתֵנוּ לִלְכֹּת אֲלֵיכֶם וְעַתָּה הִנֵּה יָבֵשׁ וְהִיא נִקְדִּים :

יג וְאַלֶּה נֹאדוֹת הַיָּין אֲשֶׁר מִלֵּאנוּ חֲדָשִׁים וְהִנֵּה הִתְבַּקְּעוּ וְאַלֶּה שְׁלֹמוֹתֵינוּ וְנִעְלִינוּ בְּלוּ מֶרֶב הַדֶּרֶךְ מֵאֵד :

יד וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים מִצִּידָם וְאֶת-פִּי ה' לֹא שָׁאָלוּ :

ראוי לשים לב:

א. זולת הכתוב, מה עניין אומרו **שמעו**, כי ידוע כי כל יושבי הארץ שמעו כהם.

ב. ועוד אומרו (פסוק ד) **ויציידו**, למה יודיע שנציידו, האם בלי צידה היה להם ללכת, ולא היה לו להזכיר כי אם תחבולת בלוי הכלים וניקוד הלחם.

ג. ועוד, למה תחילה דברו עם **יהושע** ועם **איש ישראל** (פסוק ו), ואחר כך לא דברו כי אם עם **יהושע** (פסוק ח).

ד. ועוד, מה היה כי יהושע לא השיב להם כשדברו עמו ועם איש ישראל.

ה. ועוד, למה לא השיב להם אחר כך כתשובת איש ישראל (פסוק ז).

ו. ועוד, מה זו תשובה השיבו ליהושע באומרם **עבדיך אנחנו** (פסוק ח).

ז. ועוד, למה באמור להם יהושע **מי אתם ומאין תבואו** (שם) לא השיבו לא זה ולא זה לא שם מקום ולא שם עם.

ח. ועוד, למה ספרו מה שאמרו להם **זקניהם ויושבי ארצם** (פסוק יא), ולא אמרו שמענו שמעו ולקחנו צידה לדרך ובאנו.

ט. ועוד אומרו (פסוק יב) **זה לחמנו חם כו'**, כי הלא גם בבילתי היות המקום רחוק מאד, בימים מעטים הלחם חם נתון תוך השקים ואמתחות בדרך נעשה נקודים.

י. ועוד אומרו (שם) **הצטיידנו** הוא מיותר.

יא. ועוד אומרו (פסוק יד) **ויקחו האנשים מצידם**, למה מספר לנו זה, וגם איך מתקשר לזה אומרו (שם) **ואת פי ה' לא שאלו**.

יב. ועוד, איך לקחו מצידם והוא היה **יבש ונעשה נקודים**.

ג וַיֹּשְׁבֵי גִבְעוֹן שָׁמְעוּ אֶת-אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וְלָעִי :

אמנם לבוא אל העניין, נעיר עוד:

כי הנה למדנו רז"ל (ויקרא רבה יז ו ועוד) כי שלשה כתבים שלח יהושע למלכי הארץ, הרוצה להשלים ישרלים,

הרוצה לילחם ילחם,

הרוצה לפנות יפנה.

ועל כן יקשה, למה לא יקבלום מבלי ערמה שהוצרכו להערים.
ולא עוד, אלא שרצו הם להורגם לולא שבועת הנשיאים (פסוק יח).
 אך הנה קרה להם כגרים שעתה מקבלים אותם ולא לימות משיחנו, כי עתה הוא לשם שמים,
 ואז מפני היראה ומפני הכבוד והגדולה. על דרך זה קודם יראו הצלחת ישראל שלחו הרוצה
 להשלים ישלים, כי אז אפשר יעשו שלא מחמת יראה בעצם, כי עדיין לא ראו ניצחון, אך לא
 אחרי כן. וזה אומרו **ויושבי גבעון שמעו את אשר עשה יהושע ליריחו ולעי**.

ד ויעשו גם-המה בערמה וילכו ויצטירו

וירחו שקים בלים לחמוריהם ונאדות יין בלים ומבקעים ומצרים :

ועל כן **ויעשו גם המה בערמה**. שאם לא כן אלא שהיו באים תחילה קודם מה ששמעו בניצוח
 היו מקבלים, מה שאין כן עתה. על כן מה עשו, **וילכו ויצטיידו** [בפסוק. **ויצטירו**] צידה ראוייה
 למאכלם.

ה ונעלות בלות ומטלאות ברגליהם ושלמות בלות עליהם

וכל לחם צידם יבש היה נקדים :

אך הוראת אורך הדרך בקחתם אתם כלים **בלים ומבוקעים** בלתי ראויים לכל, עשו בדברים
 אחרים זולת הלחם, כי **כל לחם צידם יבש היה נקודים**, אך שאר צידה היה מאכל ראוי
 לאכול.

ו וילכו אל-יהושע אל-המחנה הגלגל

ויאמרו אליו ואל-איש ישראל מארץ רחוקה באנו ועתה כרתו-לנו ברית :

ונלאים הרבה, על כן לא תאחרו מליישב לבנו, כי אם **ועתה בלי מיתון כרתו לנו ברית**.

ז (ויאמרו) ויאמר איש-ישראל אל-החוי

אולי בקרבי אתה יושב ואיך (אכרות) [אכרת-לך] ברית :

והיה טרם תגלה ערמתם, והנה יהושע ראה פתיות בדבריהם, כי אמר אם רחוקים הם הרבה,
 אין לנו חלק אצלם, מה להם לבוא לבקש מאתנו לכרות ברית, כי מה לנו עמהם, על כן חשש
 לערמה ולא השיב להם כלום. אך **איש ישראל** השיבו ואמרו **אולי בקרבי אתה יושב ואיך**
אכרת לך ברית. והוא, כי **איש ישראל** הנזכר פה, ולא נאמר בני ישראל, הם הנשיאים בעדה,
 כי לשון **איש** או **אנשים** שבמקרא הוא לשון חשיבות, אלא שאמר לשון יחיד, על כי נתאחדו
 בתשובתם.

ויתכן כי הם חשבו כי לא על הבאים לבדם הייתה השאלה, כי אם על כל שאר העם הנשארים
 מהם בארצם, ועל כן השיבו **אולי בקרבי אתה יושב**, כי לא על הבאים הייתה התשובה כי אם
 על היושבים במקומם, בחשבם שעדיין כתב ששלח יהושע הרוצה להשלים ישלים עדיין היה

מועיל, אך לא לבאים אחר כך שהם יושבים במקומם, כי אם לבאים עתה, גם שיהיה מעם הבאים.

ח ויאמרו אל-יהושע עבדיך אנחנו ויאמר אליהם יהושע מי אתם ומאין תבאו :

והנה הגבעונים בראותם כי יהושע שתק, חשבו כי לא היה הוא חושש לשום דבר והיה מקרבם לגמרי, על כן הניחו את איש ישראל ונשתעבדו לו, ואמרו עבדיך אנחנו. אז השיב להם מי אתם, כלומר לא כדברי איש ישראל שחששו על היושב ולא עליכם שבאתם, כי אם מי אתם, כי אתם גם אתם לא תקובלו אם מקרבנו אתם. וגם אשר אמרתם מארץ רחוקה באנו ועתה כרתו לנו ברית, אין לו שחר, כי אם מארץ רחוקה אתם ואין לי עסק עמכם, מה לכם לכרות עמי ברית מאין ולאין. וזהו ומאין תבאו, כלומר שיהיה לי עסק עמכם.

או יתכן כי תחילה דברו אל יהושע [ו - ח] ואל איש ישראל מארץ רחוקה באנו ועתה כרתו וכו', כלומר ונעבוד אתכם. ובראותם כי יהושע שתק ואיש ישראל ענו, חשבו אולי יהושע שתק מכעס שנעשינו עבדים לו ולאיש ישראל, ולא ליהושע לבדו. על כן אמרו אל יהושע עבדיך אנחנו. אז השיב ואמר מי אתם כלומר שחפצתם יותר להיות עבדים לי מלהיות בני חורין, ועוד שאי אפשר כי מאין תבאו, כלומר הלא מהארץ הזאת שלא נוכל להיות כל נשמה.

ט ויאמרו אליו מארץ רחוקה מאד באו עבדיך לשם ה' אלהיך

כי-שמענו שמעו ואת כל-אשר עשה במצרים :

י ואת כל-אשר עשה לשני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן

לסיחון מלך חשבון ולעוג מלך-הבשן אשר בעשתרות :

אז אמרו, הלא נלכדנו באמור שבאנו לשמו של יהושע להיות לו עבדים, כי למה נחפוץ בעבדות יהושע מבחופשיות, על כן אז השיבו ואמרו, הנה הדין עמך אם עליך מצד עצמך היינו באים, אך לא באנו כי אם לשם ה', ובאנו אליך למה שהוא אלוהיך, ועל כן אין לומר מה לנו ולכם, כי הלא לבקש את ה' באו. ואם ירחק המקום אשר שם עמו וארצו, כי הלא שמענו את שמעו כו'.

יא ויאמרו אלינו זקנינו-וכל-ישיבי ארצנו לאמר קחו בידכם צידה לדרך ולכו לקראתם

ואמרתם אליהם עבדיכם אנחנו ועתה כרתו-לנו ברית :

ושמא תאמרו אם כן למה מתחילה לא הזכרתם את ה', כי אם מארץ רחוקה באנו (פסוק ו), עבדיך אנחנו בלבד (פסוק ח), הנה אין אשמת דבר זה עלינו, כי אם על זקנינו ויושבי ארצנו, כי עם היות ששמענו שמע ה', לא השכילו לשים בפינו רק עבדיכם אנחנו ועתה כרתו לנו ברית. וזהו ויאמרו אלינו זקנינו כו' לאמר, כי הם צוו לומר לכם מאמרנו זה. והוא קחו בידכם צידה לדרך ולכו לקראתם ואמרתם אליהם עבדיכם אנחנו ועתה כרתו לנו ברית, כלומר

ועל כן לא הזכרנו את ה', כי על שמעו באנו, כי עלה על רוחם, כי טוב אמור לכם כך שתרחמו לקבלנו בשעבד עצמנו כך, אך האמת הוא כי לשמע ה' היה העניין.

יב זה לחמנו חם הצטיידנו אתו מבתינו ביום צאתנו ללכת אליכם

ועתה הנה יבש והיה נקדים :

יג ואלה נאדות היין אשר מלאנו חדשים והנה התבקעו

ואלה שלמותינו ונעלינו בלו מרב הדרך מאד :

ועל אשר אמרת **מאין תבאו**, הנה הראיה כי **מארץ רחוקה באנו**, כי הנה **זה לחמנו חם הצטיידנו**, כלומר אין אנו אומרים חם הוציאנו אותו משם, כי אם **הצטיידנו**, והוא כי עשינו אותו צידה, שהוא לחם מתקיים שהם כעניין אפויים יותר משאר לחם, שדרך להוליכו לדרך, ועם כל זאת **יבש היה נקודים**.

יד ויקחו האנשים מצידם ואת-פי ה' לא שאלו :

והנה כתבנו למעלה (פסוק ה) כי רק הלחם היה כך, אך כל שאר הצידה הייתה טובה למאכל ולא הייתה בה הוראת בואם מרחוק, באופן שמה שהיה נראה מלחם צידם היה בהפך בצידה עצמה, ואם כן מה שטעו בראות הלחם היה להם להבין משאר הצידה כי לא הייתה יבשה, והיה להם לחוש ולשאול מאת ה'.

ושמא תאמר כי לא ראו שאר הצידה ועל כן לא הבינו כי בלחם הייתה הערמה, לזה אמר **ויקחו האנשים מצידם**, כלומר שהייתה טובה אשר לא כלחם, ועם כל זאת **ואת פי ה' לא שאלו**.

טו ויעש להם יהושע שלום ויכרת להם ברית לחיותם וישבעו להם נשיאי העדה :

טז והיה מקצה שלשת ימים אחרי אשר-כרתו להם ברית

וישמעו כי-קרבים הם אליו ובקרבם הם יושבים :

יז ויסעו בני-ישראל ויבאו אל-עריהם ביום השלישי

ועריהם גבעון והכפירה ובארות וקרית יערים :

יח ולא הכום בני ישראל כי-נשבעו להם נשיאי העדה בה' אלהי ישראל

וילנו כל-העדה על-הנשיאים :

[ראוי לשים לב]:

א. בכלל אומרו **ויכרות להם ברית** היה שעושה להם שלום.

ב. **ועוד**, מה זה לשון עשייה.

ג. **ועוד**, למה נשבעו להם הנשיאים והיה די ברית יהושע.

ד. **ועוד אומרו** (פסוק יח) **ולא הכום בני ישראל**, לא ימנע או היה מן הדין להכותם או לאו, אם היה מן הדין מה להם משבועת הנשיאים, הרי גם על השבועה היה הדין להכותם, ואם אינו מן הדין למה רצו להכותם.

ה. **ועוד, למה תלה** הדבר בישראל ולא ביהושע,

וגם למה תלה מה שלא הכום, על דברת **שבועת הנשיאים**, ולא על ברית יהושע (שם).

אך הנה כתבנו למעלה (פסוק ג) כי הודיעונו רז"ל (**ויקרא רבה** יז ו) כי שלשה כתבים כתב יהושע: אחד הרוצה להשלים ישלים כו', וכתבנו שלא ניתן רשות זה רק למשלימים בראשונה לא אחר מלחמת יריחו והעי, באופן שעל ידי כן לא מצאו אלו מקום להשלים אם לא על ידי ערמה.

טו ויעש להם יהושע שלום ויכרת להם ברית לחייתם וישבעו להם נשיאי העדה :

ונבוא אל העניין

והוא, כי לא יבצר מיהושע היותו מסתפק בדבר אם קרובים או רחוקים המה. על כן מספק ראה לעשות לפניו מן השורה על ידי הכנעתם. והוא, לו יונח שמארץ כנען הם, עשה להם שלום, כי גם שלא היה ראוי לקבלם על שלא באו מתחילה להשלים כאשר כתב להם יהושע, עשה להם שלום, שהוא מעשה חדש אשר לא יעשה לזולתם. וזהו **ויעש להם שלום**. ועל ידי כן מצא מקום להתיר לכרות להם ברית, בל יעבור על פסוק (שמות לד יב) **פן תכרות ברית ליושב הארץ**, ועל (דברים כ טז) **לא תחיה כל נשמה**, כי כאשר אם היו משלימים מתחילה לא היו עוברים אם מתחילה היו עושים, הסכימה דעתו לאלו על ידי הכנעתם זו להשלים אתם, ועל ידי כן כרת להם ברית. ועדיין הוסיפו הנשיאים יותר, כי **וישבעו להם נשיאי העדה**.

טז ויהי מקצה שלשת ימים אחרי אשר-כרתו להם ברית

וישמעו כי-קרבים הם אליו ובקרבם הם יושבים :

יז ויסעו בני-ישראל ויבאו אל-עריהם ביום השלישי

ועריהם גבעון והכפירה ובארות וקרית יערים :

יח ולא הכום בני ישראל כי-נשבעו להם נשיאי העדה בה' אלהי ישראל

וילנו כל-העדה על-הנשיאים :

ושמא תאמר, מה צורך היה אל שבועת הנשיאים שביקשו שישבעו להם, לזה אמר הנה **ויהי מקצה שלשת ימים כו' וישמעו כי קרובים הם כו'**. ומה **שלא הכום בני ישראל**, לא היה רק על **כי נשבעו להם נשיאי העדה בה'**, שאם לא כן ברית שכרת יהושע לא היה מספיק לימנע מלהכותם, ואם כן מזה תבין כי הטיבו אשר עשו להשביעם, כי ברית יהושע לא היה בשבועת

ה', רק כדרך כורתי בריתות, ועל כן מבלי רשיון יהושע היו מכים אותם כי יחם לבבם על ערמתם. אך לבקש שבועה מיהושע לא ערבו אל לבם.

יט וַיֹּאמְרוּ כָל-הַנָּשִׁיאים אֶל-כָּל-הָעֵדָה

אֲנַחְנוּ נִשְׁבַּעְנוּ לָהֶם בִּה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה לֹא נוּכַל לִנְגַע בָּהֶם :

כא וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם הַנָּשִׁיאים

יִחִיו וַיְהִיו חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי-מִים לְכָל-הָעֵדָה כְּאֲשֶׁר דִּבְּרוּ לָהֶם הַנָּשִׁיאים :

כב וַיִּקְרָא לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר

לְמָה-רַמִּיתֶם אֹתָנוּ לֵאמֹר רְחוּקִים אֲנַחְנוּ מִכֶּם מֵאֵד וְאַתֶּם בִּקְרָבָנוּ יוֹשְׁבִים :

כג וְעַתָּה אֲרוּרִים אַתֶּם וְלֹא-יִכְרַת מִכֶּם עֶבֶד וְחֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי-מִים לְבֵית אֱלֹהֵי :

כד וַיַּעֲנוּ אֶת-יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ כִּי-הִגַּד הִגַּד לְעַבְדֶּיךָ אֶת-אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת-מֹשֶׁה עַבְדּוֹ

לֵתֵת לָכֶם אֶת-כָּל-הָאָרֶץ וְלִהְשָׁמִיד אֶת-כָּל-יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וַיִּירָא מֵאֵד לִנְפֹשֹׁתֵינוּ

מִפְּנֵיכֶם וַנַּעֲשֶׂה אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה :

כה וְעַתָּה הִנֵּנוּ בְיָדְךָ כְּטוֹב וְכִי־שֶׁר בְּעֵינֶיךָ לַעֲשׂוֹת לָנוּ עֲשֵׂה :

כו וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן וַיִּצַּל אוֹתָם מִיַּד בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְלֹא הָרְגוּם :

כז וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי-מִים לָעֵדָה וּלְמִזְבַּח ה'

עַד-הַיּוֹם הַזֶּה אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר :

ראוי לשים לב:

א. מה חדשו להם הנשיאים שלא ידעו, כי הלא זה הדבר האמור למעלה (פסוק יח) ולא הכום בני ישראל כי נשבעו להם נשיאי העדה, ומה חוזרים לומר להם אנחנו נשבענו להם כו'.

ב. ועוד אומרו (פסוק כ) זאת נעשה להם, ואינו אומר מה זאת אשר יעשו להם, אם הוא שיהיו חוטבי עצים כו' למה לא נאמר כי אם בסוף פסוק שאחר זה (פסוק כא), כמספר מה שעבר שאומר ויהיו חוטבי עצים כו' כאשר דברו כו'.

ג. ועוד אומרו (פסוק כ) והחיה לשון צווי ולשון יחיד והראוי יאמר החיות.

ד. ועוד אומרו (פסוק כא) ויאמרו אליהם, כי הלא גם עד כה עימהם היו מדברים.

ה. ועוד, כי אחר שדברו הנשיאים, למה חזר יהושע לקרא אותם ולאררם ולהצילם מיד בני ישראל (פסוקים כב - כז).

יט וַיֹּאמְרוּ כָל-הַנָּשִׁיאים אֶל-כָּל-הָעֵדָה

אֲנַחְנוּ נִשְׁבַּעְנוּ לָהֶם בִּה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה לֹא נוּכַל לִנְגַע בָּהֶם :

אך הנה בפסוק הקודם ספר כי לא הכום על כי נשבעו להם הנשיאים, וגם סיפר כי עדיין לא נתקררה דעת העדה, כי עדיין וילונו כל העדה על הנשיאים. ועתה בא לפרש תחילה איך

היה עניין הנשיאים איך עכבו ביד ישראל, ואחר כך יבאר איך נתקנה תלונתם על הנשיאים. והוא, כי הנה **ויאמרו כל הנשיאים אל כל העדה אנחנו נשבענו כו'**, כי התחכמו ליכנס בשלהם לומר הנה אנחנו לבדנו נשבענו ולא בשמכם, **ועתה אנחנו לא נוכל לנגוע בהם**, כלומר אך אתם הנם בידכם כי לא נשבעתם, ובזה הוא התחלת השקט כעסם שמחשיב אותם. ובכלל הדבר הוא לנגוע בהם לא נוכל, אך במעשה ידיהם שהוא עבדות חוטבי עצים ושואבי מים נוכל, והוא אשר עשה משה לכנעניים.

כ זאת נעשה להם והחיה אותם ולא-יהיה עלינו קצף על-השבועה אשר-נשבענו להם :
ובראות הנשיאים כי לא נתקררה דעתם של העדה בזה ורצו להורגם, הפכו פניהם אל יהושע ואמרו לו, **זאת נעשה להם**, כלומר זאת שנשמע מדברינו שלנגוע בהם לא נוכל רק במעשה ידיהם, נעשה להם, **והחיה אותם** אתה יהושע, למען שלא יהיה עלינו קצף וכו'.

כא ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו:
ויהיו חטבי עצים ושאבי-מים לכל-העדה כאשר דברו להם הנשיאים :
ובראותם ששתק להם והודה יהושע, אז חזרו ואמרו אליהם **הנשיאים יחיו**, כלומר אחר שיהושע מודה לנו לחיותם יחיו, ולא תוכלו לעכב. אך הם מעצמם להפיס דעת העדה נשתעבדו ויהיו **חוטבי עצים ושואבי מים לעדה** אולי יתפייסו, כאשר עשה משה לכנעניים. והייתה זאת עצת הנשיאים שדברו להם לגבעונים יעשו כך אולי יתפייסו העדה בכך. וזהו ויהיו **חוטבי וכו' כאשר דברו להם לגבעונים הנשיאים**.

כב ויקרא להם יהושע וידבר אליהם לאמר
למה-רמיתם אתנו לאמר רחוקים אנחנו מכם מאד ואתם בקרבנו ישבים :
ועתה ארורים אתם וכו'. ולא נתקררה דעתם עד שויקרא להם יהושע וידבר אליהם כו', כי קללם כאומרו -

כג ועתה ארורים אתם ולא-יכרת מכם עבד וחטבי עצים ושאבי-מים לבית אלהי :
להפיס דעת העדה לומר הלא אין ליירא פן יתנשאו אחר זמן ויהיו לשכים בעיניכם, כי על ידי ארירתי זאת לא ירימו ראש, כי **לא יכרת מהם עבד כו'.** ומצד אחר הפיס דעת הגבעונים באמור להם, **ישרתו בבית ה'.**

כד ויענו את-יהושע ויאמרו כי-הגד הגד לעבדיך את-אשר צוה ה' אלהיך את-משה עבדו
לתת לכם את-כל-הארץ ולהשמיד את-כל-ישיבי הארץ מפניכם ונירא מאד לנפשתינו
מפניכם ונעשה את-הדבר הזה :

והשיבו כי מיראה עשו. ועתה יעשה להם כטוב וכישר. והוא כנודע מרז"ל על פסוק ועשית הטוב והישר - זו לפנים משורת הדין. זה מאמרו -

כה ועתה הננו בידך כטוב וכישר בעיניך לעשות לנו עשה :

שהוא לפנים משורת הדין. ואמר כי -

כו ויעש להם כן ויצל אותם מיד בני-ישראל ולא הרגום :

שהוא הטוב והישר. ועל ידי מה שאיררם הפיס דעת העדה, ויצל אותם מידם ולא הרגום.

כז ויתנם יהושע ביום ההוא חטבי עצים ושאבי-מים לעדה ולמזבח ה'

עד-היום הזה אל-המקום אשר יבחר :

ובראות כי כבר החלו להיות **חוטבי עצים ושואבי מים לעדה**, ועתה אמר הוא לבית אלוהי (פסוק כג), על כן ארכבה אתרי רכשי ועשה גם שתיהן כי ויתנם כו' לעדה ולמזבח ה' כו'.

פרק י

יב אז ידבר יהושע לה' ביום תת ה' את-האמרי לפני בני ישראל

ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון :

יג וידם השמש וירח עמד עד-יקם גוי איביו הלא-היא כתובה על-ספר הישר

ויעמד השמש בחצי השמים ולא-אץ לבוא כיום תמים :

יד ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמע ה' בקול איש כי ה' נלחם לישראל :

ראוי לשים לב:

א. מה צורך ראה יהושע להכניס עצמו לשאול יעשה לו נס כזה, האם להשלים המלחמה היחויב שיהיה הניצוח ביום אחד ולא בשנים, ולמאן דאמר (**פרקי דר' אליעזר** פרק נב) שהיה ערב שבת וחש פן יחללו ישראל את השבת ניחא.

ב. ועוד, כי באומרו **אז ידבר יהושע לה'** יראה שדבר אתו יתברך, ובאומרו **שמש בגבעון דום** יראה שדבר עם השמש והירח.

ג. ועוד ראוי לדעת, אם גלגל חמה עמד וגלגל לבנה גם הוא, מה יועיל לבלתי היות לילה, אם הגלגל יומי מסבב את הכל, הלא בהתגלגל הגלגל יומי ביום אחד לא יבצר מהיות חצי היום לילה.

ד. ועוד, למה מודיענו (פסוק יג) **שהלא היא כתובה בספר הישר**,

וגם מה עניין מלת הלא, ולא אמר כתובה בספר הישר.

ה. וגם אומרו (שם) ולא אץ לבא, מה עניין אומרו **לא אץ** (ולא) לבא **כיום תמים**.

- ו. **ועוד אומרו** (פסוק יד) **ולא היה כיום ההוא כו'**, האם בלעדי זה לא שמע ה' בקול איש, ומה גם למשה שהיה אומר (במדבר ט ח) **עמדו ואשמעה כו'**.
- ז. **ועוד אומרו** (פסוק יד) **כי ה' נלחם לישראל**, הוא בלתי מקושר, ומיותר כי כבר נאמר.

אמנם לבוא אל העניין נקדים

כי הנה הוברי השמים וכסיליהם לא ישפוטו להרע או להיטיב אם לא עודם מסבבים בתנועותם, אך לו יצויר שינוחו מתנועותיהם זמן מה לגמרי, כל אותו הזמן לא ירעו ולא ישחיתו, וגם היטב אין אותם. כי הוא זה אחד מהטעמים הכתובים אצלנו על מאמרם ז"ל (ירושלמי פסחים א א) כי בשנים עשר חדש של המבול לא שימשו המזלות, שהוא כדי שלא יאמרו כי מהמזל היה. והוא מה שכתוב אצלנו בקלל איוב יום לידתו וליל הולדתו (איוב ג ב - ג) שהוא שיבטלו בלי תנועה, עד שבמספר ירחים אל יבואו, באופן שלא יהיה כח בכוכב לשפוט עליו רעה, לא בהולדה ולא בלידה.

יב אז ידבר יהושע לה' ביום תת ה' את-האמרי לפני בני ישראל
ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון :

ונבוא אל העניין

והוא, כי רצה יהושע לפרסם בכל העולם שהיום יודע לעיני כל גויי הארץ **כי ה' נלחם לישראל**, פן יאמרו כי כוכב ישראל עלה שמים וירד כוכב שבעה עממין והוברי השמים עשו כל זאת. על כן ייעצוהו כליותיו, יעמיד הגלגלים עד יקום גוי אויביו, למען ידעו כל רואי השמש והירח כי ה' היוצר פעל כל זאת. והנה ראה יהושע כי אמור לעבד מלך שרתני והבטל מעבודת המלך אדונינו זה מיעוט דרך ארץ, ומה גם לשמש ולירח אשר מלך מלכי המלכים נתנם ברקיע השמים להאיר על הארץ בתנועתם אשר הטביע בהם, איזה הדרך יאמר איש התבטלו מעבודת האדון ה' צבאות לעשות רצונו, ולגזור עליהם לאמר **שמש בגבעון דום וירח וכו'**. על כן מה עשה, הקדים וידבר לה', העניין כנוטל רשות ממנו. וזהו אומרו **אז ידבר יהושע לה'**, ולא התפלל רק דבור בלבד יקים דבר עבדו. אך לא פורש לעיני ישראל מה דבר לה', כי בינו לה' היה. אך מה **שויאמר לעיני ישראל** לא היה רק **שמש בגבעון כו'**. וזה אומרו **ויאמר לעיני ישראל שמש כו'**. והוא יתברך הסכים עמו.

יג וידם השמש וירח עמד עד-יקום גוי אויביו הלא-היא כתובה על-ספר הישר
ויעמד השמש בחצי השמים ולא-אץ לבוא כיום תמים :

והוא, כי הוא בהיחפזו לא דייק בלשונו, כי לא אמר רק בגבעון ובאילון, ולא כן היה כי אם בכל העולם, וגם לא פירש שיעור. אך הוא יתברך תיקן הכל **וידום השמש וירח עמד** סתם, שהוא כולל בכל העולם. וגם השיעור עשה **עד יקום גוי אויביו**.

ושמא תאמר לא העדיף עתה הוא יתברך בשביל יהושע יותר מאשר נודע בתורה, כי הלא עניין זה נרמז בתורה כמ"ש ז"ל על **הלא היא כתובה בספר הישר** למאן דאמר בפרשת בראשית (**בראשית רבה** ו ט ע"ש) ולמאן דאמר בפסוק והנה השמש והירח משתחוים לי (שם פד יא), ולמאן דאמר מוזרעו יהיה מלא הגויים (שם ו ט), לזה אמר דעו איפוא כי הוסיף ה' על מה שייעד. כי הנה, מה **שיוידום השמש וירח עמד**, שהוא שהשמש בגלגל חמה עמד במקומו, וכן גלגל הירח עד כו', הנה זה **הלא היא כתובה על ספר הישר**, שנשתעבדו שני המזלות האלו לזרעו של יוסף.

אבל עדיין כל זה איננו שווה, כי אם נשתעבדו שתי אלו, לא נשתעבדו הגלגל היומי החלק המניע את כולם ביום ובלילה, ובחציו לא יבצר מהיות לילה על כל פנים, שהוא את גלגל חמה שתיים עשרה שעות מתחת לארץ בהכרח. אך זה עשה הוא יתברך בעבור יהושע, **שיועמוד השמש בחצי השמים, ולא** מיהר את השמש הנזכר לבוא, מי הוא שלא מיהר אותו אשר הוא **כיום תמים**, הוא גלגל היומי שהוא כיום תמים שמהלכו עשרים וארבע שעות, כי **לא אץ** את השמש **לבא** בשש שעות מחצי השמים עד הלילה, אותו שהוא **כיום תמים**, הוא גלגל יומי שדרכו למחר את השמש לבוא יום יום, עם היות שמהלך השמש בגלגלו בשס"ה ימים כנודע.

יד ולא היה כיום שהוא לפניו ואחריו לשמע ה' בקול איש כי ה' נלחם לישראל :
והנה ארז"ל (ע"ז כה א)

כי שלשה עמדה להם חמה, משה ויהושע ונקדימון בן גוריון.

והן אמת כי **של משה** לא פורש באיזו מלחמה הייתה, אם בשל עמלק או זולתו, ובאיזה זמן שהיה מה' יצא הדבר מעצמו, כי לא נמצא ששאל או גזר משה על המאורות. **אך של יהושע** היה על ידי דבור שדבר לה', יקים דברו אשר יגזור על השמש או הירח, כמו שכתבנו על אומרו **אז ידבר יהושע**, כי לא התפלל רק דבור בלבד, ואחר כך גזר ואמר **שמש בגבעון כו'.**

אך נקדימון בן גוריון היה על ידי תפילה ובקשת רחמים.

והנה אין ספק כי יותר חייב על זה יהושע אליו יתברך ממש ונקדימון, כי של משה הוא יתברך עשה ולא לעשות רצון משה רק לפי צורך השעה, ונקדימון היה על ידי תפילה, אך יהושע היה על ידי דבור בעלמא שדבר לה'. וזהו אומרו **ולא היה כיום שהוא לפניו** במשה **ואחריו** בימי נקדימון בן גוריון. והוא, כי לא כנקדימון שהוצרך להתפלל, כי אם **לשמע ה' בקול איש** שהיה דבור בלבד כמדובר, וגם יותר משל משה כי אז היה לפי צורך השעה אשר גזרה חכמתו יתברך, מה שאין כן ביהושע פה, כי הלא **ה' נלחם לישראל**, והוא יתברך היה יכול להומם ולאבדם רגע אחד מבלי עכב שמש וירח **עד יקום גוי אויביו** על ידי עצמם, באופן כי לא היה רק כדי **לשמע בקול יהושע**, כי עשות רצונו חפץ. וזהו **כי ה' נלחם לישראל.**

פרק יא

יט לא-היתה עיר אשר השלימה אל-בני ישראל
בלתי החוי יושבי גבעון את-הכל לקחו במלחמה :
כ כי-מאת ה' היתה לחזק את-לבם-לקראת המלחמה את-ישראל למען החרימם לבלתי
היות-להם תחנה כי למען השמידם כאשר צוה ה' את-משה :
כא ויבא יהושע בעת ההיא ויכרת את-הענקים מן-ההר מן-חברון מן-דבר מן-ענב ומכל
הר יהודה ומכל הר ישראל עם-עריהם החרימם יהושע :
כב לא-נותר ענקים בארץ בני ישראל רק בעזה בגת ובאשדוד נשארו :
כג ויחך יהושע את-כל-הארץ ככל אשר דבר ה' אל-משה ויתנה-יהושע לנחלה לישראל
כמחלקתם לשבטיהם והארץ שקטה ממלחמה :

הנה הרב יצחק אברבנאל למד מזה, כי פסוק (דברים כ י) כי תקרב אל עיר כו' וקראת אליה לשלום, גם על מלחמת חובה ידבר. ואין ראייה מזה, כי אין העניין לומר כי מה' יצא לחזק את לבם, שאם לא כן, היה מן הדין לקרא להם לשלום ולקבלם, כי אין זה עניין הכתוב.

ולבוא אל הכוונה, נשית לב:

א. אל אומרו לקראת המלחמה את ישראל, כי הראוי היה לקצר ולומר להילחם עם ישראל.
ב. ועוד אומרו לבלתי היות להם תחנה, שהוא מיותר, כי מובן הוא מפסוק הקודם.
ג. ועוד שאחר אומרו למען החרימם, למה חוזר ואומר כי למען השמידם.

+++

אך העניין הוא שאמר (פסוק יט) לא הייתה עיר אשר השלימה [וגו'] בלתי החוי יושבי גבעון, שהוא שבאו בערמה והכנעה, שנמשך מזה שחננו אותם, לא שיקבלו אותם בסבר פנים יפות ביוזעם כי משבעה עממין הם, כי מאת ה' הייתה לחזק את לבם, שנתן בלבם שבאים לקראת המלחמה את ישראל, ולא את ה', שישכלו, כי לקראת מלחמת ה' הלוחם לישראל הם באים. וזה עשה הוא יתברך למען החרימם, ולא שאם היו משלימים היו ישראל מקבלים אותם ביוזעם כי משבעה עממין הם, כי אם שעל ידי עשותם כגבעונים וכיוצא בהם היו מרחמים אותם ומחיים אותם, כאשר עשו לגבעונים. וזהו לבלתי היות להם תחינה. שהוא, כי האלוהים עשה לחזק את לבם, לבל תהיה להם חנינה, כאשר הייתה לגבעונים בערמתם ותחינתם, כי אפשר אם היו משלימים ונכנעים היו חוננים אותם, ועתה לא בלבד שלא ימצאו תחנה, כי אם הקצה האחר, שהוא שיתאכזרו להשמידם. וזהו כי למען השמידם

וכו', שמלת **כי** תשמש במקום אלא. ושיעור הכתוב, **לבלתי היות להם תחנה** בעיני ישראל אלא יהיה לבם **למען השמידם** כמצות ה' **כאשר צוה ה' את משה**. (כא-כג)

פרק יד

ו וַיִּגְשׁוּ בְנֵי-יְהוּדָה אֶל-יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָל וַיֹּאמֶר אֵלָיו כָּלֵב בֶּן-יִפְנֶה הִקְנִי אֶתְּךָ אֶת-הַדָּבָר-אֲשֶׁר-דִּבֶּר ה' אֶל-מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים עַל אֲדֹתַי וְעַל אֲדֹתֶיךָ בְּקִדְשׁ בְּרָנֶע :
ז בֶּן-אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲנִי בְּשִׁלַּח מֹשֶׁה עֶבֶד-ה' אֹתִי מִקְדָּשׁ בְּרָנֶע לְרַגֵּל אֶת-הָאָרֶץ וְאֶשָּׁב אוֹתוֹ דָּבָר כְּאֲשֶׁר עִם-לִבִּי :
ח וְאֲחִי אֲשֶׁר עָלוּ עִמִּי הִמְסִיו אֶת-לֵב הָעָם וְאֲנִי מִלֹּאֲתִי אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵי :
ט וַיִּשְׁבַּע מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר אִם-לֹא הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרָכָה רַגְלִי בָּהּ לֵךְ תִּהְיֶה לְנַחֲלָה וּלְבָנֶיךָ עַד-עוֹלָם כִּי מִלֹּאֲתִי אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵי :
י וְעַתָּה הִנֵּה-הִקְחִיהָ ה' אוֹתִי כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר זֶה-אַרְבָּעִים וְחֲמִשׁ שָׁנָה מֵאֵז דִּבֶּר ה' אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה אֶל-מֹשֶׁה אֲשֶׁר-הִלֵּךְ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר וְעַתָּה הִנֵּה אֲנִי הַיּוֹם בֶּן-חֲמִשׁ וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה :
יא עוֹדֵנִי הַיּוֹם חֶזֶק כְּאֲשֶׁר-בַּיּוֹם שִׁלַּח אוֹתִי מֹשֶׁה כִּכְחִי אֲזִ וְכִכְחִי עַתָּה לְמַלְחָמָה וּלְצֹאֲתָ וּלְבֹאֲ :
יב וְעַתָּה תִּנְהַלֵּי אֶת-הַכֹּהֵן הַזֶּה אֲשֶׁר-דִּבֶּר ה' בַּיּוֹם הַהוּא כִּי-אַתָּה שָׁמַעְתָּ-בַּיּוֹם הַהוּא כִּי-עֲנִקִים שָׁם וְעָרִים גְּדֹלוֹת בְּצֻרוֹת אוֹלֵי ה' אוֹתִי וְהוֹרְשָׁתִים כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' :

ראוי לשים לב:

א. למה נגשו בני יהודה כיון שהעניין היה על כלב לבדו.
ב. ועוד, למה כלל בדבר את יהושע באומרו **אשר דבר ה' על אודותי ועל אודותיך**.
ג. ועוד, מה עניין אומרו **אודותי ואודותיך**, שאם על מה שיעד לשניהם שיחיו מהמרגלים אין מלת אודות צודק בזה והראוי יאמר עלי ועליך.
ד. ועוד, מה צורך להודיע בן כמה שנים היה בזמן ההוא (פסוק ז) ובן כמה שנים הוא עתה (פסוק י).
ה. ועוד אומרו (פסוק ז) **ואשב אותו דבר כאשר עם לבבי**, כי הלא דעת שפתיו ברור מללו, ולמה צריך לייחס הדבר אל לבבו כאילו היה להסתפק בכוונת דבריו אל הפכן.
ו. ועוד אומרו (פסוק ח) **ואחי אשר עלו עמי המסיו כו'**, למה מזכיר עוון האחרים, וריבו יריב וסוד אחר אל יגל.
ז. ועוד, למה חזר פעם שנית להזכיר את אשר טוב עשה, כי אחר אומרו (פסוק ז) **ואשב אותו דבר כאשר עם לבבי**, חוזר ואומר (פסוק ח) **ואנכי מלאתי כו'**, וגם למה מכניס בינתיים מה שאחיו המסיו את לב העם.

ח. ועוד, למה מודיע **שכנחו אז כחו עתה** (פסוק יא).

ט. ועוד מה צורך לומר שמהארבעים וחמש שנה שעבר מאז היה אשר הלך ישראל במדבר (פסוק י').

י. ועוד, אומרו (פסוק יב) **אולי ה' אותי**, ולא אמר אתי.

אמנם הנה כתבנו בביאור התורה (במדבר תחילת פר' שלח) לתת טוב טעם אל התפלל משה על יהושע שינצל מעצת מרגלים, וצורך לכת כלב להשתטח על קברי האבות לינצל גם הוא, מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם, שלא בטחו בעצמם. אך הוא, כי דרך כלל, כל המרגלים כשרים היו באותה שעה ולא היה פחד להביא שמע שווא, אם לא נשיא שבט יהודה פן יהיה למוקש מה שיהודה הביא שמע שווא לאביו באומרו (בראשית לז לב) הכר נא הכתונת בנך כו', ועבירה גוררת עבירה, כי עוון עצמו אינו נמחק, כי אם נעשה כוח טומאה, לגרור במקום שפגם עוד פגם כיוצא בו. וכן אשר הוא נשיא מבני יוסף, יען הביא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם, ויתעתדו נשיאי בניו להביא גם הם מן הטעם האמור. על כן, הוצרך משה להתפלל בעד יהושע בשנותו את שמו, וכלב הוצרך להשתטח על קברי אבות, אשר בכללם יעקב שאליו הביא יהודה את כתונת בנו ואמר הכר נא כו'. ועם כל זה, להיות שהבחירה חופשית החזיק לשניהם הוא יתברך טובה כאשר ייעד להם.

עוד כתבנו שם כי זה מאמר הכתוב באומרו (במדבר יד כד) **ועבדי כלב עקב הייתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי**, שפירושו מה שאני מחזיק לו טובה בעצם הוא **עקב אשר הייתה רוח אחרת** חיצוני עמו מתלווה אליו, הוא רוח טמא אשר נעשה באמור הכר נא, ועם כל זה **וימלא אחרי**.

ו **ויגשו בני-יהודה אל-יהושע בגלגל, ויאמר אליו כלב בן-יפנה הקנזי אתה ידעת את-הדבר-אשר-דבר ה' אל-משה איש האֱלֹהִים על אדותי ועל אדותיך בקדש ברנע :**

ונבוא אל העניין מהכתובים.

והוא, כי בבואו להנחיל נחלת תשעת המטות וחצי המטה בארץ כנען, החל ביהודה, וזהו **ויגשו בני יהודה אל יהושע**, אז כלב שהייתה לו נחלה גדולה בתוכם, פן יקפידו השבט אם יטול לבדו את כל ההר, על כן דבר אליו **ויאמר אתה ידעת כו'**, לומר כדאים אני ואתה להחזיק לנו טובה, וגם אני שאיני מלך כמוך, לי יאתה נחלת חברון אשר ניתנה לי, כי הנה **אתה ידעת את הדבר אשר דבר ה' אל משה איש האֱלֹהִים**, שהוא, שניקח חלק העשרה מרגלים כמ"ש ז"ל (בבא בתרא קיח ב), כי יאות לנו שהוא **על אדותי ועל אדותיך**, והוא **על אודותי מעניין יהודה ועל אודותיך מעניין יוסף** שהביאו דיבה אל אביהם, שעל כן דבר טוב עלינו כי כבשנו את הכחות החיצונים ההם. ולא אמר אודותיו בלבד, בל יראה שנוטל

התפארות לעצמו לבדו. ושיעור הכתוב **אתה ידעת את הדבר אשר דבר ה'**, כלומר טובה עלינו שהיה **על אודותי ועל אודותיך**, והטמין ברמז כי ידע כי מבין יהושע. והוא הדבר אשר שב ודבר על עצמו, באומרו זה פעמים **ואנכי מלאתי אחרי ה' אלוהי** (פסוק ח), ואומר (פסוק ט), **לך תהיה לנחלה** [וגו'] **כי מלאת אחרי ה' אלוהי**. שהוא, כי היה אפשר לי למלאת אחר רוח אחרת של חטאת יהודה באומרו הכר נא וכו', ולא מלאתי רק **אחרי ה' אלוהי**.

ז בן-ארבעים שנה אנכי בשלח משה עבד-ה' אתי מקדש ברנע לרגל את-הארץ ואשב אותו דבר כאשר עם-לבבי :

ואחרי שרמז כי אליו יאתה המתנה הטובה, החל לפרשה. והתחיל להביא ראיה איך הוא רצונו יתברך יותן לו מקום אשר גיבורים וענקים שם. והוא כי **בן ארבעים שנה אנכי בשלח משה כו'**. וכוונתו לגמור במה שמסיים ואומר (פסוק י) כי **אחר ארבעים וחמש שנה אשר היו בזמן שהלך ישראל במדבר** שהיו שנות צער, כמה דאת אמרת (במדבר לב יג) ויניעם במדבר כו', ועם כל זה שעתה הוא **בן שמונים וחמש שנה ככחו אז כוחו עתה**, ואין זה בטבע, כי אם השגחה מאתו יתברך. ואין ספק כי האלוהים עשה, על שהיה עתיד לתת לי מקום הענקים ההם, על כן חזקני ואמצני.

ואשב אותו דבר כאשר עם לבבי, ולא כאשר עם רוח האחרת. וגם כיוון כי שני יצריו הסכימו לטובה. וזהו אומרו **לבבי** ולא אמר לבי.

ח ואחי אשר עלו עמי המסיו את-לב העם ואנכי מלאתי אחרי ה' אלהי :

ועוד טענה אחרת. והיא, כי **אחי אשר עלו עמי המסיו וכו'**, כי על כן חלקם ראוי לי, כמו שאמרו ז"ל (בבא בתרא קיח ב) על חיו מן האנשים וכו' (במדבר יד לח).

ט וישבע משה ביום ההוא לאמר אם-לא הארץ אשר דרכה רגלך בה לך תהיה לנחלה ולבניך עד-עולם כי מלאת אחרי ה' אלהי :

ועוד טעם אחר, והוא על דברת שבועת משה כי **וישבע וכו'**.

י ועתה הנה-החיה ה' אותי כאשר דבר זה-ארבעים וחמש שנה מאז דבר ה' את-הדבר הזה אל-משה אשר-הלך ישראל במדבר ועתה הנה אנכי היום בן-חמש ושמנים שנה :

ועוד טעם אחר. והוא, כי הנה על פסוק (שם) **ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו מן האנשים וכו'**, אמרו רבותינו ז"ל ופירש רש"י (במדבר יד לח) כי כלל שני דברים שנטלו שניהם חלק האנשים בחיים ובארץ. ובזה יאמר, הנה הדבר הראשון נתקיים, כי **ועתה הנה החיה ה' אותי**, בזמן שהלך ישראל במדבר נעים ונדים.

יא עודני היום חזק כאשר-ביום שלח אותי משה

כַּכְחִי אֶז וְכַכְחִי עֲתָה לְמַלְחָמָה וְלִצְאָת וְלָבוֹא :

לכן ועתה קיים השני -

יב וְעֲתָה תִּנְהַלִּי אֶת-הַהָר הַזֶּה אֲשֶׁר-דִּבֶּר ה' בַּיּוֹם הַהוּא כִּי-אַתָּה שְׂמַעְתָּ-בַּיּוֹם הַהוּא כִּי-

עֲנִקִים שָׁם וְעָרִים גְּדֹלוֹת בְּצִרּוֹת אוֹלִי ה' אוֹתִי וְהוֹרָשְׁתִּים כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' :

וזה אומרו **ועתה**. ואמר **ה' אותי** ולא אמר **ה' אתי**, לבל יראה שהוא המורישם בעצם וה' עמו כמו שעושה את עצמו עיקר חלילה, על כן אמר **ה' אותי**, כי ה' עיקר, אלא שמקרב אותי אליו.

ז בֶּן-אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי בִשְׁלַח מֹשֶׁה עֶבֶד-ה' אוֹתִי מִקְדָּשׁ בְּרֹנֶע לְרַגֵּל אֶת-הָאָרֶץ

וְאָשָׁב אוֹתוֹ דִּבֶּר כְּאֲשֶׁר עַם-לִבִּי :

ח וְאֲחִי אֲשֶׁר עָלוּ עִמִּי הִמָּסִיו אֶת-לֵב הָעָם וְאָנֹכִי מִלֹּאֲתִי אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵי :

ט וַיֵּשְׁבַע מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר אִם-לֹא הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרָכָה רַגְלִי בָּהּ לֶךְ תִּהְיֶה לְנַחֲלָה וּלְבָנַי עַד-עוֹלָם כִּי מִלֹּאֲתִי אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵי :

או יאמר דרך שני

באומרו (פסוק ח) **מִלֹּאֲתִי אַחֲרֵי ה'.** והוא בהזכיר מאמרנו בביאור התורה כי באומרו (במדבר יג כו) **וישיבו אותם דבר ואת כל העדה,** כי ייחדו דבר למשה ולאחריו, וזהו **וישיבו אותם דבר,** ואחר כך **ואל כל העדה דבר אחר.** ופירש, מה שייחד למשה היה **באנו אל הארץ אשר שלחתנו** (שם שם כז) שהיא ארץ הנגב שהיא פסולת ארץ ישראל שכולה טרשים, ואין צריך לומר שאר מקומות שהם זבת חלב ודבש, כי אם גם זבת חלב ודבש היא עם היותה פסולת, וזה פריה כי משם היא, ומה גם שאר הארץ. והנה כל זה הוא טוב למראה עינים, אך סובל גם פירוש אחר שהיה עם לבבם, כמ"ש ז"ל (עין רש"י במדבר יג כג) מה פירותיה משונים כך אנשיה משונים. ואפילו במה שסיימו ואמרו (שם שם כח) **אפס כי עז העם וכו',** לא גזרו אומר שעל כן לא יוכלו לה, כי אפשר להשלים ולסיים ולומר ועם כל זה **עלה נעלה וירשנו אותה** או לגמור בהפך, והם הניחו הגזרה היולית.

ועל כן מה עשה כלב, בא אחריהם ומלא את דבריהם, וזהו (שם שם ל) **ויהס כלב את העם אל משה,** כלומר השתיק כלב את העם שלא יסיימו ברעה ויניחוהו לסיים. והנה זה היה אפשר לו לעשות בדבר אשר ייחדו לומר אל משה. וזהו **ויהס כו' אל משה,** ועשה כמסיים דבריהם ואמר **עלה נעלה וירשנו אותה,** לומר שסיום אומרם **אפס כי עז כו' הוא,** שעם כל זה **עלה נעלה וירשנו,** כי מי הוא שהיה עמנו שעלינו ולא נזקקנו יהיה עם כולנו שנעלה וכו'. וזהו **עלה גם נעלה וירשנו.** אך במה שדברו אל כל העדה, לא הייתה תקנה לבוא אחריהם ולתקן דבריהם, כי הנה אל ישראל הסירו מסווה הבושה ודברו דיבה רעה מפורשת, מה שלא ערבו אל לבם לעשות כן במה שייחדו לאמר למשה. וזהו **ויוציאו דיבת הארץ אל בני ישראל**

לאמר, שהוא כי במה שהיה אל בני ישראל לאמר ולא למשה לבדו, הוציאו דיבה מפורשת, הארץ אשר עברנו כו'.

ועניין זה יאמר פה על הסדר. והוא, כי במה שדברו אל משה יש שני חלוקות: אחת, תחילת מאמרם באנו אל הארץ כו' וזה פריה, חלוקה שנית והיא, אפס כו'.

והנה החלוקה הראשונה, גם כלב היה מדבר כהם, אלא שהוא כיון לשבח והם לגנאי, מה פירותיה משונים כו', ומאומרם אפס כו' הם המדברים לבדם, אלא שבא הוא אחריהם ומילא את דבריהם לטובה כמדובר, ועל זה ויהס כו'. וזה יאמר פה [ז] ואשב אותו דבר, שהוא מה שהשבנו אותו שייחדנו למשה לאמר, והנה דבורי היה כאשר עם לבבי, והוא מה פירותיה משובחות כך עניינה כו', כלומר מה שאין כן הם, כי לא כן לבם כי אם מה פירותיה משונים. והנה זה היה בתחילת דבורם. אך אחר כך [ח] ואחי אשר עלו עמי המסיו את לב העם, שהוא באומרם אפס כי עז העם כו', ואנכי מה עשיתי אז, באתי אחריהם למלא את דבריהם כמסיים מאמרם כמדובר, באמרו עלה נעלה וירשנו אותה, וזהו ואנכי מלאתי אחרי ה', כי מלאתי את דבריהם, לא אחרי רוע לבם כי אם אחרי ה', טרם ימלאו הם דבריהם ויגמרו אומר כי על כן לא יוכלו לה. ואמר כי גם משה החזיק לו טובה על זה, כי [ט] וישבע משה כו', ואמר כי מלאתי אחרי ה' שהוא כמדובר שמלא את דבריהם אחרי ה'.

י ועתה הנה-החיה ה' אותי כאשר דבר זה-ארבעים וחמש שנה מאז דבר ה' את-הדבר הזה אל-משה אשר-הלך ישראל במדבר ועתה הנה אנכי היום בן-חמש ושמנים שנה :
יא עודני היום חזק כאשר-ביום שלח אותי משה
ככחי אז וככחי עתה למלחמה ולצאת ולבוא :
יב ועתה תנה-לי את-הקר הזה אשר-דבר ה' ביום ההוא כי-אתה שמעת-ביום ההוא כי-ענקים שם וערים גדלות בצרות אולי ה' אותי והורשתיים כאשר דבר ה' :
יג ויברכהו יהושע ויתן את-חברון לכלב בן-יפנה לנחלה :
טרם תת לו את חברון אשר שאל, בירכו בל ישלוט עין בו על אומרו כי בן שמנים וחמש שנה היה גיבור למלחמה ולצאת ולבוא כאשר בהיותו בן ארבעים. וזהו ויברכהו ואחר כך ויתן [את חברון לכלב] וכו'. או ברכו שיוכל לנצח את הענקים, או שיפרוץ זרעו למלאת נחלתו כי רבה.

יד על-כן היתה-חברון לכלב בן-יפנה הקנדי לנחלה עד היום הזה
וען אשר מלא אחרי ה' אלהי ישראל :
ואמר אל יעלה על רוחך כי על ידי ברכת יהושע זכה כלב לנחלה זו, כי על כן הייתה חברון לכלב כו' על כי מלא אחרי ה' אלוהי ישראל.

טו וְשֵׁם חֲבֵרוֹן לְפָנִים קִרְיַת אַרְבַּע הַגְּדוֹל בְּעֵנְקִים הוּא וְהָאֶרֶץ שְׁקֵטָה מִמְּלַחְמָה :

ראוי לשים לב:

א. מה צורך אל הודעת שמה לפנים.
 ב. ועוד אומרו **האדם וכו'**, נראה שהענק היה שמו ארבע, וכן נראה לפנים שאומר (טו יג) **ולכלב בן יפנה נתן חלק וכו' את קרית ארבע אבי הענק היא חברון**, הנה כי שם אבי הענק היה ארבע, וראוי לדעת לפי זה למה נקרא ארבע, שאם הוא על שם שלשה ילדיו אחימן ששי ותלמי ואביהם, לא מפני זה יקרא האב ארבע.
 ג. ועוד, כי מפסוק שלפנים (שם) **אבי הענק** נראה שלא על אבי השלשה הוא כי אם **אבי הענק** אביהם, ואיך יקרא הוא על שם הצטרפות שלשת בני בניו.
 ד. ועוד ראוי לשים לב אל סמיכות אומרו **והארץ שקטה כו'**. ויתכן לפי הפשט, כי הענק וילדיו אחימן ששי ותלמי היו ארבעה גיבורי עולם, וזקנם היה שקול כארבעתם, נמצא כאילו היו שמונה.

ונבוא אל העניין

והוא, כי בא להורות איך מן ה' יצא הנתן חברון לכלב, כי הנה **שם חברון לפנים קרית ארבע** אשר **האדם הגדול בענקים** שהוא **אבי הענק** וילדיו. נמצא שלפי הטבע גם בהיות כל ישראל יחד על חברון, יהיה פחדם של אלו מוטל על כל העם. ועם כל זה שהיא ניתנה לכלב שהוא יגרשם, שהייתה הדעת גוזרת שעתה תגדל מלחמתם של אלו ולא יוכל כלב עליהם, אמר שאדרבה אז **והארץ שקטה ממלחמה**, כי נפלה חיתת אלוהים עליהם.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט שמעוני** יהושע רמז כג ד"ה דבר אחר) שאברהם נקרא האדם הגדול בענקים, ויראה דוחק בכתוב. ואפשר שרבותינו ז"ל לא יכחישו פשט הכתוב כאשר כתבנו, אלא שהוקשה להם אומרו **קרית ארבע** לשון נקבה, ולא ארבעה לשון זכר. על כן גזרו דמדאפקיה בהאי לישנא, שעל הזוגות שהיו ארבעה במערה, **אדם וחווה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה** רמז.

והנה ידוע כי מי היה סיבה שיהיו שם ארבעה זוגות, כי אם אברהם שקנה המערה לאחוזת קבר לו ולשרה ליצחק ורבקה ליעקב ולאה, על כן הראוי ונאות יקראו על שמו שהוא אברהם. ושיעור הכתוב לפי רמז זה, **ושם חברון לפנים קרית ארבע**, שהוא על שם אברהם שסיבב הארבעה זוגות, שהוא הגדול בענקים, כלומר גדול כהם שזכותו מתשת כחם, ועל כן **והארץ שקטה ממלחמה**.

או אפשר כי רבותינו ז"ל הוקשה להם ייתור מלת **הוא**, ודרשו כדרכם ברוב דרשותיהם דרך גזרה שווה, נאמר כאן **הוא**, ונאמר להלן (דברי הימים א א כז) אברם **הוא** אברהם. ועניין הכתוב לדעתם לומר, אל תתמה על אבירות כלב נגד ארבעה הענקים אשר בחברון, ועל אשר היקל לו כבושם, כי הנה שתי זכויות היו בעזרו:

אחד זכות הארבעה זוגות, וזהו **ושם חברון לפנים קרית ארבע**, **ועוד זכות שני** והוא כי **האדם הגדול הוא אברהם בענקים** הוא נמצא אתם בעיר בחייו באלוני ממרא ובמותו, אשר זכותו עומדת לכבוש המקום, כמו שאמרו ז"ל (בבא בתרא ק א) קום התהלך בארץ (בראשית יג יז) כדי שתהא נוחה ליכבש לבניך. ועל ידי כן **והארץ שקטה ממלחמה**, עם שהענקים עודם חיים.

פרק טו

טז ויאמר כלב אשר-יכה את-קרית-ספר ולכדה ונתתי לו את-עכסה בתי לאשה :
יז וילכדה עתניאל בן-קנז אחי כלב ויתן-לו את-עכסה בתו לאשה :

ואמרו שהוא **אחי כלב**, יתכן במה שכתבנו מרז"ל (תמורה טז א) שמה **שהכה את קרית ספר** הוא שהחזיר בפלפולו שלש מאות הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה, ועל כן **נתן לו את עכסה בתו**.

יח ויהי בבואה ותסיתהו לשאול מאת-אביה שדה
ותצנח מעל החמור ויאמר-לה כלב מה-לך :
שאמרה לו נתת לי תלמיד חכם שהוא ארץ נגובה שאין לו במה להתפרנס, אז נתן **לה גלות מים כו'**, שיש בם הכנסה להתפרנס בשופי.

ובזה יתכן שבמקום שנאמר עניין זה שיכנהו **אחי כלב**, על דרך שמעון אחי עזריה, שעל שעזריה היה סומך ידו ומפרנסו כדי שילמד, נתייחס אחריו ליקרא לשמעון אחי עזריה (**ויקרא רבה כה ב**), על דרך כי בצל החכמה בצל הכסף (קהלת ז יב), כך יתכן כי על שנתן כלב לאחיו במה שיתפרנס לעסוק בתורה, ייחסו אחריו, וקראו **אחי כלב**, כעניין שמעון אחי עזריה.

יט ותאמר תנה-לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ונתתה לי גלת מים
ויתן-לה את גלת עליות ואת גלת תחתיות :
הנה אמרו רז"ל כי אמרה

הנה אישי תלמיד חכם, והוא כארץ נגובה ויבשה, כי הוא עוסק בתורה ולא במשא ומתן וכיוצא להרויח.

על כן **ויתן לה** נחלות להתפרנס מהפירות. וראוי לשים לב מי הכריח לרז"ל לפרש פירוש זה, ולהוציא הלשון ארץ הנגב ממשמעותו. אך הנה לזה נשים לב גם כן.

א. **אל אומרם** ז"ל **ושם דביר לפנים קרית ספר** (פסוק טו), שהוא על שלש מאות הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה (רש"י שם), ואמר **שאשר יכה את קרית ספר** שהוא ההלכות ההם שיחזירם בפלפולו שיתן לו את בתו.

והנה על ההערה הזאת האחרונה היה אפשר לומר, כי הוקשה למה מודיע **שדביר לפנים קרית ספר**.

ב. **ועוד למה** אמר **אשר יכה את קרית ספר**, ולא אמר אשר יכה את דביר, שהוא שם ההווה ולא שם אשר היה לפנים. על כן גזרו אומר כי היה על ההלכות כי גם דביר הוא לשון ספר, כמ"ש ז"ל (עבודה זרה כד ב) שיש לשון שקורין לספר (דיבריט) [דביר]. אך אין ספק שיותר מפורש העניין בשם **קרית ספר** מבלשון דביר.

על כן בבואו לספר ההשתדלות והנדר שנדר למכה אותה אמר שם **קרית ספר** לגלות העניין. ויתיישב בזה עניין צורך הספור, שאם לא כן מה לו להודיע שנדר לתת את בתו למכה את העיר.

ועוד מלת **ולכדה** (פסוק טו) שהיא מיותרת. אך הוא, שעל ידי הכאת קושיות משנה במשנה, או קושיות בפסוקים, לדרוש דרשות להוציא ההלכות ההם, ועדיין היה אפשר לטעות ולדרוש דברים שלא כהלכה, על כן אמר **ולכדה**, שהוא שילכוד את מה שהיא **קרית ספר**, שהוא ההלכות לאמיתן כאשר היו בימי משה, ואין ספק כי אחר שישוב יחדשם, יודיע ליהושע וליתר גדולי חכמי ישראל כי הן הן ההלכות אשר לימד משה, כי כד מדכרו להו מדכרו.

ועוד יש הכרח לזה ממה שנאמר אחר כך בפסוק זה שאנו בו, **ותאמר תנה לי ברכה כו'**, והוא כי מלבד מה שנראה לבלי צורך הודעת שאלתה מאת אביה ומה שהודה לה, **יש עוד קושיא**: והוא אומרה **ארץ הנגב נתתני**, שאם כפשוטו היה לה לומר ארץ הנגב נתת לי, אך באומרו **נתתני** יורה כי את עצמה נתן לארץ הנגב, ואין זה כי אם בעלה שהיא ניתנה לו, ואם כן הוי אומר שהוא כארץ נגובה ויבשה מלהרויח לזונה ולפרנסה, כי בתורת ה' חפצו ובה יהגה יומם ולילה. ואם כן היה ראוי יודיענו תחילה כי תלמיד חכם היה, ואחר כך יאמר זה.

אך הנה זה יורה כי הכאתו את **קרית ספר** האמור בסמוך היא חכמת התורה, ועל כן אחר הודעת חכמתו סיפר מה שנמשך מהיות תלמיד חכם עוסק בתורה תמיד, מה שהוסיף לה אביה להתפרנס, למען נלמד להחזיק ביד תופשי התורה כאשר על כן הוסיף לה גלות עליות כו'.

פרק יז

יד וַיִּדְבְּרוּ בְנֵי יוֹסֵף אֶת-יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מִדּוּעַ-נִתְּתָה לִי נַחֲלָה גּוֹרֵל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וְאֲנִי עִם-
 רַב עַד אֲשֶׁר-עַד-כֹּה בִּרְכָנִי ה' :
 ראיתי להר"י אברבנאל מביא דעות רבות על מקראות אלו. ואמרתי עליהם די מבלי אחווה
 דעי גם אני.

פרק כב

א אֲזַ יִקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְרֹאשֵׁי וְלַגְדֵי וְלַחֲצֵי מִטֵּה מְנָשָׁה :
 ב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם שְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל-אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' וְתִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי לְכָל אֲשֶׁר-צִוִּיתִי אֶתְכֶם :
 ג לֹא-עֲזַבְתֶּם אֶת-אֲחֵיכֶם זֶה יָמִים רַבִּים עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְשְׁמַרְתֶּם אֶת-מִשְׁמַרְתִּי מִצֹּת ה' אֱלֹהֵיכֶם :

ראוי לשים לב:

א. הנה יראו תיבות יתירות ודברים מיותרים.
 ב. ועוד, שנראה שעושה התחלה ועיקר ממצות בשר ודם באומרו (פסוק ב) **שמרתם את כל**
אשר צוה משה וגו' ותשמעו בקולי כו', ואחר כך אומר (פסוק ג) **ושמרתם את משמרת**
מצות ה'.

אך הנה לבוא אל העניין

נזכירה מאמרנו על מאמר משה (במדבר לב כד) **בנו לכם ערים לטפכם כו' והיוצא מפיכם**
תעשו. כי הלא כמו זר נחשב לייחס צוויו אל עשות היוצא מפייהם. אך הוא, כי הנה המה
 מעצמם אמרו (שם שם יח) **לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו**, שהוא
 עד סוף ימי הכבוש והחילוק. אמנם משה השיב ואמר אני איני גוזר עליכם רק עד סוף ימי
 הכבוש בלבד, כי כה אמר (שם שם כב) **ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשובו**, אך מה
 שאמרתם **עד התנחל כו'**, זה לא בצווי כי אם והיוצא מפיכם בבחירתכם **תעשו.**

ונבוא אל העניין

והוא, כי כה אמר יהושע הנה שכרכם גדול, כי הנה **שמרתם** מצות משה שהוא התעכב עד
 סוף הכבוש, וגם שמעתם בקולי אשר הנהגתי אתכם, כעניין ביריחו שלא הנחתי אתכם
 להילחם רק סבב את העיר לפני שופרות היובלים, ובעי לשים מכם שלשים אלף מארבים

מאחורי העיר, והשאר עמי, ועל דרך זה בכל דבר התנהגתם במאמרי, ומלבד מה שנתחיתם לשמוע בקולי ובקול משה, גם עשיתם משמרת למשמרת צווי משה, והוספתם עוד כל שבע שני החילוק, שהוא היוצא מפיהם כמדובר.

ג לא-עזבתם את-אחיכם זה ימים רבים עד היום הזה

ושמרתם את-משמרת מצות ה' אלהיכם :

כי לא עזבתם את אחיכם זה ימים רבים, שהוא עד התחלק, שהוא משמרת לצווי משה, וגם עד היום הזה שקראתי אתכם, שאם ששלמו ימי החילוק הייתם עוד מתעכבים ימים עד אקרא אתכם, שהוא תוספת משמרת לשמיעה בקולי. גם אני, הנה מי שעושה כך לשמוע בקול עבדי ה', וגם להוסיף לשמור משמרת על משמרתם, ודאי שעתיד לעשות מכל שכן תוספת ומשמרת על כל מצות ה'. וזהו ושמרתם את משמרת מצות ה' אלהיכם. והוא, כי ושמרתם האמור פה הוא כמו והיה עקב תשמעון את כו' ושמרתם ועשיתם (דברים ז יב), שהוא ושמרתם לעתיד, כך ושמרתם האמור פה הוא עתיד, כי מאשר שמרו משמרת על צווי משה ויהושע, מובטח הוא שישמרו משמרת כל מצווה של ה' אלהיהם.

ז ולחצי שבט המנשה נתן משה בבשן ולחציו נתן יהושע עם-אחיכם (מעבר) [בעבר]

הירדן ימה וגם כי שלחם יהושע אל-אהליהם ויברכם :

ח ויאמר אליהם לאמר בנכסים רבים שובו אל-אהליכם ובמקנה רב-מאד בקסף ובזהב ובנחשת ובברזל ובשלמות הרבה מאד חלקו שלל-איביכם עם-אחיכם :

אחר שדבר דרך כלל עם שני השבטים וחצי, וברכם, חזר לדבר על לב חצי שבט מנשה, בל ידאגו בלבם, באומרם כי אחיו חצי שבט המנשי זכו להיות בקרב ארץ ישראל והמה נשארם חוצה, על כן דבר על לבם נוסף על מה שברכם בכלל השני שבטים האחרים. וזה אומרו וגם כי שלחם יהושע אל אהליהם ויברכם בכלל האחרים, עם כל זה ויאמר אליהם לאמר, כלומר כי אליהם יאות לאמר זה לדבר על לבם, על כי נחלק שבטם, וידאגו על שלא זכו כחצי האחר, ומה גם כי החצי הלזה לא היו עם בני גד ובני ראובן כאשר שאלו שיותן להם חלקם מעבר לירדן מזרחה.

או יתכן על אומרו לאמר, שהוא על דרך מאמרם ז"ל (ספרי ריש ואתחנן ורש"י דברים ג כג) על ואתחנן כו' לאמר, שאמר משה איני זז מכאן עד שיאמר לי הוא יתברך תשובה. וזהו לאמר על דרך זה, יאמר ויאמר אליהם לאמר, כי אמר יהושע הנה לא היו התוקעים עצמם שיותן להם נחלה בעבר הירדן מזרחה, ועל כן אשוב כמדבר על לבם לנחמם על שלא זכו כיתר בני שבטים, לראות מה יאמרו אולי ישובו ויחפצו לנחול בארץ כנען, וייטב בעיני ה'. וזהו ויאמר אליהם לאמר שאמר אליהם כדי שיאמרו הם. והייתה האמירה לכל אחד מהדרכים דברי

נחמה, **בנכסים רבים שובו אל אהליכם ובמקנה רב מאד**. ועם כל זה עם היות שעיקר עושי המלחמה שהם החלוץ היו בני גד ובני ראובן, עם כל זה כל השלל אשר שללו תחלקו אתם חלק כחלק.

ט וַיָּשְׁבוּ וַיָּלְכוּ בְּנֵי-רְאוּבֵן וּבְנֵי-גָד וְחֲצִי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשְׁלֵה אֲשֶׁר-בְּאֶרֶץ כְּנָעַן לָלֶכֶת אֶל-אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל-אֶרֶץ אַחֲזָתָם אֲשֶׁר נֶאֱחָזוּ-בָּהּ עַל-פִּי ה' בְּיַד-מֹשֶׁה :
י וַיָּבֹאוּ אֶל-גְּלִילֹת הַיַּרְדֵּן אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹנוּ בְּנֵי-רְאוּבֵן וּבְנֵי-גָד וְחֲצִי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה שֵׁם מִזְבֵּחַ עַל-הַיַּרְדֵּן מִזְבֵּחַ גָּדוֹל לַמֶּרְאֶה :
יא וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִנֵּה-בָנוּ בְּנֵי-רְאוּבֵן וּבְנֵי-גָד וְחֲצִי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה אֶת-הַמִּזְבֵּחַ אֶל-מֹול אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל-גְּלִילֹת הַיַּרְדֵּן אֶל-עֵבֶר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :
יב וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְהִלוּ כָל-עֵדֶת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל שְׁלֵה לַעֲלוֹת עֲלֵיהֶם לְצָבָא :
יג וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-בְּנֵי-רְאוּבֵן וְאֶל-בְּנֵי-גָד וְאֶל-חֲצִי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה אֶל-אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶת-פִּינְחָס בֶּן-אֱלֶעָזָר הַכֹּהֵן :

ראוי לשים לב:

א. מה עניין אומרו למראה.
ב. ועוד אומרו (פסוקים יא - יב) **וישמעו בני ישראל** ב' פעמים.
ג. ועוד למה נקהלו לעלות עליהם לצבא (פסוק יב) טרם ישלחו אליהם לדעת מה זה ועל מה זה, כאשר שלחו אחרי כן (פסוק יג), וכן לא יעשה.
ד. ועוד, מה היה שלא נזכר יהושע בכל זה, כי אם בני ישראל דרך כלל, לא בשמיעה ולא בשליחות, כי מהראוי היה שלפחות שלוח שרים פנחס ונשיאי המטות ישלחם יהושע שהוא ראש לכל ישראל ואחריו כל אדם ימשוך.
 אמנם הנה הכתוב מעיד שלא עשו המזבח לא לעולה ולא לזבח כי אם **למראה**, כמו שפירשו הם אחר כך (פסוקים כו - כז) שיהיה לעין כל לעד כי הם ככל יתר ישראל אשר להם מזבח כזה בשילה. וזה אמרו **למראה**, כי אם שהשומעים לא ידעו זה ויחר להם מאד.

יא וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִנֵּה-בָנוּ בְּנֵי-רְאוּבֵן וּבְנֵי-גָד וְחֲצִי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה אֶת-הַמִּזְבֵּחַ אֶל-מֹול אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל-גְּלִילֹת הַיַּרְדֵּן אֶל-עֵבֶר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :

ונבוא אל העניין

כי הלא ידענו כי כל מי ששומע דבר קשה על זולתו, ואפילו לא יהיה לו קשה, שאין לו להגידו לאחרים, אם לא שיאמרו לו לאומרו, כאשר למדו ז"ל (יומא ד ב) מוידבר ה' אל משה לאמר. והנה אין ספק כי בבוא השמועה, לא היו כל ישראל יחד מקובצים שתבוא לכל ישראל השמועה כאחת, כי אם קצתם שמעו והם השמיעו לכל הזולת, ועל ידי כן נתקבצו כולם, באופן

שהשומעים תחילה לא היה להם להשמיע לכל ישראל שיתפעלו ליקהל עליהם לצבא, עד יודע להם הדבר באמתות על פי ראייה או קבלת עדות הראוי. על כן אמר **וישמעו בני ישראל לאמר**, שהוא כי כאשר שמעו בני ישראל שהם הראשונים ששמעו, שמעו מהמגידיים להם מבני השני שבטים וחצי, כדי לאמר, שאמרו להם שיאמרו לכל שאר ישראל, כי לא בסתר עשו הדבר. ועל כן אלו הראשונים מישראל ששמעו, אמרו כאשר נצטוו.

יב וישמעו בני ישראל ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה לעלות עליהם לצבא :

וישמעו בני ישראל ויקהלו וכו'. ואז וישמעו כל בני ישראל, שהוא כל השאר מאשר שמעו תחילה לאמר להם, ואז **ויקהלו כו'.** וזהו **וישמעו** [וגו'] **לאמר** (פסוק יא) כי הייתה שמיעתם ברשות לאמר לכל ישראל, ועל ידי כן **וישמעו כל בני ישראל** שהוא כל הנותרים.

או על דרך זה וישמעו בני ישראל, באופן שראוי **לאמר** לכל השאר, שהוא על ידי קבלת עדות כראוי, וכאומרם אלו הראשונים ששמעו, אז **וישמעו בני ישראל** שהוא כל השאר **ויקהלו** כלם.

או יאמר, כי אין ספק שעיקר השמיעה היה ראוי יהיה ליהושע, ועל פיו יעשו הראוי לעשות על הדבר. ואמר כי כאשר **וישמעו בני ישראל** שהם כולם זולת יהושע, היה כדי **לאמר**, לאשר על ראשם שהוא יהושע וסנהדרין, אלא שכל כך לבשו קנאה כל ההמון, כי מיד כאשר **וישמעו**, לא עצרו כח לסבול עד המלך ביהושע, כי אם מיד **ויקהלו כל עדת בני ישראל [שילה] לעלות עליהם לצבא.**

יג וישלחו בני ישראל אל-בני-ראובן ואל-בני-גד ואל-חצי שבט-מנשה אל-ארץ הגלעד את-פינחס בן-אלעזר הכהן :

יד ועשרה נשאים עמו נשיא אחד נשיא אחד לבית אב לכל מטות ישראל

ואיש ראש בית-אבותם המה לאלפי ישראל :

אלא שאחר כך אמרו בלבם לא גרעו אלו מגויי מלחמת הרשות, שנצטוונו (דברים כ י) כי תקרב אל עיר להילחם עליה וקראת אליה לשלום. ומה גם כי אולי יתנו טעם לדבר כאשר היה. לכן אחר היותם מוכנים להילחם, שלחו אליהם שלוחים משם, למען יראו מאימת כל ישראל, שאם לא ישמעו, כבר הוכנו נצבים לצבא. וכיוונו לשלוח ב' בחינות:

בחינת שלום בשלוח **את פנחס** אשר שם שלום בישראל,

ואת **ראשי אלפי ישראל** הם אשר על אלפי הצבא, לרמוז שאם לא ירצו שלום, הנה ראשי המלחמה כי בשלח יעבירום.

טו ויבאו אל-בני-ראובן ואל-בני-גד ואל-חצי שבט-מנשה אל-ארץ הגלעד

וידברו אתם לאמר :

ואז **וידברו אתם לאמר**, כי דברו לראות מה יאמרו בהשיב להם דבר. וזהו **וידברו אתם לאמר**.

טז כה אמרו כל עדת ה' מה-המעל הזה אשר מעלתם באלהי ישראל לשוב היום מאחרי ה' בבנותכם לכם מזבח למרדכם היום בה' :
יז המעט-לנו את-עון פעור אשר לא-הטהרנו ממנו עד היום הזה ויהי הנגף בעדת ה' :

והיה השליחות **כה אמרו כל עדת ה' מה המעל הזה אשר מעלתם**. כלומר, כי אפשר שהמעל הוא לעבודת אלילים או לקדשים בחוץ, וזו היא שאלתם **מה המעל הזה** אם **בבנותכם לכם מזבח**, כלומר כי אין הפרש בינם וביניכם, רק שזה הוא לכם לבדכם, ואנו אשר במשכן, אך הכל לה' ואין המעל רק קדשים בחוץ, וגם שאינו כעבודת אלילים אחר שאתם מזידים, וגם הוא עוון של רבים קשה מאד. וזהו **למרדכם היום בה'**. ואם הוא לעבודת אלילים, **המעט לנו את עון פעור**, שהיה נראה שהייתה עבודה של בזיון, ועם כל זה לא הטהרנו ממנו עד היום הזה, עם היות שמאז **יהי הנגף בעדת ה'**.

עוד כיוון, פן ישיבו דבר מה לכם המון העם עדת ישראל תדכאו אותנו, ואיה יהושע שהוא ראש ומלך יוכיחנו. לזה אמרו הלא כל ההמון נכווים פן ישרפו בגחלתכם, כי **המעט כו' ויהי הנגף בעדת ה'**. והוא, כי לולא עמד פנחס הייתה כליה בכל ישראל חס ושלום.

יח ואתם תשובו היום מאחרי ה'

והיה אתם תמרדו היום בה' ומחר אל-כל-עדת ישראל יקצף :

ושמא תאמרו הלא עדיין לא ראיתם ולא שמעתם שעשינו עולה וזבח לא לה' ולא לזרים חלילה, ולמה תתקוממו עלינו ולמורדים תחשבונו. לזה אמרו **ואתם תשובו היום מאחרי ה' כו'**, לומר הן אמת כי לא מרדתם עדיין, אך הרעות נעשות מעט מעט, כי הנה כעת **תשובו מאחרי ה'**, שהוא תתרפו ותמשכו ידיכם מלרדוף אחרי ה', כעוזבים קום עשה, ובשב ואל תעשה תעזבו עבודתו, והיה אחרי כן תמשכו עד גדר מרד קו לקו, והיום ההוא שמרד **תמרדו** לא יאחר ה' מלפקוד על כל ישראל, כי אם כמיום ליום, כי הנה **אתם תמרדו היום בה'**, **ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף**. והוא כאמרו יום אחד תמרדו, ומחרתו יקצף ה' עליכם. כי אמרו היום אינו על היום הזה בדיוק, כי אם כלשון בני אדם לומר יום אחד יהיה דבר פלוני ומחרתו ביום שאחריו ימשך דבר אחר ממנו, אומרים היום יהיה כך ומחר תמשך נפקותא מאשר יהיה היום.

יט ואך אם-טמאה ארץ אחזתכם עברו לכם אל-ארץ אחזת ה' אשר שכן-שם משכן ה' והאחזו בתוכנו ובה' אל-תמרדו ואתנו אל-תמרדו בבנותכם לכם מזבח מבלעדי מזבח ה' אלהינו :

ואם מה שעשיתם הוא כי **טמאה ארץ אחזתכם** ועולה על רוחכם שעל ידי כן אין השגחתו יתברך ממנו אליכם רק על ידי אמצעות השר השורר חוצה, ועל כן תעשו מזבח לסרסור יבקש מאל אוכלכם, אם כן איפוא **עברו לכם אל ארץ אחזת ה'**, שהיא ארץ שיש לה אחוזה עם ה' מפאת אשר שכן שם משכן ה' היא שכינה, והיאחזו במשכן הנזכר או בה' הנזכר שתהיו מתאחזים שם. מה שאין כן בארץ טמאה שאחזתכם עם ה' נפרדת, ולא תעשו הדרך הרע ההוא, שהוא מרד בה'. וזהו **ובה' אל תמרדו**.

ולא עוד, כי אם שגם תחטיאו אותנו. וזהו **ואותנו אל תמרדו**, ולא אמר אל תמרדו, לבל פתוח פה לשטן על עצמם, שלא עשו עד פה דבר שלא כהוגן. וזה גם שלא יהיה לעבודת אלילים כי אם לה', הלא הוא **בנותכם לכם מזבח מבלעדי (ה') מזבח ה' אלוהינו**.

כ הלוא עכן בן-זרח מעל מעל בחרם ועל-כל-עדת ישראל היה קצף והוא איש אחד לא גוע בעונו :

ואשר אמרנו כי אנו נתפס בעוונכם, אל תתמהו, כי קל וחומר הוא, כי **הלא עכן בן זרח מעל בחרם, ועל כל עדת ישראל היה קצף, והוא איש אחד כו'**, ומה גם עתה שני שבטים וחצי שלא יגועו לבדם בעוונם.

כא ויענו בני-ראובן ובני-גד וחצי שבט המנשה וידברו את-ראשי אלפי ישראל :
כב אל-אלהים ה' אל אלהים ה' הוא ידע וישראל הוא ידע
אם-במרד ואם-במעל בה' אל-תושיענו היום הַזֶּה :
מדרש שוחר טוב (תהלים נ), אל אלוהים ה' כו',

מה ראו בני גד ובני ראובן להזכיר שלשה שמות הללו שתי פעמים, אל אלוהים ה' שבהם ברא העולם, שנאמר (תהלים נ א) אל אלוהים ה' דבר ויקרא ארץ, אל אלוהים ה' שבהם ניתנה תורה לישראל, כי אנכי ה' אלוהיך א-ל קנא פוקד וכו' (שמות כ ה).

ואחשבה לפי דרכנו, שאמרו: הנה חשדתנו באחד משני דברים:

או שהיה המזבח לעבודת אלילים,

או לקדשים בחוץ לשמים,

על כן אנו אומרים כי **אל אלוהים ה'**, כלומר שברא העולם, ואחר שאנו מאמינים זה איך נעבוד את זולתו חלילה. וכן קל אלוהים ה' נתן לנו התורה, ופוקד באחד משלש בחינות אלו, ואיך תחשדונו שנעבור על התורה שניתנה לנו בשלשתן. וכאשר בשלשה אלה נברא העולם כך יש להם באחדות אחת ידיעה ללבבות כי הוא יודע כוונתנו.

עוד יתכן במה שלא אמרו דעו ישראל כי לא במרד ולא במעל, כי אם וישראל הוא ידע, כי אמרו כאשר **אל אלוהים ה'** הוא יודע, כך יהי רצון שישראל הוא ידע, שיושפע מאתו יתברך רוח ממרום שיאמינו לדברינו, ותשקע האמנה הזו בלבם, ובזה יהיה גם כן יחס טוב לשמות אלו.

והוא, כי עיקר נשמות ישראל הם משלש בחינות: אלו המתייחסות למידות אברהם יצחק ויעקב, כי בזה הוא מסלול ודרך ישר להשתלשל מאת שלשת שורשי נפשותם אל החלקים שבכל שלומי אמוני ישראל למטה, להאמין במה שהוא ידוע למידות ההם לפניו יתברך. וזהו **אל אלוהים ה'** הוא יודע, ומזה וישראל הוא ידע, שתושרש ידיעה בישראל יחד ידיעה זו, ולא יסתפקו. ולזה אומרו **הוא ידע**, ולא אמרו הם ידעו, כי כאשר שלש בחינות עליונות אחת הן בלי פירוד, כך כל שלש בחינות נשמות עם בני ישראל יחד יתאחדו בהאמין אותנו.

ואחרי כן שמו פניהם אל השמות הנזכרים ואמרו **אם במרד כו' אל תושיענו היום הזה**, שכל ישראל התקוממו עלינו לצבא, ואם הוא לפניך **אל אלוהים ה'** שיש בנו מרד עבודת אלילים או מעל קדשים בחוץ, **אל תושיענו היום הזה** מידם, כי תשקיע בלבם חשוב עלינו רעה ולא ישובו עד יכלו אותנו, שהוא הפך שאלתנו, שכאשר **ה' הוא יודע** כך ישראל הוא ידע.

לא ויאמר פינחס בן-אלעזר הכהן אל-בני-ראובן ואל-בני-גד ואל-בני מנשה היום ידענו כי-בתוכנו ה' אשר לא-מעלתם בה' המעל הזה אז הצלתם את-בני ישראל מיד ה' :

ראוי לשים לב:

- א. כי מי לא ידע שהיום **ידעו** שלא מעלו.
 - ב. **ועוד**, כי היה ראוי כי יאמרו **היום ידענו** כי לא מעלתם, אך אומרו **כי בתוכנו ה'** הוא מיותר, כי ידוע שבמקום שאין חטא כי אם כוונה טובה שם ה'.
 - ג. **ועוד אומרו אז הצלתם**, מתי היה **האז** הזה שאז הצילו את ישראל מיד ה' ומתי היו ראויים לעונש בידו יתברך שהצילום הם.
- אך הנה אמר כי היה אפשר לחשוב כי בזמן עשותם המזבח היה מעל בלבם לפני השם הרואה ללבב, כי אם שעתה על ידי השליחות הזה בהיות קבוץ כל ישראל לעלות לצבא חזרו בהם ותקנו בטענה ההיא והסכימה דעתם להיות המזבח לעד, כמאמרם עתה בהתנצלות, אך אמר היום ידענו כי בתוכנו כמונו כמוכם ה', כי **לא מעלתם בה'**, כלומר במחשבה הנגלית לה' הרואה ללבב, כי אם שבעשותכם המזבח הייתה בכוונה זו. וזהו **אז הצלתם**, כלומר מאז עשיתם המזבח הייתה כוונתכם להציל את בני ישראל מיד ה', שהוא פן יאמרו בני ישראל

לבניכם, **אין לכם חלק בה'** (פסוקים כד - כה), באופן שהיו נענשים ומחייבים ראשם לה' על הדבר, ואתם **מאז הצלתם** אותם **מיד ה'**, כל יפקוד עליהם על אומרם לבניכם כך.

לב וישב פינחס בן-אלעזר הכהן והנשיאים מאת בני-ראובן ומאת בני-גד מארץ הגלעד אל-ארץ כנען אל-בני ישראל וישבו אותם דבר :
לג וייטב הדבר בעיני בני ישראל ויברכו אלהים בני ישראל ולא אמרו לעלות עליהם לצבא לשחת את-הארץ אשר בני-ראובן ובני-גד יושבים בה :

הנה אומרו ולא אמרו לעלות, יראה הפך האמור, כי אם ישרו הדברים בעיניהם איך היה עליהם לעלות עליהם לצבא. אך יאמר בשום לב אל אומרו **לשחת את הארץ**, למה ייחסו ההשחתה אל הארץ ולא אל יושביה.

אמנם יהיה על דרך מאמר הכתוב (מלכים א ב כח) ואחרי אבשלום לא נטה, ופירשו זיכרונם לברכה (סנהדרין מט א) בקש לנטות אלא שלא נטה בפועל, על דרך זה יאמר **וייטב הדבר בעיני בני ישראל ויברכו אלהים בני ישראל** על מנעם מבוא בדמים טרם ישלחו השלוחים בל ישפכו דם נקיים. ומה שוייטב **הדבר** היה בזה האופן, כי **ולא אמרו כו'.** והוא, כי עלה על רוחם לומר, אחר שחוששים פן **יאמרו בנינו לבניכם אין לכם חלק בה'** חלילה על שבתם מעבר לירדן מזרחה, כי **גבול נתן ה'** (פסוקים כד - כה), למה נניח הפתחון פה הלז למכשול לפני בנינו, בתיקון קל שהוא על ידי דמות המזבח, הלא טוב טוב הוא לעשות באופן שישנו דירתם ויבואו ונאחזו אתנו בארץ כנען מעבר לירדן ימה, ותבטלו המכשלה הזאת. וזה, כי הנה מי שם בלב בני גד ובני ראובן לנחול הארץ ההיא אם לא להיותה ארץ מקנה, נלכה נא ונשחית הארץ כעניין השחת שרוף וכולה כל מרעה טוב וכל בנייניה, למען המה יניחו את ארצם ויבואו לדור עמנו במקומנו, ולא יהיה עוד מכשול לפני בנינו לאמר לבניהם. הנה זה עלה במחשבתם לעשות, אלא שלא הוציאו המחשבה מפיהם, כי ישר התיקון ההוא בצד מה.

וזהו **ולא אמרו לעלות כו' לשחת את הארץ אשר בני ראובן ובני גד יושבים בה,** כי גם שהרהרו לא אמרו, וזהו ייחסם ההשחתה אל הארץ ולא אל יושביה, כי מיאנו לנגוע בהם רק בארצם, למען ישנו דירתם. וזהו שלא נזכרו חצי שבט המנשי, על כי לא נזכר בתורה שעל טוב הארץ חמדו לדור ולנחול שם אלא בראובן וגד, כמאמר הכתוב (במדבר לב א) **ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד ויראו את ארץ יעזר כו' והנה המקום מקום מקנה.**

לד ויקראו בני-ראובן ובני-גד למזבחם כי עד הוא בינתינו כי ה' האלהים :

ומה טעם היות שהרהרו ולא אמרו בפירוש, היה כי **ויקראו בני ראובן כו' למזבח עד כו'**. כי לא כאשר עד כה שהיה הדבר בשתיקה רק עשיית המזבח והיה הדבר כמוס בתוכם, כי אם עתה קראו בפירוש למזבח **עד** באזני הכל. וזהו אומרו **כי עד הוא בינותינו כי ה' האלוהים**, כלומר שהיו אומרים באזני כל התשעה שבטים **עד הוא בינותינו**, בינינו וביניכם שהוא פרסום מפורש. ובזה יש די אל התיקון.

פרק כד

א וַיֹּאסֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת-כָּל-שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁכֵמָה
וַיִּקְרָא-לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְרָאשֵׁי וּלְשֹׁפְטֵי וּלְשִׁטְרֵי וַיְתִיצְבוּ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים :
ב וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל-כָּל-הָעָם כֹּה-אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם
תָּרַח אָבִי אֲבִרָהָם וְאָבִי נַחֲוֹר וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים :
ג וְאָקַח אֶת-אֲבִיכֶם אֶת-אֲבִרָהָם מֵעֶבֶר הַנָּהָר וְאוֹלָךְ אוֹתוֹ בְּכָל-אֶרֶץ כְּנָעַן
(וְאַרְבֵּ) [וְאַרְבֵּה] אֶת-זָרְעוֹ וְאֶתְּנָה-לוֹ אֶת-יִצְחָק :
ד וְאֶתְּנָה לְיִצְחָק אֶת-יַעֲקֹב וְאֶת-עֵשָׂו
וְאֶתְּנָה לְעֵשָׂו אֶת-הָר שְׁעִיר לְרֶשֶׁת אוֹתוֹ וַיַּעֲקֹב וּבְנָיו יָרְדוּ מִצְרַיִם :
ה וְאֶשְׁלַח אֶת-מֹשֶׁה וְאֶת-אַהֲרֹן וְאֶגֶף אֶת-מִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ
וְאַחֲרָי אֲחַצְאֵתִי אֶתְכֶם :
ו וְאוֹצִיא אֶת-אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וְתָבֹאוּ הַיָּמָה
וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵי אֲבוֹתֵיכֶם בְּרֶכֶב וּבְפָרָשִׁים יָם-סוּף :
אחר אשר הוא קיבצם לדבר דבריו אליהם (לעיל כג ב ואילך), התנבא נבואה מאת ה', ויאסוף אותם שנית להשמיעם את דבריו יתברך.

וראו לשים לב:

א. דרך כלל מה צורך אל כל הסיפור הזה, ומי לא ידע כי בא אברהם במאמרו יתברך מעבר הנהר אל הארץ, ושהרבה ה' את זרעו, ושנתן לו את יצחק, ואל יצחק יעקב ועשו האמורים בפרשה, ושנתן לעשו את הר שעיר כמאמר התורה (דברים ב ה) כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר, ושיעקב ובניו ירדו מצרימה, וכל יתר הסיפור גם הוא מפורש בתורת ה'.
שנית, אומרו (פסוק ב) **בעבר הנהר ישבו אבותיכם**, כי הלא אם ישב אברהם שם לא ישב יצחק.

ג. אומרו (שם) **מעולם**, שמשמעו מאז היה העולם, ומי נתן את האבות מאז בעבר הנהר.
ד. אומרו (שם) **תרח אבי אברהם ואבי נחור**, מי לא ידע שהיה אבי אברהם ואבי נחור, ומה צורך אומרו זה אל העניין.

ה. **למה לא אמר** ואבי הרן, כי אביה של שרה היה, ולמה לא החשיבו להזכירו גם הוא.
 ו. **אומרו** (שם) **ויעבדו אלוהים אחרים**, כי איך יכלול בזה את אברהם, ומה גם לאומר (נדריים לב א) שבן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו.
 ז. **אומרו** (פסוק ג) **ואקח את אביכם את אברהם**, כי אומרו **את אביכם** הוא מיותר.
 ח. **אומרו** (שם) **ואולך אותו בכל ארץ כנען**, מה עניין הולכה זו.
 ט. **אומרו** (שם) **וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק**, שיראה שקודם לידת יצחק הרבה את זרעו, והלא לא היה לו כי אם ישמעאל לבדו, ומה גם כי בו לא יקרא לו זרע.
 י. כי כאשר ביצחק אמר (שם) **ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו**, כך היה לו לומר ואתן לאברהם את ישמעאל ואת יצחק.
 יא. **מה צורך** להודיענו (שם) שנתן **לעשו את הר שעייר לרשת אותו**.
 יב. **אומרו** (שם) **ויעקב ובניו ירדו מצרים**, מי לא ידע בכל אלה, ומה צורך לאומרו אצל הסיפור.
 יג. **אומרו** (פסוק ה) **ואשלח את משה ואת אהרן**, כי אין לזה גזרה, כי אם היה אומר ויוציאו את ישראל היה לצורך אומרו ששלחם, אך אינו אומר אלא שהוא יתברך הוציאם, כאומרו ואחר הוצאתי אתכם **ואוציא את אבותיכם כו'**.

ב וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל-כָּל-הָעָם כֹּה-אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

בְּעֵבֶר הַנֶּהָר יֵשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תֵּרַח אָבִי אֲבִרָהָם וְאָבִי נַחֲוֹר וַיַּעֲבֹדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים :
 אמנם הנה אין ספק כי אומרו פה (ב) **ישבו אבותיכם**, הן הם אבותיכם הנאמרים באמת לפנינו, באומרו (פסוק יד) **והסירו את אלוהים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר**, וכן הוא אומר סמוך לו (פסוק טו) **בחרו לכם [היום] את מי תעבדון אם את אלוהים אשר עבדו אבותיכם אשר בעבר הנהר ואם את אלוהי האמורי**, ואם כן איפוא לא על אבותינו הקדושים ידבר חלילה.

אך תהיה הכוונה לומר, אל תאמרו נא בית ישראל כי לא כמו זר יחשב לכם עבוד אלוהים אחרים כי הלא תרח ואביו ואבי אביו עבדו אלוהים אחרים, ותחזרו אל שורשכם. כי הנה דעו לכם כי הנה יש אבות בבחינת העולם והשתלשלותו, שהוא בחינת צאת מחלציו והמשך קיום המין והמשכת עולם, ויש בבחינת נפשות. והן אמת כי בעבר הנהר ישבו אבותיכם אשר הם מעולם, כלומר אבות שהיו מבחינת עולם וטבעו והשתלשלותו, אך אמנם לא זו הדרך האמתית, כי אין הדבר תלוי בקורבה טבעית, כי הלא הנה **תרח היה אבי אברהם ואבי נחור**, ועם היות ששני אלה יוצאי חלצי תרח היו, לא חשבתים לאחדים, כי הלא **ויעבדו** תרח ונחור **אלוהים אחרים**.

ג וַאֲקַח אֶת-אֲבִיכֶם אֶת-אֲבִרָהָם מֵעֵבֶר הַנֶּהָר וְאֹלֶךְ אוֹתוֹ בְּכָל-אֶרֶץ כְּנָעַן

(וארְבָּה) [וארְבָּה] אֶת-זֶרְעוֹ וְאֶת־לֹא אֶת-יִצְחָק :

ואותו לבדו קראתי **אביכם** ולא את תרח. הנה, כי לא ייחסתי אב לבנים על בחינת טבע ההולדה כי אם על הכישרון מפאת הנפש, ומאת **אברהם** התחלתי לקרא לכם **אב**. ולהיות כי הרן לא תפס לא באלוהים אחרים ולא באלוהי אברהם, כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** לח יג) שאמר מאן דנצח ידידיה אנא, על כן לא הזכיר רק את נחור, כי הוא לבדו נמשך אחר תרח, ויעבדו הוא ואביו אלוהים אחרים, **ואקח את אביכם** אשר לא עבדם. ומאמרו **ואקח**, ירמוז כי נתן בו אחיזה לקחת אותו, כי לא תתייחס לאלוהים קדושים לקיחה בנפש טמאה, אך הוא כי קדשו בנפש קדושה להתייחס בו לקיחה. ואין ספק כי לא גרע מכל גר צדק שאמרו רבותינו ז"ל (יבמות כב א) כי כקטן שנולד דמי, שהוא כי בהתגיירו נותנים בו נפש קדושה מחודשת, והוא כנולד באמת. ומה גם עתה אברהם שמילדותו היה קדוש, כי מאז נפש קדושה ניתנה בו.

ואמר את אביכם את אברהם, לומר כי שתי קיחות היו בו, זו למעלה מזו, אחת באמור אליו (בראשית יב א) **לך לך מארצך כו'**, שעדיין היה שמו **אברם**, ואחת בשקראו שמו **אברהם** (שם יז ה) שהוא **בברית מילה**, כי אז אמר לו (שם שם א) **התהלך לפני והיה תמים**. וכמו שכתוב אצלנו במקומו, כי אז נתעלית קדושתו, כי מתחילה היה נופל בהינבאו, וכאשר נקרא אברהם ונשתלם במילה, נתראה אליו ה' והוא יושב פתח האהל (שם יח א) ולא נופל כבתחילה.

וזה ענין הכתובים. דעו אפוא כי לא בהולדה טבעית הדבר תלוי, כי הלא בטבע אברהם ונחור, אב אחד לכולם, **ואקח את אביכם**, וקו לקו העליתי אל הקדושה יותר, כי קראתיו אחר כך אברהם, וזהו **את אביכם את אברהם**.

ופירש כל מדרגה בפני עצמה. מה שאמרתי **ואקח את אביכם** הוא **מעבר הנהר**, שהוא ענין **לך לך מארצך וכו'**. וכל כך נתקדש בקיחה ההיא, כי הנה **ואולך אותו בכל ארץ כנען**, כדי שעל ידי קדושתו וזכותו כל מקום אשר התהלך היה נוח ליכבש לפני בניו. והוא מאמרם ז"ל (בבא בתרא ק א) על פסוק (בראשית יג יז) **קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה**, שעל ידי התהלכו בארץ היה נוח ליכבש לפני בניו.

ומה שאמרתי **את אברהם** שהיא קיחה שניה ליקרא **אברהם**, הלא הוא כי **וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק**. והוא ענין מאמרם ז"ל (**בראשית רבה** מו ב) למה לא נימול אברהם עד מאה שנה וטוב טוב היה קודם לידת ישמעאל, והשיבו כדי שיצא יצחק מטיפה קדושה וימול אחר לידת ישמעאל ולא בן מאה שנה, ואמרו קנמון אני מעמיד בעולם, משבוטל יצרו משבוטלה תאוותו משנצרר דמו כו'. וביארנו במקומו מה זו תשובה. כדי שיצא יצחק מטיפה

קדושה, היאך ממה שלא נימול קודם לידת ישמעאל נמשך צאת יצחק מטיפה קדושה. אך הוא, כי הנה עם היות כי האבות שלמים וקדושים מאד היו, לא פסקה זוהמת נחש עד הותכה מעט מעט ותפסק בהר סיני, כנודע ומפורש אצלנו בביאור התורה בס"ד.

והנה רצה יתברך כי מה שהיה עתידה הזוהמא להינתך באלף דור לקבל אחר כך התורה, כמה דאת אמרת (תהלים קה ח) דבר ציוה לאלף דור, ואמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה כח ד) זו תורה, רצה יתברך כי היתוך תשע מאות ושמונים דור יותר בששה דורות מאברהם עד מתן תורה. ועל כן מה עשה, סיבב יתברך שיקח את הגר המצרית ושיוליד ממנה קודם שימול, למען המצרית תשאב כח זרע אברהם מפאת הזוהמא, וערלת אברהם גם היא תמשיך אליה בחינתה ויצא ישמעאל, באופן תהיה בחינת זרע שמפאת הקדושה שמור ללידת יצחק, כי שרה מפאת עצמה תישאר בחינת קדושה כיוצא בה, והברית מילה גם הוא ימשיך מהבחינה עצמה, באופן יצא יצחק מטפה קדושה. מה שאין כן אם היה נימול קודם לידת ישמעאל, שיצא תערובת שתי הבחינות, וכן ביצחק, ולא ישתלם יצחק כאשר היה. וזהו אומרו כדי שיצא יצחק מטיפה קדושה.

וכן עוד הוסיף יתברך עד ביטל יצרו, שהוא עד היות בו מאה שנה, להוסיף קדושה. וזה יאמר **וארבה את זרעו ואתן כו'**, לומר מה שאמרתי שהוספתי בו קיחה שקראתיו אברהם היה כי וארבה באיכות את זרעו היוצא ממנו על ידי קריאת אברהם שהוא על ידי המילה שנתקדשו חמשה איברים, נתרבה באיכות טיפת זרעו להיותה טפה קדושה, שעל ידי כן ואתן לו את יצחק.

כוונת העניין לומר כי אין הדבר תלוי בטבע ההולדה להדמות לקודמים לאברהם, כי הלא אברם הוא אברהם, כי קדוש היה מפאת הנפש, ועוד קידשתיו אז יותר, **ואתן לו את יצחק** קדוש מן הבטן.

ד וְאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת-יַעֲקֹב וְאֶת-עֵשָׂו וְאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת-הָר שְׁעִיר לְרֶשֶׁת אוֹתוֹ

וְיַעֲקֹב וּבְנָיו יָרְדוּ מִצְרַיִם :

ואחר כך **ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו**. והוא, כי ישמעאל לא ניתן לאברהם כי אם להגר, כי בנך הבא מהנכרית או מהשפחה קרוי בנה (קידושין סח ב), וכמאמר שרה (בראשית כא י) גרש האמה הזאת ואת בנה, וגם שאברהם עלה על דעתו, כי גם שלא היה בן משרה, בנו יקרא, להיות קודם מתן תורה, כי על כן נאמר (שם שם יא) **וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו**, הרי הסירו מלבו הוא יתברך באומרו (שם שם יב) **כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע**, מה שאין כן בישמעאל שיקרא על שם אמו. אמנם בעשו שהיה מיצחק ורבקה, יקרא בן ליצחק בצד מה.

וזהו **ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו**, כי גם זה בנו בצד מה יקרא. והעניין יהיה מה שכתוב אצלנו במקומו, כי צאת עשו ברחם אחד ובפעם אחת עם יעקב, והיותו גם הוא מרבקה הוא שלמות ליעקב. כי הלא ראוי ליצחק לעשות כאברהם לקחת שפחה כהגר להטיל בה זוהמא תחילה ואחר כך יצא יעקב, לא היה אפשר כי נתקדש בעולה תמימה, ומשמנה ימים נרצה על ידי מילה לקרבן לה', ואיככה אחרת כהגר יקח לו זולת בת זוגו. על כן מה עשה הוא יתברך, הביא את עשו בן יצחק ויעקב בכרס אחד בבת אחת בבטן רבקה, וכל אחד מבחינתו זו נפש קדושה וזה לא, וכל אחת שאבה הבחינה שלה, עשו בן יצחק שאב בבטן רבקה בחינה שלו שבזרע יצחק, ויעקב שאב בחינת הקדושה, וכמאמר רבותינו ז"ל **בפסיקתא**, כי איך יצא עשו בן יצחק אדמוני. כי אם בהיותו בבטן רבקה שתה כל דם נדות אמו. והוא מאמרנו זה, כי הדם נדות הוא נמשך מצד אחר והוא שאב את הכל, ועל דרך זה הוא מה ששאב מבחינת הזרע. ויובנו בזה מאמרי רבותינו ז"ל רבים ונכבדים.

כלל הדברים, כי בבחינת תועלת יעקב בהיות עשו בן יצחק עמו שם, לשתשאר בחינת הקדושה שלמה וגדולה ליעקב, והיא הנאה רבה וגדולה ליצחק, להוציא את יעקב זך, להוציא ממנו מיטה שלמה. על כן גם שניהם בנים ליצחק יקראו, נוסף על שגם עשו מרבקה היה כמדובר.

ואין זה רק מהבחינה הנזכרת, כי לפי האמת אין נקרא זרע לאברהם וליצחק כי אם ביעקב, וכמאמרם ז"ל (נדרים לא א) **כי ביצחק ולא כל יצחק**. והראיה, כי הנה **ואתן לעשו את הר שעייר לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרים**. ולמה זה נטל ירושתו מיד, וזה ירד למצרים להשתעבד הוא ובניו. אך אין זה רק על כי ביעקב ובניו בלבד מתקיים זרע אברהם ויצחק, ולא בעשו לבד. על כן מקרא שכתוב (בראשית טו יג - יד) **כי גר יהיה זרעך כו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול**, שהוא לרשת נחלת הארץ אינו כי אם ביעקב בלבד, אך עשו בן יצחק, הבלתי נקרא זרעך, לא פורע חוב אביו ולא נוחל נחלתו, רק על היותו בן מחלצי יצחק ומרבקה אשתו לא יצא קרח מלינתו לו מקום ירושה מאז, הוא שעייר. וזהו **ואתן לעשו כו' ויעקב ובניו ירדו מצרים**.

**ה ואֶשְׁלַח אֶת-מֹשֶׁה וְאֶת-אַהֲרֹן וְאָגַף אֶת-מִצְרַיִם כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבִּי
וְאַחֲרָיו הִצַּאתִי אֶתְכֶם :**

ו ואֶצְּרֹף מִצְרַיִם אֶת-אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וְתָבֹאוּ הִימָּה

וְיִרְדּוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵי אֲבוֹתֵיכֶם בְּרֶכֶב וּבְפָרָשִׁים יָם-סוּף :

ז וַיַּעֲקֹב אֶל-ה' וַיֹּשֶׁם מֶאֱפֶל בֵּינֵיכֶם וּבֵין הַמִּצְרַיִם וַיָּבֵא עָלָיו אֶת-הַיָּם וַיִּכְסֶּהוּ

וְתִרְאֶינָה עֵינֵיכֶם אֶת אֲשֶׁר-עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וְתִשְׁבּוּ בְּמִדְבַּר יָמִים רַבִּים :

ח (ואביאה) [ואביא] אתכם אל-ארץ האמרי היושב בעבר הירדן
 וילחמו אתכם ואתן אותם בידכם ותירשו את-ארצם ואשמידם מפניכם :
 ט ויקם בלק בן-צפור מלך מואב וילחם בישראל
 וישלח ויקרא לבלעם בן-בעור לקלל אתכם :
 י ולא אביתי לשמע לבלעם ויברך ברוך אתכם ואצל אתכם מידו :
 יא ותעברו את-הירדן ותבאו אל-יריחו וילחמו בכם בעלי-יריחו האמרי והפרזי והכנעני
 והחתי והגרגשי החי והיבוי ואתן אותם בידכם :
 יב ואשלח לפניכם את-הצרעה ותגרש אותם מפניכם שני מלכי האמרי
 לא בחרבך ולא בקשתך :
 יג ואתן לכם ארץ אשר לא-יגעת בה וערים אשר לא-בניתם ותשבו בהם
 כרמים וזיתים אשר לא-נטעתם אתם אכלים :

ראוי לשים לב:

א. כי אינו אומר מה שעשו משה ואהרן בשליחות ההוא רק מה שהוא יתברך עשה כאומר
 ואגוף כו'.

ב. אומר **כאשר עשיתי בקרבו**, כי הוא משולל הבנה, שיורה כי שתי נגיפות נגפו אחת חוצה
 לו ואחת בקרבו, ואמר כי נגפו בחוץ כאשר נגפו בקרבו, והוא דבר בלתי מובן.

ג. אומר **ואחר הוצאתי אתכם**, כי אם הוצאה זו היא ממצרים, איך חוזר מיד ואומר (פסוק ו)
 ואוציא את אבותיכם ממצרים.

ד. כי בראשונה אומר **הוצאתי אתכם**, ובשניה אומר **ואוציא את אבותיכם**.

ה. אומר (שם) **ותבואו הימה וירדפו מצרים אחרי אבותיכם**, שנראה שהם בלי אבותם באו
 הימה, ואחר כך את אבותם ולא לבניהם רדפו מצרים.

ו. אומר **הימה**, שהיה לו לומר ימה.

ז. אומר (פסוק ז) **ויצעקו כו'**, ולא אמר ותצעקו.

ח. אומר (שם) **וישם מאפל ביניכם**, לנוכח, אחר אומר **ויצעקו** שלא לנוכח.

ט. אומר (שם) **ויבא עליו את הים**, כי עליהם היה ראוי לומר, וכן באומר (שם) **ויכסהו** היה
 לו לומר ויכסם כי רבים היו.

י. אומר (שם) **ותראנה עיניכם כו'**, כי מה שייכות היה להם לראות ברעתם שמוסיף ואומר
ותראנה עיניכם, וגם אומר **ותראו** היה די וידוע הוא כי בעיניהם ראו.

יא. כי גם כל שאר הדברים הנאמרים ראו, ולמה לא נזכרה בהם ראייתם.

יב. אומר (שם) **ותשבו במדבר ימים רבים**, כי הלא זו צרה הייתה ואיך מזכירו בתוך
 ההטבות.

יג. אומר (פסוק ח) **ואשמידם**, אחר אומר (שם) שנתנם בידם וירשו את ארצם.

יד. אומר (פסוק ט) **בבלק וילחם בישראל**, ולא מצינו שנלחם כלל.

טו. **אומרו** (פסוק י) **ולא אביתי לשמוע לבלעם**, בכלל אומרו (שם) **ואציל אתכם מידו** הוא.
 טז. **אומרו** (פסוק יא) **ותעברו את הירדן ותבאו אל יריחו וילחמו בכם כו'**, מניח עיקר נס
 כריתת מי הירדן ונס הבלעת שבעה חומות יריחו, ומספר מה שנלחמו בעלי יריחו, ואדרבה
 לא בקרב ולא במלחמה כבשוה.

יז. **אומרו** (פסוק יב) **ואשלח לפניכם את הצרעה ותגרש אותם**, שנראה שעל הנזכר הוא
 חוזר, ומסיים ואומר (שם) **שני מלכי האמורי כו'**, יורה שחוזר אליהם.

יח. **כי אחר** שהזכיר למעלה (פסוק ח) ואחריהם עניין **בלעם והעברת הירדן ועניין יריחו**
ומלחמת בעליה (פסוקים ט - יא) שכל זה היה אחר **שני מלכי האמורי**, למה חוזר ומזכירם
 אחר כל הדברים האלו.

יט. **אומרו** (פסוק יג) **ואתן לכם ארץ אשר לא יגעת בה**, למה מניח טוב הארץ שהיא זבת
 חלב ודבש ומספר מה שלא יגע בה.

כ. **אומרו** (שם) **כרמים כו'**, שמהראוי היה להטיל וי"ו ולומר וכרמים כו'.

אך הנה אמרו רבותינו ז"ל **בשמות רבה** (יב ד)

כי המכות היו:

שלש על ידי **משה**,

ושלש על ידי **אהרן**,

ושלש על ידי **הקדוש ברוך הוא יתברך ויתעלה שמו**, כמדובר שם באר היטב.

ה ואשלח את-משה ואת-אהרן ואגף את-מצרים כאשר עשיתי בקרבן
ואחר הוצאתי אתכם :

ונבוא אל העניין

אומר הוא יתברך אל יעלה על רוחכם שמבלתי היותי אוהב אתכם שלחתי את משה ואהרן,
 ולא עשיתי הכל על ידי עצמי בהוציאי אתכם ממצרים, כי הנה דעו אפוא כי גם **שואשלח את**
משה ואת אהרן, שהוא להכות את מצרים כנודע, עם כל זה על ידם נגפתי את מצרים אני
 במכות שנעשו על ידם כאשר אותם שעשיתי על ידי עצמי הם השלש המכות. וזהו **ואשלח כו'**
ואגוף את מצרים כאשר עשיתי בקרבן. וידוע כי השש מכות שנגף על ידי משה ואהרן נשלמו
 במכת החשך, ואמר כי **ואחר הוצאתי אתכם**.

ולבוא אל העניין

נזכירה מאמרם ז"ל (סוטה יא ב) על פסוק (יחזקאל טז ז) רבבה כצמח השדה נתתיך כו'-
 כי בדור שיצאו ממצרים היו הנשים יולדות בשדה, כמה דאת אמרת תחת התפוח
 עוררתיך כו' (שיר השירים ח ה), והייתה הארץ נבקעת ונבלעים שם, והקדוש ברוך

הוא מגדלם שם בדבש וחלב, והוא יתברך מתראה להם כמראה בחור צח ואדום, וקרוב לזמן הגאולה נפתחה הארץ, והיו יוצאים והולכים עדרים עדרים, וכל אחד מכיר את אביו, הדא הוא דכתיב (יחזקאל שם) ותבאי בעדי עדים, אל תקרי בעדי עדים אלא בעדרי עדרים, ואותם התינוקות הם אשר הכירו את הקדוש ברוך הוא על הים, ואמרו זה אלי ואנוהו (שמות טו ב), שראוהו במראה שנראה להם במחילות העפר, והן הם אשר נכנסו לארץ עם יהושע, שלא הגיע אחד מהם לעשרים שנה בצאתם ממצרים, כי כולם היו ילדים, והם עיקר הדור אשר נכנסו לארץ.

ונבוא אל עניין הכתובים

אמר ואשלח את משה ואהרן ואגוף על ידן את מצרים כאשר עשיתי בנגפי אותם בעצמי. ולפי שאין אומרו כאשר עשיתי אלא לדמות המכות שעל ידי הקדוש ברוך הוא לאשר על ידי משה ואהרן, על כן אומרו ואחר הוצאתי אתכם אינו חוזר אלא למה שנגף אותם על ידי משה ואהרן, שהוא אחר מכת החשך, ואמר ואחר שואגוף את מצרים על ידי משה ואהרן הוצאתי אתכם שהוא מן המחילות עפר שהייתם בהם, כמו שכתבנו שהדור שלפניו הם הילדים שבאו בעדרי עדרים, ואתם ידבר לנוכח.

וְאֹצִיא אֶת-אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וְתָבֹאוּ הִימָּה

וַיִּרְדּוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵי אֲבוֹתֵיכֶם בָּרֶכֶב וּבַפָּרָשִׁים יָם-סוּף :

ואחרי כן ואוציא את אבותיכם ממצרים אשר היו מעשרים שנה ומעלה, שילדיהם טפלים להם. וזהו שכשמדבר על עצמם אינו אומר ממצרים, וכשאומר ואוציא את אבותיכם אומר ממצרים.

ותבואו הימה. הנה ידוע כי ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בראשה, ואם כן הראוי יאמר ימה כמו לים. אך הוא על דרך אומרם ז"ל (ילקוט שמעוני תהלים ט סוף רמז תרמה) ישובו רשעים לשאלה, שיתרון הה"א או הלמ"ד הוא להפליג עד אמבטי התחתונה שבשואל. ועל דרך זה יתכן באומרו פה הימה, שבא ה"א בסוף תיבה וה"א בראשה לרמוז עד מעמקי ים, כנודע מאשר סיפרו רבותינו ז"ל. ועל הדור שלפניו שהם הזכאים הילדים אשר גדלם ה' ואשר הכירוהו על הים, אמר **ותבואו הימה**, כי בזכותכם, כבאים ולא כמצטערים ויורדים באתם הימה, ולא בזכות אבותיכם כנודע, כי הם היו האומרים **זה אלי ואנוהו**, ומה גם כי האבות המה המרו על ים בים סוף. באופן שהביאם אל הפלגת הימה הייתה בזכותכם. אך מה שהוצרך הוא יתברך כדי לקרב לבם לאביהם שבשמים לתת בלב המצריים לרדוף אחרי ישראל, לא עליכם היה, רק על אבותיכם. וזהו **וירדפו מצרים אחרי אבותיכם ברכב כו'.**

ז וַיִּצְעְקוּ אֶל-ה' וַיִּשֶׁם מֶאֱפֶל בִּינִיכֶם וּבֵין הַמִּצְרִים וַיָּבֹא עֲלֵיו אֶת-הַיָּם וַיִּכְסֶהוּ וַתִּרְאֶינָה עֵינֵיכֶם אֶת אֲשֶׁר-עָשִׂיתִי בַּמִּצְרִים וַתִּשְׁבּוּ בַּמִּדְבָּר יָמִים רַבִּים :

ויצעקו כו', ואז בזכותכם הגנתי על הכל כי שמתי מאפל כו'. והוא מאמר הכתוב (שמות יד כ) **ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את וכו'**. והוא, כי אמר אלוהים, אם טרם יכנסו ישראל לים קרבים מחנה מצרים ולוחמים ומכים בישראל אין כוונתו יתברך בא אל הפועל, על כן מה עשה, שם הענן והחשך שהוא מאפל בין שני המחנות. וכל כך היה המאפל עד כי ויאר את הלילה, שחשך טבעי של לילה היה נראה אור בערך המאפל ההוא שביניהם, ועל ידי כן **לא קרב מחנה אל מחנה כל הלילה**, עד שלא נשאר גם אחד מישראל שלא נכנס. וזהו **וישם מאפל ביניכם**, ולא אמר בין אבותיכם כי אם ביניכם, לומר כי זכות הבנים עשתה לשים הוא יתברך המאפל ההוא.

ואחר כך **ויבא עליו את הים**. והוא, כי שני סוגים היו הרודפים אחרי ישראל. **אחד, המצריים** כדבר שנאמר (שמות יד ט) **וירדפו מצרים אחריהם וישיגו אותם חונים על הים כל סוס רכב וכו'**. **שני, השר**, והוא פסוק שאחריו (שם שם י) **ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע**, ואמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה כא ה) נוסעים לא נאמר אלא נוסע, אלא שרו של מצרים, **מצרים שמו**, וראו אותו **נוסע אחריהם**.

והנה על מה שראו ישראל כל חיל פרעה ברכבו ובפרשיו לא נפלה חיתיתם על ישראל עד שראו את השר, כי אז (שמות יד י) **וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'**, וכמאמרנו בביאור התורה, כי צעקו אל השם הגדול הזה ברוך הוא המיוחד, להפיל את השר תחילה, כמה דאת אמרת (ישעיהו כד כא) **יפקוד ה' על צבא המרום במרום כו'**. וזהו **ויצעקו בני ישראל אל ה'**. ולפי זה השני סוגים נאמרים פה.

כי אחד אומרו (פסוק ו) וירדפו מצרים אחרי אבותיכם ברכב כו', שהוא הסוג הראשון אשר לא צעקו ישראל עליו כמדובר, אמר **ויצעקו אל ה'**, שהוא על השני, כי לא צעקו אלא על השר כמפורש בתורה כאמור. ואחר כך אמר על **הסוג הראשון** שאמרתי **וירדפו מצרים** שהם העם, מה עשה הוא יתברך על זה, **וישם מאפל ביניכם ובין המצרים**.

ועל הסוג השני שהוא **השר** שעליו אמרתי **ויצעקו אל ה'**, על אותו השר מה עשה הוא יתברך, **ויבא עליו את הים ויכסהו**.

והוא בשום לב כי היה לו לומר ויבא עליו את מי הים, כי הים הוא קרקע הים, כמה דאת אמרת (ישעיהו יא ט) **כמים לים מכסים**. אך אין זה כי אם מאמרם ז"ל **בספר הזוהר** (בשלח נב ב) כי אומרו **וירא ישראל את מצרים שהוא השר מת על שפת הים**, אינו מדבר על הים

הלז שבארץ, כי הלא השר רוחני הוא ולא ימות על ידי מה שיכסוהו במים רבים כבני האדם החומריים, אך הוא על הים העליון, כי השכינה הכניעתו עד דכא, ויסר חיותו ממנו, והיה ניכר לאשר אין עיני בשר למו במקום המתואר למעלה שפת הים העליון. וזהו היתרון אשר השפיע הוא יתברך על עיני בני ישראל, שהשיגה ראותם לראות הנעשה לשר רוחני, מה שאין עין אדם יכולה לראות. וזהו שמשבחם יתברך באומרו (שמות יד לא) **וירא ישראל את היד וכו' וירא ישראל את מצרים מת**, שהוא השר. והוא גם כן מה שכתוב אצלנו, על פסוק (שמות יט ד) **אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים**, שהוא השר שמצרים שמו כמדובר. וזאת תהיה כוונת הכתוב הלזה, **ויבא עליו**, שהוא על אשר צעקו עליו אל ה' שהוא השר, את הים. ובאיזה [ים] אני אומר, אותו אשר כח בו לכסותו, מה שאין כן ים הטבעי התחתון כי אין השר נכסה במים תחתונים אלו, ובכלל הדבר יובן כי אין הים האמור בים התחתון כי הוא הקרקע שתחת המים.

ועוד הגדלתי והוספתי לכם במה שותראינה עיניכם את אשר עשיתי במצרים, כי איכנה יוכלו ויראו עיני בשר בשפטים שעושה הוא יתברך בשר רוחני. וזהו **ותראינה עיניכם את אשר עשיתי במצרים**. והוא מאמרו יתברך (שמות יד לא) **וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים עד המיתו**, וגם ראוהו אחר כך כי **וירא ישראל את מצרים מת** כמדובר. נוסף על השגחתי האמורה לטובה, כי הנה במדבר שהוא מקום נחש שרף ועקרב וצימאון נתתי לכם בו יישוב כי הנה **ותשבו במדבר ימים רבים**.

[ה-ז]

ויתכן בכוונת הכתובים ויתיישבו כמה הערות בסידרן והלכתן. והוא, כי אמר בכלל טובות גדולות שהטבתי אתכם, הכירו כי דבר גדול היה בעשותי על ידי עצמי, כי [ה] **ואגוף את מצרים כאשר עשיתי בקרבן**, ואחר **הוצאתי אתכם** על ידי עצמי כמדובר למעלה, וכן [ו] **ואוציא את אבותיכם ממצרים** על ידי עצמי, עם היות שכל היסודות וברואי מעלה ומטה שלי ותחת ידי, כי הנה רדפו אחריכם מצריים וגם השר, כי [ז] **ויצעקו אל ה'**, שהיה על ראותם מצרים נוסע הוא השר, והנה ראיתם כי וישם מאפל באוויר, שלא יראו אתכם המצריים בלי ילחמו בכם ביבשת, הרי ראיתם כחי ביסוד האוויר. וכן ביסוד המים, לא על המצריים כי אם גם על השר, כי **ויבא עליו את הים**, שהוא על השר כמפורש. ואינכם צריכים מי שיעיד לכם שליטה זו על שר רוחני, כי הנה **ותראינה עיניכם** כמדובר. הרי יסוד האוויר ויסוד המים. וגם יסוד האש, כי הנה **ותשבו במדבר** מקום נחש ושרף, שמתייחסים לאש, כמאמרם ז"ל בגמרא (כתובות ל סו"א) אעפ"י שבטלו ארבע מיתות בית דין ארבע מיתות לא בטלו, מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו, מי שנתחייב שריפה מכישו נחש כו', הרי שנשיכת נחש ושרף מתייחסת לאש. ובזה יאמר **ותשבו במדבר ימים רבים** ביישוב, ולא יכלו לכם כחות האש הקבועים שם.

ח (ואביאה) [ואביא] אתכם אל-ארץ האמרי היושב בעבר הירדן

וילחמו אתכם ואתן אותם בידכם ותירשו את-ארצם ואשמידם מפניכם :

ולא בלבד מנחשים טבעיים כאלו, כי אם גם מנחשים של קסמי בלעם בן בעור, שהם כחות מתייחסים לנחשים כמפורש בספר הזוהר (עי' בלק קצד ב), לא בלבד הצלתי אתכם מידם, כי אם גם על יד בעליהם ברכתי אתכם. וזה אומרו **ואביא אתכם כו' ויקם בלק כו'.**

ולבוא אל העניין נזכירה מאמרנו בביאור התורה

והוא, כי שתי בחינות היו בישראל שיתייראו מהם שונאיהם:

אחת, טבעי שהוא על כי הן רבים היו.

שנית, על היותם בני ישראל בייחוד,

ה' אתם ולוחם מלחמותם על דרך נס. והנה בלק למה שהיה מנסיכי סיחון בתחילה, ועיניו ראו את כל אשר עשה ישראל לאמורי שלא כדרך טבע, על כן לא שת לבו אל בחינת הריבוי רק אל בחינת היותם ישראל, אך מה שויגר **מואב** אשר לא ראו את מעשה ה' באמורי שלא כדרך טבע, כי לא שם היה כבלק, לא הייתה מוראם העיקרי רק מפאת העם מאד כי רב הוא, עם היות כי בצד מה על שמע אוזן **ויקץ מואב** גם על היותם בני ישראל, אך על זה לא היה ירא מאד. על כן מואב לתקן הריבוי נתחבר עם מדין לשיהיו גם הם רבים. אך **ובלק בן צפור** למה שהוא לא היה חושש רק על היותם ישראל נוצחים שלא בטבע, והוא היה **מלך למואב בעת ההיא**, אשר בשורה זו הייתה לו על ידי בלעם בילדותו, נזכר עתה בגדלו וישלח אחריו שגם הוא ינצח שלא בטבע.

ובזה נבוא אל עניין כתובים אלו

על פי דרכנו אשר כתבנו. והוא, שאומר ראו כי גם נחשים אשר למעלה מהטבעיים שבמדבר הכנעתי בשבילכם, עד שאדרבה בהשתלשלותם ברכתי אתכם. והוא, כי הנה **ואביא אתכם אל ארץ האמורי [וגו'] וילחמו אתכם ואתן אותם בידכם** בפקדי את שרם, **ותירשו את ארצם**, ואחר כך הנשאים ששמו עצמם במערות נחלי ארנון, **ואשמידם מפניכם**.

ועל ידי כן -

ט **ויקם בלק בן-צפור מלך מואב וילחם בישראל**

וישלח ויקרא לבלעם בן-בעור לקלל אתכם :

שראה את כל אשר עשיתי לאמורי, כי שם היה מנסיכי סיחון, אז מה עשה, לא כמואב שעשו עיקר להילחם בעם שלא על בחינת היותם בני ישראל כי אם על מציאות היותם עם רב, כי אם בלק **וילחם בישראל**, כי כל מגמתו לא שם רק על בחינת בני ישראל. וזהו **וילחם בישראל**. ועל כן לא עשה כמואב שעשו עיקר מריבוי העם והלכו להתחבר עם מדין, כי אם **וישלח ויקרא לבלעם**, שגם עיניו שלא בטבע מעין בני ישראל.

ואמר -

י וְלֹא אֲבִיתִי לְשִׁמְעַע לְבַלְעֵם וַיִּבְרַךְ בְּרוּךְ אֲתֶכֶם וְאַצֵּל אֲתֶכֶם מִיָּדוֹ :

כלומר עם היות שהייתה אשמת דבר בישראל לשומעו, הנה כי ראיתם כי שליטתי על שלשת היסודות להכות, על כן אין צריך לומר לאנשים, כי אם גם לשר של מעלה כאשר ראו עיניכם על שרו של מצרים בים סוף.

יא וַתַּעֲבְרוּ אֶת-הַיַּרְדֵּן וַתְּבֹאוּ אֶל-יְרִיחוֹ וַיִּלַּחֲמוּ בָכֶם בַּעֲלֵי-יְרִיחוֹ הָאֲמֹרִי וְהַכְנַעֲנִי וְהַחֲתִי וְהַגִּרְגָּשִׁי הַחַי וְהַיְבוֹסִי וְאַתֵּן אוֹתָם בְּיָדְכֶם :

וגם יסוד העפר ראיתם, כי עם היותו היותר כבד ועכור מכל היסודות, ולפי עכירותו היה נראה היות השגחתי יותר רחוקה ממנו, עם כל זה ראיתם כי עם היותו היותר כבד ועכור מכל היסודות ולפי עכירותו כי עם היות ליריחו שבע חומות עבות בצורות ועליונות, לא הוצרכתם לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס אותן, כי אם לפני נבלעו ונכנעו והיו כלא היו, ולא נתייחסתם לכובשים, כי אם לבאים אל יריחו כמשוללת חומה ועיכוב. וזהו **וַתַּעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וַתְּבֹאוּ אֶל יְרִיחוֹ**, לומר כי כאשר ההעברה את הירדן לא עכבו המים, כך הביאה אל יריחו לא עכבו החומות, כי אם שם בהעברה כי נכרת יסוד המים, כך נכרת ביריחו יסוד העפר. הרי ד' היסודות.

וכל הטובות האלו שעשיתי על ידי עצמי, לא מבלי היות לי אפילו קטני ארץ שהייתי יכול לעשות על ידן, כי הלא אחרי בואכם אל יריחו נתקבצו עליכם כמה מלכים המתייחסים לבעלי יריחו. וזהו וילחמו בכם בעלי יריחו וגו', ואתן אותם בידכם על ידי.

כי -

יב וְאַשְׁלַח לְפָנֵיכֶם אֶת-הַצֶּרֶעָה וַתִּגְרָשׁ אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֲמֹרִי לֹא בַחֲרָבָךְ וְלֹא בִקְשֶׁתְּךָ :

באופן שכך הייתי יכול לעשות על ידי בריותי, ועם כל זה עשיתי הכל על ידי עצמי. **וְלֹא עוֹד**, כי אם אפילו בלא צרעה, כי אם נופלים מאליהם, כי הנה שני מלכי האמורי לא בחרבך ולא בקשתך נפלו חללים לפניך. כלומר, ואם כן דעו אפוא כי הפלגתי להיטיב אתכם.

יג וְאַתֵּן לָכֶם אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא-יִגְעֶת בָּהּ וְעֵרִים אֲשֶׁר לֹא-בְנִיתֶם וַתֵּשְׁבוּ בָהֶם כִּרְמִים וְזִיתִים אֲשֶׁר לֹא-נִטְעַנְתֶּם אֹתָם אֲכָלִים :

פן תאמרו למה זה נתת לנו ארצות גויים ועמל לאומים, ולא חששת פן יאמרו הגויים לסטים אתם שכבשתם נחלת גויים ולקחתם לכם, ולא נתת לנו ארץ אשר לא נחלו ולא עמלו בה לאומים, לזה אני אומר ואתן לכם, כי משמעות הוי"ו היא מתנה שניה, כמ"ש ז"ל (**בראשית**

רבה (סו ג) על ויתן לך האלוהים (בראשית כז כח) יתן ויחזור ויתן. כך פה ואתן, כי נתתיה לזולת וחזרת ונתת לי, כלומר כי שלי היא, אני נתתיה להם ושבת ונתתיה לכם. והוא מאמר ר' יצחק (רש"י בראשית א א).

ואל יקשה בעיניכם כי טוב היה להיות אתם ראשונים ויוסר פתחון פה מהגויים המונין את ישראל, לזה אני אומר אשר לא יגעת בה **וערים אשר לא בניתם ותשבו בהם**, לומר כי על כן חפצתי לתת אותה לאחרים תחילה, למען תבוא לכם מתנתי שלא ביגיעה, שהם יגעו ואתם עמלם תירשו. ולבל תאמרו, הן אמת כי יצדק זה בבתים אך לא באוכלים, כי הלא תזרעו התבואות, לזה אמר **כרמים וזיתים אשר לא נטעתם אתם אוכלים**, כלומר ואם לא יצדק בתבואות יצדק באלו.

יד ועתה יראו את-ה' ועבדו אתו בתמים ובאמת
והסירו את-אלהים אשר-עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים ועבדו את-ה' :
טו ואם-רע בעיניכם לעבד את-ה' בחרו לכם היום את-מי תעבדון
אם את-אלהים אשר-עבדו אבותיכם אשר (בעבר) [מעבר] הנהר
ואם את-אלהי האמרי אשר אתם יושבים בארצם ואנכי וביתי נעבד את-ה' :
טז ויען העם ויאמר חלילה לנו מעזב את-ה' לעבד אלהים אחרים :
יז כי ה' אלהינו הוא-המעלה אתנו ואת-אבותינו מארץ מצרים מבית עבדים
ואשר עשה לעינינו את-האדות הגדלות האלה
וישמרנו בכל-הדרך אשר הלכנו בה ובכל העמים אשר עברנו בקרבם :
יח ויגרש ה' את-כל-העמים ואת-האמרי יושב הארץ מפנינו
גם-אנחנו נעבד את-ה' כי-הוא אלהינו :
יט ויאמר יהושע אל-העם לא תוכלו לעבד את-ה' כ
י-אלהים קדשים הוא אל-קנא הוא לא-ישא לפשעכם ולחטאותיכם :
כ כי תעזבו את-ה' ועבדתם אלהי נכר
ושב והרע לכם וכלה אתכם אחרי אשר-היטיב לכם :
כא ויאמר העם אל-יהושע לא כי את-ה' נעבד :
כב ויאמר יהושע אל-העם
עדים אתם בכם כי-אתם בחרתם לכם את-ה' לעבד אותו ויאמרו עדים :
כג ועתה הסירו את-אלהי הנכר אשר בקרבכם והטו את-לבבכם אל-ה' אלהי ישראל :
כד ויאמרו העם אל-יהושע את-ה' אלהינו נעבד ובקולו נשמע :
כה ויכרת יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם לו חק ומשפט בשכם :

ראוי לשים לב:

א. אל אומר **ועתה**, שיורה ועתה שהטיב לכם יראו אותו, נמצא שהוא חלף הטובה, וכן לא יעשה, רק על גדולתו יתברך וכי אין זולתו.

ב. מה ענין שני תנאים אלו **תמים ואמת** מזולתם.

ג. אומר **והסירו כו'**, שיורה שאשר אמר עבדו את ה' ויראו אותו יצדק גם בלי הסיר אלוהי הנכר;

ועוד יקשה שיורה שעדיין היו בהם עובדי עבודת אלילים.

ד. אומר אחר כך פעם שנית **ועבדו את ה'**, ומהראוי היה יתחיל ויאמר הסירו כו', ויראו את ה' ועבדו אותו בתמים ובאמת.

ה. אומר (פסוק טו) **ואם רע בעיניכם לעבוד את ה' בחרו כו'**, האם בידם הוא עתה, ואיה קבלת ושבעת הר סיני, ובערבות מואב אשר ישנו ואשר איננו, והברכה וקללה האמורות בהר גריזים והר עיבל מפי הכהנים לפני ארון הברית במעמד כל השבטים, ואם כן איככה יוכלו עתה חלילה לעזוב את עבודת ה' וללכת לעבוד אלהים אחרים.

ו. למה הזכיר להם (שם) שני מינים אלו יותר מכל הבלי הגויים מ"ה.

ז. אומר (שם) **ואנכי וביתי נעבד את ה'**, נראה שבא לתת טעם אל היותם יכולים לבחור להם, כלומר שלא יחוש הוא יתברך על הפרדם מאחריו, אחר שהוא וביתו יעבדו את ה', והלא ברור מילל הוא יתברך (דברים כט יז) **פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פונה כו'**, ואם על איש או אשה הוא חושש ומכביד עליו (עבטיט) [שבטון] מה יעשה על כל ישראל זולת יהושע וביתו.

ח. כי הלא יהושע עצמו אמר להם בסמוך (לעיל כג טו - טז) **והיה כאשר בא עליכם כל הדבר הטוב כו' כן יביא ה' עליכם את כל הדבר הרע כו' בעברכם את ברית ה' אלוהיכם אשר צוה אתכם והלכתם ועבדתם אלהים אחרים כו' וחרה אף ה' בכם ואבדתם מהרה כו'**, ואם כן אפוא, איך יאמר עתה שיבחרו להם היום את מי יעבדו (פסוק טו), כאילו יש לאל ידם ולא יענשו;

וגם מה ענין **ואנכי וביתי נעבד את ה'**, היעלה על לב שהיה מייעץ אותם יעבדו את ה' כאומר (פסוק יד) **ועתה יראו את ה' ועבדו אותו** והוא וביתו לא יעשו כן.

ט. אומר (פסוק טז) **חלילה לנו כו'**, נראה שעל שהפליא לעשות את כל הטובה הנזכרת לא יעזבוהו, ולא טוב הדבר, שיורה שאלמלא ריבוי הטובה הזאת היה אפשר יעזבו את ה' לעבוד אלוהים אחרים.

י. אומר (פסוק יט) **ויאמר יהושע [אל העם] לא תוכלו לעבוד את ה' כו'**, כי האם גרים היו שינסה אותם תחילה.

יא. אומר (שם) **כי אלוהים קדושים הוא**, מה המה הטענות האלה ומי לא ידע בהם.

יב. כי הלא יותר ירע להם אם יעזבו את ה' לעבוד אלהי נכר.

יג. מה הוסיפו בתשובה השניה (פסוק כא) **לא כי כו'.**

יד. מה הוסיפו בשלישית שאמרו (פסוק כד) **את ה' אלוהינו נעבוד.**

יד וְעַתָּה יִרְאוּ אֶת-ה' וְעָבְדוּ אֹתוֹ בְּתַמִּים וּבְאֵמֶת

וְהִסִּירוּ אֶת-אֱלֹהִים אֲשֶׁר-עָבְדוּ אֲבוֹתֵיכֶם בְּעֵבֶר הַנָּהָר וּבְמִצְרַיִם וְעָבְדוּ אֶת-ה' :

אך אחשבה כי ישראל כולם צדיקים היו, כי אם שהיו עדיין ביד ישראל פסילי אלוהי כסף ואלוהי זהב, מאשר עבדו תרח ואבותיו בעבר הנהר, וכן מארץ מצרים, והיו חפצים ליהנות מהכסף והזהב, כי החמדה לא הניחתם לקיים מצות הסרתם, על כי אחר שקנו ישראל אותם אין להם ביטול ואסורים בהנאה. ועל כן אחר שהקדים להם הוא יתברך כל הטובות אשר סיפר עד כה, ושהיו בדרך השגחה ולא בטבע, לרמוז להם כי על כן יתנו לב, כי גם ה' יצליחם עתה מבלי יתהנו מהאיסור.

ואחר הקדימו הטובות, טרם יזכיר להם יסירו את אלהי הנכר הקדים ואמר **ועתה יראו את ה'**, שהוא **במצוות לא תעשה**, **ועבדו אותו במצוות עשה**. כי מכל הטובות והנסים והפורקן, עם שהיה אפשר לימשך לירא אותו במצוות לא תעשה פן ירע להם כאשר עשה לאויבי ישראל אשר הזכיר, וכן לעובדו במצוות עשה למען ייטיב עוד לנו כאשר הטיב עד כה, אמר לא יאות לעשות כן. כי אם מה שאמרתי **יראו את ה'** הוא **בתמים** שהוא בתם לבב, לא לבל ירע לכם, וכן אשר אמרתי **ועבדו** במצוות עשה יהיה באמת למה שהוא **אמת**, לא לתקוות שכר, כי אם כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס. ואחר עשותכם כך ימשך כי **והסירו כו'**, כי כסף לא תחשובו וזהב לא תחפצו בו נגד ה'. כי הלא תכירו כי בכלל עבוד את ה' הוא להסירם לבלתי ההנות מהם. וזהו **והסירו את אלהים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים ועבדו את ה'**, כלומר שתכירו כי עשות כן בעצם הוא עבוד את ה'. וזהו **ועבדו את ה'**, כלומר **ועבדו את ה'** בזה, כי זה הוא בכלל העבודה.

טו וְאִם-רַע בְּעֵינֵיכֶם לַעֲבֹד אֶת-ה' בְּחָרוּ לָכֶם הַיּוֹם אֶת-מִי תַעֲבֹדוּן אִם אֶת-אֱלֹהִים אֲשֶׁר-עָבְדוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר (בְּעֵבֶר) [מֵעֵבֶר] הַנָּהָר וְאִם אֶת-אֱלֹהֵי הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ וְאִנִּי וּבֵיתִי נַעֲבֹד אֶת-ה' :

[בחרו לכם] הרואות כסף וזהב אשר עימהם, לעבוד בזה את ה' מחמת החמדה, אם כן **בחרו לכם היום את מי תעבדון, אם את אלהים אשר עבדו אבותיכם כו'**, כלומר כי אחר שממה שלא תסירום עתה תבואו מעט מעט לעבדם בהמשך הזמן, אם כן **בחרו לכם היום**, כלומר כי מזו אין ספק שתעשו כן באחרונה, כי מעברכם לא תחמוד כסף וזהב אשר עימהם תבואו לעובדם כמאמר התורה (שמות לד יב) **פן יהיה למוקש בקרבך**. אם כן עשו כן מעתה, כלומר אל יעלה על רוחכם, כי מבלי הסירכם אותם מחמת חמדה תקראו עובדי ה' ביתר המצוות, כי אם לעובדי עבודת אלילים תחשבו כמדובר, באופן **שואני וביתי בלבד נעבוד את ה'**.

טז וַיַּעַן הָעָם וַיֹּאמְרוּ חֲלִילָה לָנוּ מַעֲזֵב אֶת-ה' לַעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים :

כלומר, כי גם שלא נסיר את אלילי הכסף וזהב, לא נתעתד בהמשך הזמן לעזוב את ה' על ידי כך. וזה מטעמים רבים. אחד, שהם **אלוהים אחרים** שהם אחרים לקוראיהם, וזהו **חלילה וכו' לעבוד אלהים אחרים**.

ועוד, כי מארצות אלילים אלו העלנו ה', ולא עמדו אלו לעובדים אותם.

וזוהו -

יז כי ה' אֱלֹהֵינוּ הוּא-הַמַּעֲלָה אֶתְנוּ וְאֶת-אַבֹּתֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים

וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְעֵינֵינוּ אֶת-הָאֹתוֹת הַגְּדֹלוֹת הָאֵלֶּה

וַיִּשְׁמְרֵנוּ בְּכָל-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הִלְכְנוּ בָּהּ וּבְכָל הָעַמִּים אֲשֶׁר עָבְרָנוּ בְּקִרְבָּם :

כלומר ואין נעבוד את אשר לא עמדו לפני אלוהינו. ועל אומרו (פסוק טו) **אם את אלהים אשר עבדו אבותיכם**, על כן אמרו **המעלה אותנו ואת אבותינו**, כלומר כי איכה נעזוב אלוהים אשר העלה **את אבותינו**, בעד אשר לא הועילו למו. ומפני שעדיין היה אפשר לומר אולי לא נעזוב את ה', אך נבחר לנו אמצעי, על כי אין כבודו יתברך לפעול עמנו בעולם גשמי, גם זה אינו חלילה. כי הנה ראינו כי בלי אמצעי משגיח ומטיב לנו, כי ה', למה שהוא אלוהינו עם כל קדושתו, הוא **המעלה אותנו** בעצמו, **ואשר עשה לעינינו את האותות הגדולות האלה וישמרנו בעצמו**.

ולא בלבד הטפל בנו שאנו גוי קדוש, כי אם גם -

יח וַיִּגְרַשׁ ה' אֶת-כָּל-הָעַמִּים וְאֶת-הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ מִפְּנֵינוּ

גַּם-אֲנַחְנוּ נַעֲבֹד אֶת-ה' כִּי-הוּא אֱלֹהֵינוּ :

ויגרש ה' בעצמו את כל העמים. אם כן **גם אנחנו** ודאי **נעבוד את ה'**, ואין פחד שנעזבהו לעבוד אלוהים אחרים בהמשך זמן אם לא נסיר אלוהי הכסף.

וסיים ואמר **כי הוא אלוהינו**, עם שהוא בכלל האמור, ואם הוא מוסיף היה לו לומר **וכי הוא אלוהינו**. אך הוא להחזיק טעם אומרם **אלוהים אחרים** למעלה. והוא במה שאמרו ז"ל (ילקוט שמעוני יתרו רמז רפז) בתתם טעם למה נקראו **אלהים אחרים**, שהם אחרים לקוראיהם. וזה יאמר, **חלילה לנו מעזוב את ה' לעבוד אלהים אחרים**, כלומר אחרים לקוראיהם הפך מידתו יתברך, כי [ה' אלוהינו] **הוא המעלה כו'** הכל בעצמו, שהוא הוראה **כי הוא אלוהינו** שלנו, מה שאין כן האלוהים אחרים שאין של קוראיהם כי לכל הם אחרים.

יט וַיֹּאמְרוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶל-הָעָם לֹא תוּכְלוּ לַעֲבֹד אֶת-ה'

כִּי-אֱלֹהִים קְדָשִׁים הוּא אֵל-קְדוֹא הוּא לֹא-יֵשָׂא לְפָשַׁעְכֶם וּלְחַטְאוֹתֵיכֶם :

כי על כל פנים בהמשך הזמן תעזבו את ה' ותהיו עדי אובד, כי הלא **אלוהים קדושים הוא** והוא שונא טומאת עבודת אלילים, ועל כן לא ינקה, כי **אל קנא הוא לא ישא לפשעכם** אשר תקיימו את אלוהי הנכר עמכם. כי העושים כן בהיותם יודעים חומר העוון, שאז הוא נקרא פשע, וזהו **לפשעכם**, או אם תסכלוהו והוא בחטאת, וזהו **ולחטאותיכם**.

כ כי תעזבו את-ה' ועבדתם אלהי נכר

ושב והרע לכם וכלה אתכם אחרי אשר-היטיב לכם :

ועל ידי שהוא **אל קנא ולא ישא** כשיפקוד, ימשך **כי תעזבו את ה'** כי תבעטו בייסורין ותעזבוהו, ומהעזיבה ימשך כי **ועבדתם אלוהי נכר**. ואז **ושב והרע לכם וכלה אתכם**, באופן כי צדקתי באומרי כי תתעתדו לעזוב את ה' ולעבוד אלהים אחרים, אם לא תסירו את אלוהי הנכר אשר אתכם.

אז -

כא ויאמר ה'אל-יהושע לא כי את-ה' נעבד :

כלומר לא כאשר דברנו, כי גם שלא נסיר את אלוהי הנכר לא נעזוב את ה' בעד אלוהי נכר, כי אם **שאת ה' נעבוד** לגמרי, שהוא בהסיר את כל אלוהי הנכר.

כב ויאמר יהושע אל-העם

עדים אתם בכם כי-אתם בחרתם לכם את-ה' לעבד אותו ויאמרו עדים :

ועתה **הסירו את אלהי הנכר וכו'.** אז נחרץ יהושע **ויאמר עדים אתם בכם**, כלומר אלו על אלו.

לכן

כג ועתה הסירו את-אלהי הנכר אשר בקרבכם והטו את-לבבכם אל-ה' אלהי ישראל :

כי זה היה כל המכוון כמדובר, **והטו לבבכם אל ה'.** והוא, כי הנה ידענו כי לבב בשני בתי"ן הוא יצר הטוב ויצר הרע, ואמר כי על ידי הסרת טומאת אלוהי נכר מביניהם, הטו השני יצרים אל ה', כי לא יהיו זה לעבוד את ה' וזה אל הפכו, כי אם גם היצר הרע אל ה'. וזהו **והטו לבבכם אל ה'.** אין צריך לומר בהשפיעו רחמים, כי אם גם בהתנהגו בדיון. וזהו **אלהי ישראל.**

כד ויאמרו העם אל-יהושע את-ה' אלהינו נעבד ובקולו נשמע :

אז הוסיפו ואמרו **את ה' אלהינו נעבוד** שהוא בין יתנהג עמנו ברחמים בין יתנהג בדיון. **ועוד שנית,** כי **נעבוד אותו ובקולו נשמע**, שהוא כי לא על מנת לקבל פרס, כי לא נחפוץ כי אם שכר מצווה מצווה, ששכר עבודתנו תהיה מה שתאמר לנו לעשות עוד מצווה על המצווה

שאנו עובדים ועושים. וזהו **נעבוד** כלומר ובעבודה שנעבוד **בקולו נשמע** למשמיענו לעבוד עוד עבודה ומצווה אחרת. והוא עניין עושי דברו לשמוע בקול דברו (תהלים קג כ).

כה וַיִּכְרַת יְהוֹשֻׁעַ בְּרִית לָעָם בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּשֶׁם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט בְּשִׁכְמָם :
כו וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים
וַיִּקַּח אֲבֵן גְּדוֹלָה וַיִּקְיֶמָה שָׁם תַּחַת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר בְּמִקְדָּשׁ ה' :

ראוי לשים לב:

א. **מה צורך** היה הברית הלז, וגם מה הוא **החק** ומה הוא **המשפט**.
 ב. **ועוד מה** המה הדברים האלה אשר כתב **יהושע בספר תורת אלוהים** (פסוק כו), כי אם הם הנאמרים בסמוך לא כתבם רק בספר הזה ולא בספר התורה.

כה וַיִּכְרַת יְהוֹשֻׁעַ בְּרִית לָעָם בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּשֶׁם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט בְּשִׁכְמָם :
אך יאמר ויכרות יהושע ברית לעם ביום ההוא.

ושמא תאמר המבלי כריתת ברית עד כה על זה חדש להם הברית הלז, לזה אמר וישם **לו חק ומשפט**, לומר כי עתה שם לו **לברית** הנזכר **חק ומשפט**, שהוא בין בדרך **חק** בין בדרך **משפט**, כלומר בין אם יתנהג עימהם לפי ראות עיניהם שלא כמעשיהם, דרך משל בייסורין בהחשיב הם את עצמם לצדיקים, או הפכו יעבדוהו בדרך **חק**, כי כאשר את החק אין מבין טעמו ועושהו בסמוך עליו יתברך, כי הוא יודע סודו ונאמן הוא יתברך כי בו ייטב לנו, כך הייתה כריתת הברית, **בין אם** לא יעשה לנו כמעשינו כי נסמוך עליו כאשר **בחק** כי הוא יודע כל תעלומות וכל דרכיו האמת והצדק לטוב לנו, **ובין אם** יתנהג גם למראה עינינו במשפט לפי מעשינו.

ועל ב' הדברים אמר **לחק ולמשפט**. ועל האחד אמר **לחק**, ועל השני אמר **למשפט**. והוא מה שכתבנו כי הם בעצמם קבלו באופן זה. ואמר כי על ידי כן שיש תוספת בברית זה בפירוש על כל הבריתות הכתובות בתורה.

על כן -

כו וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים
וַיִּקַּח אֲבֵן גְּדוֹלָה וַיִּקְיֶמָה שָׁם תַּחַת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר בְּמִקְדָּשׁ ה' :

כי במקום שנתון **ספר תורת אלוהים**, שם עם הספר שם זיכרון זה, ובי"ת בספר במקום עם כמשפטה במקומות אין מספר. ולמען יהיה לאות מפורסם, על כן **ויקח אבן גדולה ויקימה שם**.

כז וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל-כָּל-הָעָם

הנה האבן הזאת תהיה-בנו לעדה כי-היא שמעה את כל-אמרי ה' אשר דבר עמנו

והיתה בכם לעדה פן-תכחשון באלהיכם :

כח וישלח יהושע את-העם איש לנחלתו :

כט ויהי אחרי הדברים האלה וימת יהושע בן-נון עבד ה' בן-מאה ועשר שנים :

ויהי אחרי הדברים האלה וימת יהושע בן נון וכו'. הנה בראש הספר כתבנו, כי היה מאמרו יתברך, כי משה הגיע לגדר יתואר לעבד ה' אך לא יהושע, אמר כי העניין ההוא היה טרם היעשות כל הדברים הנאמרים בספר הזה על ידו, אך עתה אחרי היעשות כל הנסים והפורקן וכל מלחמות ה' וחילוק הארץ וכל יתר הדברים הנאמרים, ואשר הדריך והוכיח את ישראל וכרת ברית חדשה בינם לבין קונם, קנה תואר חדש הלא הוא ליקרא **עבד ה'.** וזהו **ויהי אחרי הדברים האלה,** כלומר הויה חדשה נהייתה **אחרי הדברים האלה,** והיא כי **וימת יהושע בן נון עבד ה',** מה שתואר זה לא היה לו מאז.

לב ואת-עצמות יוסף אשר-העלו בני-ישראל ממצרים קברו בשכם בחלקת השדה אשר

קנה יעקב מאת בני-חמור אבי-שכם במאה קשיטה ויהיו לבני-יוסף לנחלה :

הלא יראה:

א. כי אין מקום לסיפור זה פה.

ב. וכן אומרו שנקבר במקום **שקנה יעקב,** צריך לדעת למה הודיענו שנקבר במקום ההוא.

ג. וגם למה בחרו לקבורו שם.

ד. וכן מה עניין אומרו **ויהיו לבני יוסף לנחלה.**

אך הנה לתקן אשר עיוותו השבטים, אמר להם משכם גנבתם אותי שם תחזירוני, כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** פה ג). ואמר כי עוד הוסיפו לקבורו במקום של כל השבטים, כי היה **בחלקת השדה אשר קנה יעקב וגו' במאה קשיטה,** כי נמצא מקום זה נחלק לכל בניו בשווה, כי קנין כספו היה כשאר עזבונו, כי מה שנתן שכם אחד על אחיו, לא הייתה החלקה ההיא כי אם אשר לקח בחרבו ובקשתו לא קנין כספו, ויהיו עתה אותם **המאה קשיטה לבני יוסף לנחלה** לבדם מאת השבטים למען הפיס דעתו, כי אם גנבו את גופו, עתה משלהם נתנו לו מקום מנוחתו. וגם כי נמצאו נהנים עשרים כסף בגניבתו ומוותרים לו **מאה קשיטה,** שהוא הוראת חרטה והשבה מה. ועל כן הובא זה פה בסוף ספר הנחלות, לומר כי מה שהחלקה ההיא שהיה מן הדין ליחלק בכל השבטים בשווה, לא נחלק כי נתנוהו ליוסף, כאילו היו **המאה קשיטה לבניו נחלה** מאביהם.

לג ואלעזר בן-אהרן מת ויקברו אתו בגבעת פינחס בנו אשר נתן-לו בְּהַר אֶפְרַיִם :
 ומעין זה כאשר נקבר יוסף במקום ניתן לו מזולתו, כך **אלעזר בן אהרן** נקבר במקום שנתן לו **פנחס בנו**. והוא כמאמרם ז"ל (בבא בתרא קיג א) מנין היה לו לפנחס מה שלא היה לאלעזר אביו, אלא מלמד שנשא [אלעזר] אשה ומתה וירש אותה.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם.

תם ונשלם ספר יהושע ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

ברוך נותן ליעף כח ולאין אונים עוצמה ירבה.